

วิวัฒนาการของนิราศคำโคลง

3.1 ความนิยมในการแต่งนิราศคำโคลง

นิราศ เป็นที่นิยมแต่งกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น สันนิษฐานได้ว่าในสมัยหลังรัชกาลของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ คงจะปรากฏนิราศเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นมาแล้ว ความนิยมในการแต่งนิราศยังมีสืบต่อมาจนทุกวันนี้ แมว่าในปัจจุบัน ความนิยมในเรื่องกาพย์กลอนจะไม่เฟื่องฟูเหมือนอย่างแต่ก่อน ก็ปรากฏว่ายังมีการแต่งนิราศอยู่เสมอ นิราศที่แต่งในสมัยหลังยังคงรักษารูปแบบของคำประพันธ์ที่ใช้ และเนื้อหาซึ่งเป็นแก่นของเรื่องไว้เป็นเดียวกับนิราศในสมัยต้นๆ คือ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงและกลอนเป็นส่วนใหญ่ เนื้อหาของเรื่องก็ยังคงรักษาลักษณะใหญ่ 2 ประการ คือ เล่าเรื่องการเดินทาง และพรรณนาคร่ำครวญถึงคนรัก

นิราศคำโคลงมีการแต่งแพร่หลายมาก่อนนิราศคำกลอน เพราะคำประพันธ์ประเภทโคลงเป็นที่รู้จักกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ในวิธานิพนธ์เล่มนี้ จะกล่าวถึงนิราศคำโคลงเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแม้จะค้นพบต้นฉบับเพียง 28 เรื่อง ในขณะที่มีนิราศคำกลอนนับร้อยเรื่อง ทั่วๆไปเพิ่งจะมานิยมแต่งกันในสมัยหลัง แต่อย่างไรก็ตาม การแต่งนิราศคำโคลงมีอยู่อย่างสม่ำเสมอทุกรัชกาล

ความนิยมในการแต่งคำประพันธ์ของไทยนั้น นิยมแต่งโคลงกันมาแต่ก่อน เห็นได้ว่าในโองการแข่งน้ำ ซึ่งเป็นวรรณคดีในสมัยแรกสร้างกรุง ก็มีโคลง 5 เรียกว่า โคลงมณฑกคดี เชื่อกันว่าเป็นโคลงเก่าแก่ที่สุดของไทย นับเป็นความนิยมชิ้นแรกในการประพันธ์สมัยอยุธยา สืบมาสมัยพระบรมไตรโลกนาถ มีการแต่งโคลงบ้าง จนทบาง รายบ้าง กาพย์บ้าง คำประพันธ์ต่างๆเหล่านี้ มาเป็นที่นิยมแพร่หลายใน

สมัยอยุธยาตอนกลาง โดยเฉพาะสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เป็นยุคเฟื่องฟูของโคลงฉันทน์ซึ่งกวียุคใดๆ ในสมัยอยุธยา ส่วนกลอนเพียงจะเริ่มมีขึ้นในตอนปลายสมัย เกิดมีกลอนบทละคร กลอนเสภา กลอนเพลงยาว กลอนกลบท เป็นต้น การแต่งนิราศด้วยโคลงยังไม่ทราบแน่ชัดว่าเกิดขึ้นในสมัยใด และคือเรื่องใด การศึกษาวรรณคดีของไทยนี้ไม่พบการสืบหาประวัติของวรรณคดีนั้นๆ ว่าใครเป็นผู้แต่ง มีชีวิตอยู่ในสมัยใด ผู้ศึกษาค้นคว้าต้องอาศัยหลักฐานอันมาประกอบการสันนิษฐาน เพราะเหตุว่ากวีไทยไม่นิยมบอกชื่อ และ สมัยของตนนัก เช่นเดียวกัน เราไม่สามารถบอกได้ว่านิราศคำโคลงเริ่มได้รับความนิยมในการแต่งมาตั้งแต่เมื่อใด เพราะเรายังไม่ทราบว่านิราศคำโคลงเรื่องแรกคือเรื่องไหนกันแน่

นักปราชญ์ราชกวีโดยมากมักจะสันนิษฐานว่า นิราศคำโคลงเรื่องแรกคือนิราศหริภุชชัย สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระเยาว์ ๗ ทรงประพาสขอวินิจฉัยไว้ว่า นิราศหริภุชชัยนี้ แต่งเมื่อปีฉลู พ.ศ. 2180 ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าปราสาททอง ครองกรุงศรีอยุธยาหรือก่อนหน้านั้นขึ้นไป ดังมีข้อความใน "คำนำ" เมื่อคราวพิมพ์ใน พ.ศ. 2467 และ พ.ศ. 2468 ว่า

โคลงนิราศหริภุชชัย เป็นโคลงโบราณ เดิมแต่งเป็นโคลงลาวที่เชียงใหม่ และมีกวีครั้งกรุงศรีอยุธยามาแต่งซ่อม แปลงให้เป็นโคลงไทย นับถือกันว่าเป็นโคลงตำราเรื่องหนึ่ง พวกกวีที่แต่งโคลงแต่ก่อนมักเอาอย่าง กระบวนความในโคลงนิราศหริภุชชัยนี้ไปแต่ง มีอยู่หลายเรื่อง เรื่องในโคลงนิราศหริภุชชัย เป็นนิราศจากเมืองเชียงใหม่ไปบูชาพระธาตุที่ลำพูน อาจจะเป็นต้นแบบอย่างของนิราศที่แต่งเป็นโคลงและกลอนกันในกรุงศรีอยุธยาตลอดมาจนรัตนโกสินทร์ ถ้ามิได้เป็นต้นแบบอย่าง ก็เป็นนิราศชั้นเก่าที่สุด มีนิราศเรื่องอื่นที่แต่งใกล้เคียงกันคือ โคลงกำสรวลและโคลงทวาทศมาส อายุของโคลงนิราศหริภุชชัยนี้มีที่สังเกตุอยู่ในตัว โคลงบทแรกบอกปี "เม็งเป่า" ในโคลงบทอื่นต่อไป กล่าวถึงนมัสการพระพุทธสิหิงค์เมื่อยังอยู่เมืองเชียงใหม่ อาศัย

ความส่องชัดกล่าวมา ได้ความว่าแต่งในปีเม็ง เป้า เมื่อก่อน
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เชิญพระพุทธสิหิงค์ลงมาไว้ที่กรุง
ศรีอยุธยา จะต้องเป็นปีฉลู พ.ศ. 2180 ตรงกับรัชกาลพระเจ้า
ปราสาททองครองกรุงศรีอยุธยาหรือก่อนหน้านั้นขึ้นไป ^๑

การสันนิษฐานเรื่องศักราชที่แต่ง ย่อมคลาดเคลื่อนกันอยู่เสมอ ในเรื่อง
นี้ ดร.ประเสริฐ ๓ นคร ให้ข้อสันนิษฐานเรื่องนिरาคทริภุชชัยเอาไว้ว่า เป็น
เรื่องพิสดารเป็นตำนานไว้ใน พ.ศ. 2060^๒ ศักราชที่ระบุไว้จะตรงกับรัชสมัยของ
พระรามาธิบดีที่ 2^๓ หรือพระเชษฐา ซึ่งเป็นโอรสของพระบรมไตรโลกนาถ
ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2034 - 2072 ดร.ประเสริฐ ๓ นคร อ้างหลักฐาน
จากโคลงบทหนึ่งซึ่งกล่าวถึงพระแก้วมรกตยังประดิษฐานอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ดัง
มีใจความว่า

มหาอวาสาสรอย

ศรีสถาน

ชินรูปองค์อุฬาร

เลิศหลา

^๑ กรมศิลปากร, "คำนำ;" วรรณคดีในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์
โครงการพัฒนาการศึกษา กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษา ฯ จัดพิมพ์
(พระนคร: โรงพิมพ์ส่งเสริมอาชีพ, 2504), หน้า 8,

^๒ ดร.ประเสริฐ ๓ นคร, "อธิบายความเบื้องต้น," โคลงนิราศทริภุชชัย
(พระนคร: สมาคมภาษาและหนังสือ, 2503), หน้า ฉ.

^๓ รong ศยามานนท์, คำเนิน เสดชะกุล และ วิลาสว่างค์ นพรัตน์
"รายพระนามพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา," ประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา
(พระนคร: แพรวพิทยา, 2515), หน้า 8.

อมรคคากวรวรปาน
ถวายประนม เบื้องหน้า

บูรพหนึ่ง นุชเฮย
เพื่อไท่นำนัรมย์

เรื่องพระแก้วมรกตประดิษฐานที่เมืองเชียงใหม่ มีตำนานโบราณแต่ง
เป็นภาษามคธชื่อว่า รัตนพิมพวงศ์ ซึ่งพระภิกษุชื่อพระพรหมราชปัญญาได้แต่งไว้
กล่าวถึงตำนานของพระมหามัถิรตนปฏิมากร จนถึงเวลาที่ประดิษฐานอยู่ที่เมือง
ลำปาง มีเรื่องเกี่ยวกับตำนานพระแก้วมรกตนั้นว่า เทวดาสร้างถวายพระอรหันต์
องค์หนึ่งนามว่าพระนาคเสนเถระ ในเมืองปาตลีบุตร พระนาคเสนเถระเจ้า
ผู้เป็นพระอรหันต์อันมีฤทธิ์สำเร็จควยอภิญญาได้โดยฐานะอาราธนาพระบรมสารีริกธาตุ
ของพระพุทธเจ้าโสมมาประดิษฐานอยู่ในองค์พระมหามัถิรตนปฏิมากรถึง 7 พระองค์
คือ ในพระโมฬีพระองค์หนึ่ง ในพระนลาฏพระองค์หนึ่ง ในพระอังสาทั้งสองข้าง
2 พระองค์ ในพระชานุทั้งสองข้าง 2 พระองค์ และในพระอุระพระองค์หนึ่ง
เป็น 7 พระองค์ เนื้อแก้วก็ปิดมิดชิดสนิทกันเป็นเนื้อเดียว ไม่มีแผลมีช่องแลเห็น
ตลอดเข้าไปเลย พระมหามัถิรตนปฏิมากรอยู่ในเมืองนั้น แล้วตกไปอยู่เมืองลังกา
ทวีป แล้วตกมาอยู่เมืองกัมโพชา เมืองศรีอยุธยา เมืองละโว้ เมืองกำแพง-
เพชร แล้วภายหลังตกไปอยู่เมือง เชียงราย เจ้าเมือง เชียงรายหวังจะซ่อนแก้ว
ศักดิ์ จึงเอาปูนขาวหุ้มลงรักปิดทองบรรจุไว้ในเจดีย์ที่เมือง เชียงรายนั้น มีข้อความ
ในพงศาวดารกล่าวกันว่า ต่อมาได้พบว่าพระพุทธรูปองค์นี้เป็นแก้วทึบสี เขียวท่งแห่ง
บุรีสุทโธไมบุบสลาย ชาวเมือง เชียงรายและเมืองอื่นๆพากันไปบูชาจนมีสักการมากมา
ผู้รักษาเมืองมีใบบอกไปยังเจ้าสามฝั่กแทน เจ้าเมือง เชียงใหม่ ซึ่งปกครอง เชียง-
รายอยู่ขณะนั้น พระเจ้าสามฝั่กแทนจึงให้จกขบวนรับเสด็จพระแก้วมรกตนั้นหลังช้าง
อ้อยเชิญมายังเมือง เชียงใหม่ แต่ช้างที่อยู่เชิญเสด็จ ก็หันไปทางเมืองลำปาง พระ

---

1 เรื่องเดิม, หน้า 8.
2 ดูเพิ่มเติม พระยาปริยัติธรรมธาดา (จู๋แปด), รัตนพิมพวงศ์ (พระนคร:
โรงพิมพ์ไท, 2463), หน้า 1 - 92.

แควมรกดจึงได้ประดิษฐานอยู่ที่ลำปางนานถึง 32 ปี ครั้น พ.ศ. 2011 พระเจ้า
 ติโลกราช¹ ครองเมืองเชียงใหม่ เสด็จไปอาราธนาแหพระแควมรกดมาประดิษฐาน
 ที่เมืองเชียงใหม่ ทรงสร้างพระอารามราชกุฎเจดีย์ถวาย และสร้างหอพระแคว
 ประดิษฐานไว้ในเมืองเชียงใหม่ด้วย ในหนังสือ ชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งพระรัตน
 ปัญญาภิกษุ เป็นผู้รจนานขึ้น ได้อ้างถึงสมัยพระเจ้าฟ้างอก หรือพระเจ้าติโลกราช
 พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรลานนาไทย ว่าได้ทรงสร้างพระกุฎเจดีย์หลวงไว้
 ต่อมาเมื่อวัดขึ้นทัน ได้เชิญเชิญพระรัตนปัญญา (พระแควมรกด) มาประดิษฐานไว้ มี
 ข้อความปรากฏในหนังสือว่า

.... เมื่อพระราชกุฎสร้างเสร็จแล้ว พระเจ้าฟ้างอกราชาธิราชได้
 เชิญเชิญพระรัตนปัญญา ซึ่งมีพุทธเศียรประมาณมิได้ มาแดนนคร
 เสด็จมาย มาประดิษฐานไว้ในราชกุฎในนครเชียงใหม่ นั้น เมื่อปี
 ฉด จุลศักราช 843 (พ.ศ. 2025) .....

เรื่องพระเจ้าติโลกราชเชิญพระแควมรกดมาที่นครเชียงใหม่ มีข้อความ
 ปรากฏอยู่ในตำนานพงศาวดารฝ่ายเหนือว่า

.... พระเจ้าติโลกราชโปรดให้พินคัมพราด (คำ) ซึ่งเป็น
 นายช่างสถาปนิกเอกในยุคนั้น ออกไปถายแบบอย่างโลหะปราสาท

¹ พระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1985 - 2030) กษัตริย์องค์ที่ 8 แห่งอาณาจักรลานนาไทย ราชวงศ์เม็งราย ทรงกษัตริย์สมัยของพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2031) ในรัชกาลของทั้งสองพระองค์ได้มีสงครามรบพุ่งชบเคียงกัน พระบรมไตรโลกนาถเคยได้รับชัยชนะครั้งหนึ่ง ปรากฏว่าบรรดาศักดิ์แต่งตั้งเพื่อเทอดพระเกียรติในชัยชนะครั้งนั้น คือ ลิลิตยวนพ่าย ต่อมาปลายรัชกาลทั้งสองพระองค์เป็นมิตรไมตรีต่อกัน

² รัตนปัญญาเดระ, ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดย ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร พระนคร: มิตรนราการพิมพ์, 2510), หน้า 128.

และรัตนเจดีย์ ณ เมืองลังกา แล้วโปรดให้หมื่นตามพราดต (คำ) เป็นผู้อำนวยการสร้าง และปฏิสังขรณ์กุฏิมหาธาตุ หรือเจดีย์ ลักษณะบูรพาคม (คือเจดีย์หลวงกลางเมืองเชียงใหม่) แล้วให้สร้างหอพระแก้วตามอย่างโลหะปราสาทกรุงลังกา และโปรดให้อาราธนาพระแก้วมรกต และพระแก้วขาว ไว้ในหอพระแก้ว ณ อารามราชกุฎาคารเจดีย์ในปี พ.ศ. 2022.....¹

และมีข้อความอีกตอนหนึ่งกล่าวว่

...โปรดให้บรรจุพระธาตุองค์พระมหากัมภีร์ เถระนำมาแต่ลังกานี้ ไว้ในพระเจดีย์ดวย และโปรดให้สร้างที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต ไว้ที่จรัญคามวันออกพระเจดีย์ และที่ประดิษฐานพระแก้วขาว ไว้ในวันดวย พระแก้วมรกตประดิษฐานที่วัดนี้ นานถึง 84 ปี...²

หลังจากนั้นพระแก้วมรกตถูกนำไปประดิษฐานที่เมืองหลวงพระบางอีก 12 ปี และที่เวียงจันทน์อีก 214 ปี จนเมื่อรัชกาลของพระเจ้ากรุงธนบุรี เกิดสงครามกับกรุงศรีสัตนาคนหุต ในปีพ.ศ. 2321 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นจอมทัพยกทัพขึ้นไปตีโคกกรุงศรีสัตนาคนหุต อด้อยู่ที่พระแก้วมรกตและพระบางลงมายังกรุงธนบุรี ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกสร้างกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี เมื่อพ.ศ. 2325 โปรดเกล้าให้สร้างพระอารามขึ้นในพระราชวังหลวง คือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และได้อัญเชิญพระแก้วมรกตมาประดิษฐานเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ตั้งแต่ พ.ศ. 2327 ตราบจนกระทั่งทุกวันนี้³

¹ สงวน โยติสุธรัตน์, ตำนานเมืองเหนือ (พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2508), หน้า 346-7.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 408.

³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2468), หน้า 8. อ่านเพิ่มเติม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "ตำนานพระแก้วมรกต," รัตนพิมพวงศ์ (พระนคร: โรงพิมพ์ไท, 2463), หน้า 104-5.

จำนวนปีที่พระแก้วมรกตประดิษฐานอยู่ที่เมือง เชียงใหม่ เป็นที่ยืนยันตรงกัน
 กันในหนังสือเล่มอื่นๆ ด้วย เช่น ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระ
 กรมพระยาคำรง ๑ เป็นต้น คือเป็นเวลา 80 ปี แต่พระศักราชแสดงปีที่ประดิษฐาน
 อยู่คลาดเคลื่อนไม่ตรงกันทั้ง 3 ฉบับคือ ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานเมืองเหนือ และ
 ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ อย่างไรก็ตาม ดร. ประเสริฐ อุ นคร ได้สันนิษฐานเอา
 ไว้ว่า ระหว่างปีที่พระแก้วมรกตประดิษฐานอยู่ที่เชียงใหม่ คือ ระหว่าง พ.ศ.
 2011 - 2091 เป็นเวลา 80 ปี ซึ่งตรงกับปีเมืองเป้าหรือปีฉลูนพศกที่ระบุไว้ใน
 โคลงนิราศศรีภุมย์เพียงปีเดียว คือปีฉลูนพศก จุลศักราช 879 ตรงกับปี พ.ศ. 2060
 เป็นระหว่างรัชกาลของพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ. 2034 - 2072) โอรสของพระ
 บรมไตรโลกนาถ

นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานที่กล่าวไว้ในโคลงนิราศศรีภุมย์อีกตอนหนึ่ง คือ โคลง
 ที่กล่าวถึง พระพุทธสีหิงค์ ประดิษฐานอยู่ที่เชียงใหม่ ความว่า

นบพระวรเชษฐน้อย	สีหิงค์
สาเทพแบ่งเบงจาจริง	จึงผ้าย
วานคลเจตรใจดลิ่ง	อลากระหม่อม เรียมเอย
เทาคำเนินเขื่อนย้าย	พรำพร้อมเดินเดี่ยว ¹

มีตำนานพระพุทธสีหิงค์กล่าวไว้ว่า เป็นพระพุทธรูปที่พระเจ้ากรุงลงกา
 พระองค์หนึ่งทรงสร้างไว้ พระเจ้านครศรีธรรมราชไปขอมาลาวายสมเด็จพระร่วงเจ้า
 แห่งกรุงสุโขทัย จนในสมัยพระบรมราชาธิราชที่ 1 กรุงศรีอยุธยาได้เมืองสุโขทัย
 ได้เชิญพระพุทธสีหิงค์มาไว้ที่อยุธยา ต่อมาตกไปอยู่กำแพงเพชร พระยามหาพรหม
 เจ้าเมืองเชียงรายยกทัพมาตีได้เมืองกำแพงเพชร จึงได้เชิญไปไว้ที่เมืองเชียงราย
 ต่อมาพระยามหาพรหมเกิดวิวาทกับพระเจ้าแสนเมืองมาผู้เป็นหลาน พระเจ้าแสนเมือง
 มาจึงยกกองทัพไปตีเมืองเชียงราย และเชิญพระพุทธสีหิงค์ลงมาอยู่ที่เมือง เชียงใหม่

¹ โคลงนิราศศรีภุมย์, หน้า 5.

แต่ในพงศาวดาร¹ ตอนนี้กล่าวไว้ว่า "พระเจ้าแสนเมืองมายกกองทัพไปตีไคเมือง
เชียงราย จึงอัญเชิญพระพุทธรูปหิงคลงมากับพระแก้วมรกตด้วยกัน" ซึ่งในตำนานพระ
แก้วมรกตนั้นพระแก้วมรกตได้ถูกอัญเชิญมาที่เชียงใหม่ในสมัยพระเจ้าติโลกราช พระ
พุทธรูปหิงคอยู่ที่เชียงใหม่ จนสมเด็จพระนารายณ์ยกทัพไปตีเชียงใหม่ได้ในปีชวด พ.ศ.
2205 อัญเชิญพระพุทธรูปหิงคลงมาที่อยุธยา และประดิษฐานอยู่ตลอดเวลา 105 ปี
จนเสียพระนคร ถูกอัญเชิญกลับไปเชียงใหม่อีกครั้ง จนในรัชกาลที่ 1 โทษทีไคเชียง
ใหม่ จึงอัญเชิญลงมาประดิษฐานอยู่ที่กรุงเทพฯ ๓ ทรายบาททุกวันนี้

ดร. ประเสริฐ ฤ นทร กล่าววว่าพระพุทธรูปหิงคตกไปอยู่ที่เชียงใหม่ ตั้งแต่
ปี พ.ศ. 1950 (ปีกุน จุลศักราช 769) จนถึง ปี พ.ศ. 2205 (ปีชวด จุลศักราช
1024) ระยะเวลาที่พระพุทธรูปหิงคและพระแก้วมรกตประดิษฐานอยู่ที่เชียงใหม่พร้อมกัน
นั้น มีปีฉลูเพียงปีเดียว คือ ปีพุทธศักราช 2060 (ปีฉลูนพศก จุลศักราช 879)

มีโคลงนิราศอีกเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นปัญหาถกเถียงกันว่าอาจจะเป็นนิราศเรื่อง
แรก คือ ทวาทศมาส "กระแสนินธุ" โคลงปัญหาถกเถียงกันว่าอาจจะเป็นนิราศเรื่อง
จนสรุปได้ว่า ทวาทศมาสเป็นโคลงนิราศที่แต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
โดยพระเขวราชองค์ที่ไม่มีพระนามในพระราชพงศาวดาร แต่มีเรื่องราวปรากฏอยู่ใน
หนังสือยวนพ่ายว่า เป็นผู้รับพระบรมราชโองการให้ไปนิมนต์พระสงฆ์จากลังกามา
รวมพิธีหัตถบาติ คราวสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงผนวชเมื่อ พ.ศ. 2008
โคลงนิราศนี้แต่งขึ้นเกี่ยวเนื่องกับการเดินทางไปครั้งนั้น และเป็นโคลงที่พระเขวราช
นิพนธ์ขึ้นเพื่อถวายสมเด็จพระบรมราชาธิราช ราชโอรสองค์หนึ่งของสมเด็จพระ
พระบรมไตรโลกนาถที่ไคร้รับการอภิเษกให้ครองกรุงศรีอยุธยา ส่วนพระองค์เสด็จขึ้น

¹ เรื่องเดิม, หน้า 35-7.

² อ่านเพิ่มเติม ฉันทิชย์ กระแสนินธุ, วรรณคดีไทยภาคพิเศษ ทวาทศมาส
โคลงคิน (พระนคร: โรงพิมพ์ศิริมิตร, 2512), หน้า 6-43.

ไปครองเมืองพิษณุโลก จึงมีเรื่องราวในพระราชพงศาวดารอย่างชัดเจน คำสันนิษฐานของ "กระแสดินสุ" ออกมาจากโคลงบทที่ 4 และที่ 5 ของ ทวาทศมาส วาดังนี้

จักรพาฬวนารอดเกล้า	กรุงกษัตริย์
ผายแผนภูดาธาร	แผนแพว
ภูในยวนตรศรัย	กมุทมาศ
โอรหมกุฎ เกลาแก้ว	เกือบเคียร
รังสฤษฏีรัง เรยไธ	ทรงทร
ธรรมวิบูลพิง เพียร	แผนหลา
เสวยสวรรคสุโสฬศ	เลื่องโลก
บรบ่าบวงสรวงหมา	ไพหลศรี

จากคำสันนิษฐานของนักปราชญ์และผู้ศึกษาวรรณคดีที่ยกมาอ้างแล้วนี้ จะเห็นได้ว่าเรายังไม่ได้รับความกระจ่างในเรื่องโคลงนิราศเรื่องแรก เพราะแนวส่วนใหญ่จะเชื่อกันว่า นิราศหริภุญชัยเป็นนิราศคำโคลงเรื่องแรกก็ตาม แต่ข้อสันนิษฐานในเรื่องสมัยที่แต่งก็แตกต่างกันไป เช่น สมเด็จพระเจ้าคำรัง ฯ ทรงเห็นว่า นิราศหริภุญชัย เป็นโคลงนิราศเรื่องแรก แต่งสมัยพระเจ้าปราสาททอง และเห็นว่า ทวาทศมาสแต่งขึ้นทีหลัง¹ แต่ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้พิสูจน์หลักฐานเป็นที่เชื่อกันโดยทั่วไปแล้วว่า นิราศหริภุญชัยแต่งเมื่อพุทธศักราช 2060 ตรงกับรัชสมัยของพระรามาธิบดีที่ 2 ซึ่งครองราชย์สมบัติก่อนพระเจ้าปราสาททอง ส่วน "กระแสดินสุ" มีความเห็นต่างไปว่า ทวาทศมาส เป็นนิราศเรื่องแรกแต่งก่อนนิราศหริภุญชัย และได้สืบหาหลักฐานสนับสนุนข้อวินิจฉัยนี้ว่า จะแต่งขึ้นในสมัยของสมเด็จพระ

¹ สมเด็จพระเจ้าคำรัง ฯ, "คำนำ," วรรณคดีสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ พระนคร. โครงการพัฒนาการศึกษา กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, 2512). หน้า 8...

พระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งเป็นพระราชบิดาของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 และเห็นว่า ที่ว่า นีราศหรือภูษีมีอายุเกินกว่าอาจจะเป็นไปได้ว่า นีราศหรือภูษีเดิมแต่งเป็นโคลงลาว จะแต่งมาแต่เมื่อใดไม่ทราบ แต่ไว้ในสมัยกรุงศรีอยุธยามาดัดแปลงให้เป็นโคลงสี่สุภาพ ทั้งนี้ เราเองก็จะเห็นว่า รูปลักษณะของฉันทลักษณ์และสำนวนโวหารในนิราศหรือภูษีใหม่กว่าที่พรรณนาในทวาทศมาสมาก

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนจะปล่อยปัญหาเรื่องยุคสมัยที่แน่นอนในการริเริ่มแต่งนิราศเอาไว้แก่ท่านผู้สนใจศึกษาเรื่องประวัติวรรณคดีใดคนใดต่อไป สรุปว่านิราศคงจะปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในวงวรรณคดีไทยมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น

นิราศหรือภูษี เป็นเรื่องการเดินทางออกจากเมืองเชียงใหม่ไปนมัสการพระธาตุที่ลำพูน เล่าการเดินทางออกจากเมืองเชียงใหม่ ผ่านไปตามวัดต่างๆ เป็นจำนวนมากในหัวเมือง ดังที่เชียงใหม่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่มีวัดมากที่สุด ผู้แต่งได้แสดงการสักการะพระพุทธรูปสำคัญๆ ซึ่งยังคงประดิษฐานอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ในขณะนั้น เช่น พระพุทธสีหิงห์ ที่วัดพระสิงห์ พระแก้วมรกต และพระอนุสารสี ที่วัดเจดีย์หลวง และออกทางประตูเชียงใหม่ ระยะทางจากเมืองเชียงใหม่ไปลำพูนก็ผ่านวัดอีกหลายแห่ง จนตามประตูเมืองชั้นที่ 2 ไปถึงแม่น้ำปิง เมื่อข้ามแม่น้ำไปก็ถึงเมืองลำพูน ได้ไปไหว้พระธาตุหรือภูษี อันเป็นจุดมุ่งหมายในการเดินทาง ขณะนั้นกำลังมีงานฉลอง ผู้เขียนพรรณนาถึงงานฉลองในเวลากลางคืน ว่ามีการฟ้อนรำ การโตเชือก การแสดงโศลก ไหว้พระพุทธรูปต่างๆ ดอกไม้เพลิง แลเวลาพระธาตุกลับ

ผู้แต่งคงจะต้องเป็นผู้เคร่งครัดในพระพุทธศาสนา เพราะพรรณนาถึงวัดต่างๆ ไว้มากมาย รวมทั้งพระพุทธรูปสำคัญต่างๆ ด้วย และมีบทรำครวญถึงภรรยาขณะเดินทางไปป่า ซึ่งเป็นแบบอย่างของการพรรณานิราศรุ่นหลัง เช่น

กวาวกวิวอโสภสร้อย	สมสูร
อวนออนแกมใบทุก	กิงกาน
บอเห็นนิรมรุก-	ชารม ชิงแหร
เห็นดวงคอกไมมาน	เขี่ยมานอกเรียม 1

และ

ระลึกหนานองดูจ	เห็นหัน นามเพ
ยีนเตตจากมัน	(ก) โยหนา
รอยคลแต่ใจอัญญ	ศรีคิน มาดา
ศรีแพมานอมหนา	(กวาคลอมกระหายหน) 2

มีบทเปรียบเทียบถึงความรักต่อภรรยาต่างจากหนังสือนิราศอื่นๆ ดังนี้

อันรักร่อยฟ้าฟาก	ภูวดล กิด
คืออยู่กลางทรงพน	แหงชา
บรักเสกเสนชน	ในแวน วัชชเอย
อาหอนยลแซมหนา	นาฏเอชวัลลา 3

คือ เปรียบวารักกันแนจะอยู่ห่างกันราวฟ้ากับดิน ก็เหมือนอยู่ในทรงอก
ประกกันและกัน ถ้าไม่รักกันก็เหมือนย่นหน้าอกที่ไม่มีโอกาสโผล่ออกมาให้เห็น (คง
หมายถึงใส่เสื้อปิดอยู่ตลอดเวลาไม่มีโอกาสได้เห็น)

มีอีกบทหนึ่งเปรียบเทียบว่า แก้วที่เกิดกับตา(แก้วตา) เรามองไม่เห็น
แตนางนั้นอยู่ใกล้เท่าใด ก็เหมือนอยู่ในใจของเขา ดังโคลงที่ว่า

1 นิราศหริภุญชัย, หน้า 19.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

ผลแก้วกลางเกิด	กลางตา กิด
ยังมีลเห็นนา	นาฏนอง
อันธวรชื่อทรา	ยีนโยก ฉนน
ยีนยั้งยั้ง (ซอง) หอง	ทอไววัชณเรียม 1

บทเปรียบเทียบทั้งสองนี้ พอลจะเทียบได้กับโคลงโลกนิติบทหนึ่งว่า

รักกันอยู่ชอบฟ้า	เขาเขียว
เสมออยู่หอแหง เคียว	รวมทอง
ชั่งกันบแล เหลียว	ตาตอ กันนา
เหมือนชอบฟามาปอง	ป่าไมมาบัง

นอกจากนิราศหริภุญชัย มีโคลงทวาทศมาสซึ่งคงจะแต่งขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน ทวาทศมาสมีลักษณะแตกต่างจากหนังสือนิราศอื่นๆตรงที่เป็นการพรรณนาถึงเวลา ผู้แต่งไม่ได้เดินทางไปไหน จึงไม่มีการพรรณนาสถานที่ ในระหว่างเวลา 12 เดือน ผู้เขียนได้พรรณนาถึงทัศนียภาพ พิธีทางศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์ ตลอดจนประเพณีต่างๆที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น พร้อมกันนั้นก็ได้คร่ำครวญถึงความรู้สึกของเขาที่ภรรยาที่รักต้องจากไป ทำให้เขานับวันนับคืน รอคอยเวลาที่จะพบกันอีกด้วยใจจจจจ เราอ่านไม่มีความสุข

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ราวสมัยของพระเจ้าปราสาททองลงมา มีนิราศที่มีชื่อเสียงมากที่สุด คือกำสรวดโคลงคั่น ซึ่งเคยเชื่อกันว่าเป็นหนังสือที่กวีเอกชื่อ ศรีปราชลู แต่งขึ้นเมื่อคราวถูกเนรเทศไปเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เนื่องจากกลบเป็นชู้กับนางใน ซึ่งอาจจะชื่อ ศรีจุฬาลักษณ์ เพราะชื่อในโคลงนิราศอยู่หลายครั้ง ในโคลงนิราศตามเสด็จลำน้ำน้อย ของพระยาตรัง เป็นโคลงเรื่องแรกที่กล่าวถึงกำสรวดโคลงคั่นว่า ศรีปราชลูเป็น

1 นิราศหริภุญชัย, หน้า 36.

ผู้แต่ง คังโคลงที่ว่า

กำสรวดสาครเรศสร้อย	สารศรี ปราชัญเษ
เจียรนุจรนุชไกล	กลิ่นผู้
จุมบารมิงส์วีสดี	เคียวแนว อ่อนเอย
ตรึงกระสนผู้เสรา	สุดครอม ฯ 1

และในนิราศพระยาตรึง ของผู้แต่งท่านเดียวกัน กล่าวไว้ชัดเจนว่า
ศรีปราชัญเษแต่งกำสรวด ฯ เมื่อจากท้าวจุฬาลักษณ์

"ศรีปราชัญเษนิราศท้าว รำเรื่องรำรักทุก	จุฬาลักษณ์ น่านกว้าง" 2
---	----------------------------

ในนิราศนรินทร์ มีโคลงบอกไว้ว่า

"กำสรวดศรีปราชัญเษทอง จากจุฬาลักษณ์ลาญ	เพรงกาล สว่างแล้ว" 3
---	-------------------------

กวีในรุ่นหลังต่อมา เช่น หลวงจักรปาณี (อุกษ) / กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ฯลฯ ก็ยังเชื่อว่า กำสรวดโคลงคันทน์เป็นผลงานของศรีปราชัญเษ แต่นักศึกษาวรรดคดีในสมัยหลังยังลงความเห็นแน่นอนไม่ได้

กำสรวดโคลงคันทน์แต่งด้วยโคลงคันทน์บาทกฤษร และไม่ใช่ต้นฉบับที่สมบูรณ์นัก ข้อความขาดหายและไม่จบลงอย่างสมบูรณ์ แต่เนื้อความส่วนใหญ่คือการคร่ำครวญถึงผู้หญิงคนหนึ่ง เป็นบทคร่ำครวญที่สะท้อนอารมณ์ ไพเราะซาบซึ้ง และมีจินตนา

1 ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 76.

2 เล่มเดียวกัน, หน้า 37.

3 นิราศนรินทร์คำโคลง, หน้า 67.

การ ความคิดริเริ่มสูง ดังนั้นแม้ว่าประวัติของหนังสือกำสรวลโคลงคตินจะมีคณ
เพียงใด ความนิยมในเรื่องกำสรวลก็มีมาก ยกของกันว่าเป็นเลิศในกระบวน
นิราศ เพราะ เป็น "ฉบับครู" ที่นิราศคำโคลงเรื่องหลังๆลอกแบบอย่างความ
เคารพในฝีมือของผู้แต่ง นิราศคำโคลงที่เป็นแบบฉบับของนิราศรุ่นหลัง ได้แก่
นิราศคำโคลงสมัยอยุธยาทั้ง 3 เรื่องที่ได้อธิบายมาแล้ว คือ นิราศพริกษุมย์ กำสรวล
โคลงคติน และทวาทศมาส

ในสมัยอยุธยา นอกจากนิราศทั้ง 3 เรื่องดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีนิราศ
คำโคลงอีก 2 - 3 เรื่อง ซึ่งไม่ได้ค้นฉบับที่สมบูรณ์ ได้แก่ นิราศนครสวรรค์ ของ
พระศรีมโหสถ เล่าเรื่องพระนารายณ์เสด็จประพาสทางชลมารคไปยังจังหวัดนคร-
สวรรค์ แต่งไว้เพียง 69 บท พระศรีมโหสถแต่งไว้เมื่ออายุเพียง 15 ปี¹ และ
มีนิราศเจ้าฟ้าอภัย โอรสพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ แต่งไว้ยาว 25 บท เนื้อความ
กล่าวถึงการเดินทางจากอยุธยาถึงลพบุรีชมพระนครแล้วเดินทางไปทุ่งสมอคอน
วังวาริ เพื่อตั้งศาลบูชาเทพารักษ์เจ้าป่า แต่งจะจัดเพื่อจุดประสงค์ใด ไม่มีข้อความ
บอกให้เห็นชัดเจน และยังมีนิราศของพระมหานาควัดท่าทราย กวีสมัยพระเจ้า
อยู่หัวบรมโกศ ผู้แต่ง ปูลงโงวาทคำฉันท นิราศนี้ยาว 25 บท เนื้อความไม่สมบูรณ์
เช่นกัน นอกจากนิราศคำโคลงยังมีนิราศที่แต่งด้วยกาพย์ห่อโคลงอีก 2 เรื่อง และ
แต่งด้วยฉันทอีก 1 เรื่อง นิราศที่แต่งด้วยฉันท คือ นิราศชื่อกา หรือราชาพิลาป
คำฉันท ซึ่งเขาใจวานจะแต่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เพราะมีฉันทบางคน
ปรากฏเป็นตัวอักษรฉันทโบราณในหนังสือจินตคามณีของพระโหราธิบดีกวีในสมัยนั้น ส่วน
นิราศที่เป็นกาพย์ห่อโคลง คือ นิราศธารโศกและนิราศธารทองแดง พระนิพนธ์ของ
เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ แต่งในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งนิราศทั้ง 3 เรื่องนี้ได้
กล่าวโดยละเอียดแล้วในบทที่ 1

¹ นิราศนรินทร์คำโคลงและนิราศปลีกย่อย, หน้า 164.

ในสมัยกรุงธนบุรี ไม่ปรากฏว่ามีนิราศคำโคลงเลย มีนิราศปรากฏในสมัย
 นี้เพียงเรื่องเดียวคือ นิราศพระยามหาณภาพไปเมืองจีน หรือนิราศกว้างตุง แต่ง
 เป็นกลอนสุภาพ * เป็นนิราศเรื่องแรกที่เล่าเรื่องราวการเดินทางไปต่างประเทศ
 นิราศคำโคลงมาได้รับความนิยมใหม่อีกครั้งหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อบ้าน
 เมืองสงบเรียบร้อยเป็นปกติแล้ว ในสมัยรัชกาลที่ 1 ปรากฏว่ามีนิราศคำโคลง
 2 เรื่อง คือ นิราศตามเสด็จพลำนำนอย ของพระยาตรัง เรื่องหนึ่ง และ นิราศไป
แม่น้ำนอย ของ "ศิษย์ศรีปราสาท" อีกเรื่องหนึ่ง นิราศนี้มาจะแต่งในปี พ.ศ. 2334
 ด้วยกันทั้งสองเรื่อง เพราะเนื้อเรื่องเป็นการตามเสด็จทัพไปทางแม่น้ำนอยคราว
 ยกทัพตีเมืองทวายเหมือนกัน กรมศิลป์ากร สันนิษฐานว่า นิราศตามเสด็จพลำนำ
นอย ของพระยาตรัง แต่งเมื่อคราวตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
 ไปตีเมืองทวาย ในพ.ศ. 2330¹ ในนิราศไปแม่น้ำนอยของ "ศิษย์ศรีปราสาท"
 บอกปีที่แต่งและมูลเหตุของการแต่งไว้อย่างชัดเจน ว่าแต่งเมื่อปี พ.ศ. 2334 ดัง
 โคลงต่อไปนี้

ขอเสด็จแลลงดักขณอาจ	อรอนงค์
โดยพธูนองคยง	แม่ร้าง
ข้างพระหริรัถยง	กุฎโลกล
เสด็จยาตรพลไปลา	หมุ่หมาเมืองทวาย
มุสิกมฤคศิระไต	คฤขดี
แรมสี่สุกรวามิ	ฤกษ์เช้า
พนรอยปฐาศตร	ถักราช
องคอิศรภาพเกลา	คลาสกลอยเมืองหลวง ²

¹ กรมศิลป์ากร, "คำนำ," โคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรัง
 (พระนคร: อักษรสัมพันธ์, 2505); หน้า 9.

² "นิราศไปแม่น้ำนอย," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 85.

ดังนั้นจึงน่าจะเชื่อได้ว่า โคลงนิราศทั้งสองเรื่องแต่งขึ้นพร้อมกันในคราว
ตามเสด็จรัชกาลที่ 1 ไปทัพเมืองทวายเมื่อปี พ.ศ. 2334 นิราศไปแม่น้ำน้อย
แต่งเป็นโคลงสี่สุภาพ ส่วนโคลงนิราศตามเสด็จ ๆ ของพระยาตรัง เป็นโคลงคน
บาทกฤษณ์ และโคลงคนวิวิธมาลี ยังมีโคลงบทหนึ่งบอกไว้ว่า

เอกเจ็ดไทสี่แจ่ง	จดหมาย คณเส
แบบบาทกฤษณ์	แมนไม
วิวิธมาลีว้าย	กลอนเอก รั้งนา
ไม้สี่บเอ็ดพร้อมใช้	ชื่อโคลง ๆ ¹

ผู้แต่งโคลงนิราศทั้งสองเรื่องบรรยายความตั้งแต่วัยรัชกาลที่ 1 เสด็จพระราช
ดำเนินทางชลมารค ประทับเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ ดังกล่าวไว้ในนิราศทั้งสอง
เรื่องว่าดังนี้

บันศรีสรรเพชรไท	ธริษตรี ทานนา
คลื่นพยุหยังยาน	ยาตรยาย
เกลิงอาศน์รัตนมณี	นาเวศ
เหมสุวรรณหวายหวาย	แหวกสินธุ์ ²
	- - <u>นิราศตามเสด็จ ๆ</u>
เสด็จทรงพระที่นั่งเพียง	หริหงส์
เหมพืมานอลง	กฎแก้ว

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

พระสนมเอนกอนงค์
ประนตบทยเรศแลว

นวนานู
แซ่ชรองถวายพร 1
-- นิราศไปแม่น้ำน้อย

เนื้อความและลำดับความของนิราศทั้งสอง เรื่องคล้ายคลึงกันมาก แต่มีข้อแตกต่างพอจะเปรียบเทียบได้ดังนี้ :

เปรียบเทียบนิราศตามเสด็จลำน้ำน้อยและนิราศไปแม่น้ำน้อย

1. คำประพันธ์ นิราศตามเสด็จ ๑ พรรณนาด้วยโคลงคั้น 2 ชนิด โดยใช้โคลงคั้นบาทกฤษณฺ์ในครั้งแรก เมื่อเดินทางไปทางเรือถึงแม่น้ำน้อย และใช้โคลงคั้นวิวิธมาลีพรรณนาการเดินทางด้วยท่ซ่างในครั้งหลัง มีรายคนระหว่างโคลงคั้นทั้ง 2 ชนิด นิราศนี้มีความยาว 188 บท ส่วนนิราศไปแม่น้ำน้อย แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพยาว 200 บท
2. ระยะทางที่พรรณนา นิราศตามเสด็จ ๑ พรรณนาการเดินทางออกจากกรุงเทพฯ ๑ ไปถึงแม่น้ำน้อย และเดินทางต่อไป ส่วนนิราศไปแม่น้ำน้อย จบลงเมื่อเดินทางมาถึงวังตะเคียน ที่แม่น้ำน้อยและหยุดพักทัพ ไม่มีการพรรณนาการเดินทางด้วยท่ซ่างต่อไป
3. วิธีการพรรณนา เนื้อความเป็นอย่างเดียวกัน เพราะผู้แต่งทั้งสองเดินทางไปในท่พร้าวเดียวกัน การพรรณนาคร่ำครวญได้รับอิทธิพลจากนิราศในสมัยอยุธยา โดยเฉพาะจากกำสรวลโคลงคั้น การพรรณนาเนื้อความในนิราศไปแม่น้ำน้อยพรรณนาได้ละเอียดกว่า เพราะพรรณนาถึงเกือบทุกตำบลที่ผ่านไป ในขณะที่พระยาทรงพรรณาถึงสถานที่เพียงบางแห่ง เช่น เมื่อเรือเดินทางมาถึงตำบลท่าจีน "ศิษย์-

1. "นิราศไปแม่น้ำน้อย," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 87.

ศรีปราชญ์" พรรณาระยะทางจากตำบลนี้ไปถึงคลองสุนัขหอนว่าผ่าน บ้านบอนาเกลือ บ้านนาขวาง คลองสามสิบสองกค คลองยาว จึงจะถึงคลองสุนัขหอน และระหว่าง การพรรณนาถึงสถานที่เหล่านี้มีโคลงพรรณนาถึงความรักความคิดถึงต่อผู้หญิงของเขา ส่วนพระยาตรัง พรรณาระยะทางจากตำบลทางจนถึงคลองสุนัขหอนว่าผ่านบ้านบอนาเกลือเท่านั้น ในนิราศพระยาตรังจึง เป็นการคร่ำครวญความโศกโศกกว่าจะแสดงระยะทาง มีโคลงที่แสดงความคิดถึงนางผู้คอยอยู่ที่บ้านว่า

นึกนำอรทัยโต	ตอบเพลง	เพ็ญพิ
ศรีประสาธน์พิไค	คิดคืน	
สร้างคสรบันเลง	ลองตง	คิดแม่
รเรชนันนาวลัน	ลวดทอง	ฯ
คิดเคยปานนง	ในหอ	เย็นเอษ
อิงอานภาพยโคลงสอง	สิบเก้า	
พลาเงือนเพื่อนสาวสกอ	กวนพาย	
ถอต่อแถมแถมเขา	แยบใน	ฯ ¹

ในโคลงนิราศไปแม่น้ำนอยของ "ศิษย์ศรีปราชญ์" นอกจากจะพรรณนาการเดินทางอย่างละเอียดแล้ว มักพรรณนาถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดซ้ำเป็น 2 โคลงให้มีความคล้ายคลึงกันเสมอ เช่น

โพธารามราชแกลว	กลาถึง
เห็นแต่พระรำพึง	เปลาวาง
เริ่มมคิดซอนคำนึง	หาอน แลเม
ขอพระปรารพราง	ช่วยให้คืนสม

¹ "นิราศตามเสด็จลำน้ำนอย," ประสมนิราศคำโคลง, หน้า 51.

โพธาราเมศ์เรื่อง	เรื่องโรจน์
เห็นแต่โพเคียวโคด	อยู่อ้าง
พระพุทธรูปโพธิ์	ดูหอน เหนนา
กลิ้งจากสมรราง	ดูควยโพธิ์เดียว ¹
ถึงหวายเหนียวนานน้ำ	นองสาย
คิดวากดูวาย	สวาติน้อง
อาลัยไฟไปหาย	เป็นหวง แหนนา
ฉนคหนึ่งหวายเหนียวคลอง	เหนียวท่ายเรือตาม
หวายเหนียวหวายหนองแหน	ดูกลาย
เคียรขอยผูกทุกพาย	หอนเวน
วานหวายช่วยผูกสาย	สมรมัง แหนนา
ตรหน้าฉนคหวายเส้น	ล่อครอยริง เรียม ²
คตบางบำหรุเสรา	ใจตรอม
เหมือนพิบ้ำราชอนอม	แม่เคลา
คิดเคยเมื่อยามอม	ยังอน ใจนา
บำหรุบำราชเจ้า	ราศรางเรียมรมย์
มาถึงบำหรุราง	แรมสมร
บำราชนุชมานอน	เปลาชาง
บำรุงรศเรียมวอน	วายสวาติ แลวแม่
เจียรจากบำเรอราง	อยู่รางแรมใจ ³

¹ "นิราศไปแม่น้ำน้อย," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 110.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 107.

ในสมัยรัชกาลที่ 2 มีนิราศคำโคลง 2 เรื่อง และเป็นนิราศที่มีชื่อเสียง
ที่สุดในสมัยรัตนโกสินทร์ คือ นิราศพระยาตรัง และนิราศนรินทร์ นิราศทั้งสองเรื่อง
แต่งเมื่อคราวเดินทางตามเสด็จกรมพระราชวังบวรในรัชกาลที่ 2 ไปทัพเมืองกลาง
ซึ่งหมายกัณฑ์พิมพ์พระและกลางเมื่อพ.ศ. 2352 คังโคลงบทสุดท้ายของพระยาตรัง
 มีใจความว่า :

รอยยี่สิบหกสิ้น	แบบฉบับ	โคลงแฉ
นิราศตรังไปลับ	เศิกสู	
กลางบอกแห่ง เหตุพิพ	พุกามคิด	กลางนา
ควรแกสมปราษฎ์ผู้	อานอาจอวยผล	

นิราศทั้งสองเรื่องต่างได้รับอิทธิพลจาก คำสรวลโคลงคนมาไม่ใช้น้อย
และเป็นกวีที่มีชื่อเสียงมากด้วยกันทั้งคู่ พระยาตรังเป็นกวีมาตั้งแต่รัชกาลที่ 1 และ
แต่งนิราศคำโคลงไว้มากสองเรื่อง คือ นิราศตามเสด็จลำน่าน้อยในรัชกาลที่ 1 และ
นิราศพระยาตรังในรัชกาลที่ 2 นอกจากนี้ยังแต่งเพลงยาวไว้อีกหลายเรื่อง และ
เป็นผู้รวบรวมโคลงกวีโบราณต่างๆไว้เป็นหลักฐานให้ศึกษากันในปัจจุบันนี้ ส่วนนาย
นรินทร์เบศลเป็นกวีในสมัยรัชกาลที่ 2 ผลงานเท่าที่ปรากฏมีเพียงนิราศนรินทร์เรื่อง
นี้เพียงเรื่องเดียว แต่ทำให้ผู้แต่งมีชื่อเสียงมาก ได้รับยกย่องว่าแต่งนิราศได้ดีที่สุด
เรื่องหนึ่งแทบจะเท่าเทียมคำสรวลโคลงคน ผู้แต่งจะได้รับอิทธิพลในการแต่งมาจาก
นิราศรุ่นก่อนหลายเล่ม แต่มีสำนวนกระบวนความเปรียบเทียบไพเราะกว่านิราศเรื่อง
อื่นๆในยุคเดียวกัน จึงเป็นแบบอย่างของนิราศที่แต่งกันในยุคหลังๆด้วย

เปรียบเทียบนิราศพระยาตรังและนิราศนรินทร์

1. คำประพันธ์ แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพทั้ง 2 เรื่อง นิราศพระยาตรังยาว 126
 บท ส่วนนิราศนรินทร์ยาว 141 บท

2. ระยะทาง แม้จะเป็นที่ถกเถียงกัน แต่พระยาตรังและนายรินทรธิเบศร์ไม่ได้ไปในทัพเดียวกัน สืบเกิดจากระยะทางที่พระรณาวัง ทัพของพระยาตรังไปทางเรือออกทางวัดสามปลื้ม ออกทะเลแล้วไปถึงแหลมไทร้อย เป็นการจบการพระรณาวัง แต่ทัพของนายรินทรธิเบศร์ ไปทางเรือออกทางวัดอรุณราชวราราม ไปถึงเพชรบุรี เดินทางบกย้อนลงไปทางบางสะพาน พ. ๓ ประมวลฎมรดก ได้สันนิษฐานไว้ว่า "เสด็จกรมพระราชวังบวร ๙ ลาดตระเวนลงไปถึงชุมพร เมื่อไม่พบหมากยอนขึ้นมาทางประจวบใหม่ และตัดข้ามด่านสิงขรไปตะนาวศรี" ¹ ผู้เขียนจะแสดงให้เห็นเส้นทางเดินทัพของผู้แต่งทั้งสองโดยละเอียดดังนี้ :

เส้นทางเดินทัพของพระยาตรัง

ออกจากกรุงเทพฯ ทางวัดสามปลื้ม — ท่าวางเกลือ — วัดทอง — บ้านดอกควาย — คาวคนอง — วัดราชบุรณะ — บางตั้ง — วัดคอกไม้ — ปากปลัด — ช้องนนทรีย์ — บางขนง — สำโรง — กุ้งจากแดง — กุ้งบางวารี — ด่านเมืองสมุทรปราการ — แหลมฟ้าผ่า — ปากน้ำ — หาดหลังเต่า — เกาะสีชัง — เกาะคราม — เกาะไผ่ — เกาะส้ม — ปราด — เขาเจาลวย — เกาะนมสาว — เขาสามร้อยยอด — อ่าวเกลียว — เขามอง — เมืองใหม่ — เขาเค็ยรवाल — เขานางรำพัง — เกาะหลุเสร์ว — เขาหมอน — เกาะเวียง — เกาะโตน — แหลมไทร้อย.

เส้นทางเดินทัพของนายรินทรธิเบศร์

ออกจากกรุงเทพฯ ทางคลองซุก — วัดแจ้ง — คลองบางกอก — วัดหงส์ — วัดสังกระจาย — บางยี่เรือ — ด่านตาหรั่ง — นางนอง — บางขุนเทียน — บางบอน — บางกก — หัวกระบือ — คอนโลกขาม — คลองโลกเตา — มหาชัย — หัวจัน — บ้านบ่อเกลือ — นายวาง — สามสิบสองคด — คลองซื่อ — แ

¹ นิราศรินทรคำโคลงและนิราศปลีกย้อย, หน้า 55.

กลอง — ปากน้ำ — บ้านแหลม — คุ้งคตอ้อย — เพชรบุรี — เดินทางทางบกไป
 ชะอำ — ปราส — เขาสามร้อยยอด — โคแดง — อวนางรม ลงเรือเดินทัพ
 ต่อไป — บางสะพาน — อุแหง — เขามอน — โพลลับ — ลับยักซ์ — เมือง
 แม่น้ำ — อู่สะเกา — หมองบัว — ดานสิงขร — แกงตุ้ม เดินทางตามลำน้ำน้อย
 — แกงกุลาต็อก — แกงแก้ว — แกงนางครวญ — ปากรวมน้ำ (เป็นที่แม่น้ำนคร
 ไชยศรีใหญ่ และแม่น้ำนครไชยศรีน้อยไหลมาพบกัน) — เมืองเพชร — ตะนาวศรี.

3. การพรรณนา ส่วนใหญ่การพรรณนาความของนิราศทั้งสองเรื่องได้รับอิทธิพล
จากกำสรวลโคลงคน ลำดับการพรรณนาก็เป็นเช่นนิราศเรื่องอื่นๆ คือ มีรายละเอียด
โคลงชมบ้านเมือง บทพากนางและอำลา บทเดินทาง บทชมธรรมชาติ และการ
เปรียบเทียบความรักของตนกับวรรณคดีเรื่องอื่นๆ

ในนิราศนรินทร์แม้จะเลียนแบบนิราศคำโคลงเล่มอื่นๆมากมาย ทั้งทวาทสมาส
 กำสรวลโคลงคน และ นิราศไปแม่น้ำน้อย ของ "ศิษย์ศรีปราษฎ์" โดยได้เปิดียน
 แปลงให้เป็นโคลงสี่สุภาพ มีสัมผัสกลมกลืนไพเราะขึ้น ซึ่งจะได้แสดงการเปรียบเทียบ
 อิทธิพลของนิราศคำโคลงอื่นๆที่มีในนิราศนรินทร์ให้เห็นชัดเจนในหัวข้อต่อไป การที่
 ชกของกันมากกว่าไพเราะนี้ อาจจะเป็นเพราะนิราศนรินทร์แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2
 ส่วนวนภาษาใกล้เคียงกับในปัจจุบันมากกว่านิราศคำโคลงสมัยอยุธยา และนิราศนรินทร์
 แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพ ซึ่งมีคำเพิ่มขึ้นอีก 2 คำในบาทสุดท้าย ทำให้ข้อความไม่หวน
 อยางในโคลงคน เพราะจังหวะของโคลงอ่อนช้อยนุ่มนวลขึ้นก็ได้ การพรรณนา
 ความรักถึงผู้หญิงก็เป็นการพรรณนาอย่างหมดใจ อย่างที่นายนรินทร์รำพันไว้ในตอนท้าย
 เรื่องว่า :

เอียงอกเทออกอ้าง	อวดองค์ อร์เอช
เมรุชูปสมุทรคินลง	เลขแตม
อากาศจกजारผจง	จารึก พอดุา
โถมแมหยาดฟ้าแยม	อูรอนดาเห็น ¹

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

และพรรณนาถึงความรักที่เขามิ่ต่อนางยิ่งใหญ่เหลือเกิน จนเปรียบนาง
กับดวงตาและดวงใจของเขา จะเกิดใหม่อีกก็ชาติก็ไม่อาจลืมได้ ดังโคลงที่ว่า

รอย โฉมมุข เปลี่ยนเป็น	เป็นทรวง ฟ้า
ดูแม่ เป็นมณีดวง	เนตรควย
จับจิตรพิงดวง	เต็มเหวศ รักแม่
ค้ำชีพเกิดใหม่ม้วย	แผนหลาตุลิม ¹

มีขอนาแปลกที่ว่า นีราศทั้งสองเรื่องแต่งในเวลาเดียวกัน แต่มีโคลง
อยู่ 2 บท มีการเปรียบเทียบเหมือนกัน โคลงบทหนึ่งเปรียบนางวารากับเห็นติดตา
อยู่ตลอดเวลา กวีทั้งสองรำพันว่า

หลัดหลัดพลัดพรากแก้ว	กานดา ฟ้าเอย
ล้วนแต่ตัวเรียมมา	ตกไร
ขวัญแหวงอยู่ขวัญตา	ทุกเมื่อ
เรียมรำไยฟ้าเอย	แผนพรองรำพัน ²
	-- <u>นีราศนรินทร์</u>

โฉมแม่ถอดรูปไว้	ในตา ฟ้า
รสโอษฐ์ โบกนาสา	ทราบซ้ำ
ถนัคเสียงนาฎเสาวนา	เสนาะไสค อยู่แม่
ตรงทักกายเรียมปล้ำ	ปลอบหวงรสสมร
	-- <u>นีราศพระยาตรัง</u>

-
- 1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.
  - 2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.
  - 3 ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 18.

โคลงอีกบทหนึ่ง เปรียบเขาหมอนว่าเหมือนหมอนที่เคยหนุนนอน และระลึกถึงคนรักที่เคยหนุนหมอนรวมกัน แต่ความชอบนี้อาจจะพองกันได้ เพราะชื่อของเขาหมอนยอมทำไหวกวีนี้ก็เปรียบกับหมอนหนุน กวีอื่นๆก็ได้ใช้บทเปรียบเทียบทำนองนี้ กวีทั้งสองท่านรำพันไว้ว่า :

เขาหมอนเขาเทพไท	สลิตสิ่ง
คิคุเขนขอรอชิง	รวมร่าง
เขนยทองทอดกายพิง	พูนเพาะ ฤาแม่
นอนจะแนบเขนยข้าง	คูเนื้อ เรียมถนอม ¹
	-- <u>นิราศนรินทร์</u>

เขาหมอนหนึ่งนอนรวม	เรียง เขนย
กรตระกองกายเกย	กอดเกอ
อาสูรอรองคเอย	ควรงจาก ดอกฤา
เขนยจะแนบแพบเนื้อ	นึ่งเนื้อทรงนาง ²
	-- <u>นิราศพระยาตรัง</u>

ในสมัยรัชกาลที่ 3 ความนิยมในการแต่งนิราศคำโคลงมีสูงสุด ปรากฏว่ามีนิราศคำโคลงถึง 8 เรื่อง ได้แก่ นิราศพระนิพนธ์ของพระราชโอรส ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย 4 พระองค์ คือ นิราศเวียงจันทน์ ของสมเด็จพระยาเดชาดิศร นิราศพระประธม ของกรมหลวงวงศาธิราชสนิท นิราศละเอียงเทรา ของกรมหลวงภูวเนตรนรินทร์ฤทธิ และ นิราศทะเลเนียด ของกรมพระยาบำราบปรปักษ์ และยังมีนิราศไปชุมพรและไชยา ของพระพิพิธสาส์ นิราศตลาดเกรียบ ของพระเทพโมฬี (กลั่น) นิราศสุพรรณคำโคลง ของสุนทรภู่ และ นิราศ

¹ เรื่องเดิม, หน้า 58.

² เรื่องเดิม, หน้า 31.

หลวงนา ซึ่งจะกล่าวถึงโดยละเอียดตามลำดับดังนี้ :

นิราศเวียงจันทน์

เป็นนิราศซึ่งสมเด็จพระยาเดชาดิศร ทรงนิพนธ์ขึ้นเลาการเดินทางไป
ทำศึกเวียงจันทน์ในสมัยรัชกาลที่ 3 ในการศึกคราวนี้มีนิราศที่แต่งเลาการเดินทาง
คราวเดียวกันอีกเรื่องหนึ่ง แต่แต่งเป็นกลอนสุภาพ ผู้แต่งคือ หม่อมทับ ในกรม
หลวงเสนีบริรักษ์

นิราศเวียงจันทน์แต่งเป็นโคลงสี่สุภาพ พรรณนาสถานที่ที่ผ่านไป โดยการ
เล่นคำตามวิธีที่นักปราชญ์ราชบัณฑิตของไทยชอบแต่งกัน ได้เลียนแบบวิธีพรรณนาของ
"ศิษย์ศรีปราชญ์" ผู้แต่ง นิราศไปแม่น้ำน้อย ดังโคลงต่อไปนี้

นิราศไปแม่น้ำน้อย

นิราศเวียงจันทน์

เห็นจากเจบจากเจ้า	จำไกล ออกนา	บางจากเจบข้อชี้	ซึ่งบาง
จากอญจากจันใด	บ่เศร้า	จากราจากใจนาง	จัดหน้า
เจบอกแต่เรียมจาก	จักขาด	ถามหนอยหนึ่งอย่าพราง	เลยจาก
ถามเพื่อนจากจากเจ้า	เมื่อแลจกคืน	จากแม่เร็วดูซ้ำ	จักได้คืนครอง
เห็นระกำร่าอกโอ	อ้อจรรย	เห็นระกำแถมจากโอ	อ้อจรรย
ร่าระกะกอกัน	เนื่องน้ำ	เหมือนจะบอกสำคัญ	ซ้ำซ้ำ
แสนสวาดีเจบจาบลัย	บวมบง หนองนา	จากแล้วเจบจาบลัย	บ่าราศ
ดูจรกำหนดามซ้ำ	เสียบรอยรุมทรวง	ร่าว่าหนามเห็นบย้า	ยอกรอยรุมทรวง
นาลิเกแถมหมู่ไม้	นางราย	นาพิเกตกจนแล	หลายหลาย
ตกจนหลากหลายฟูลาย	ถือง	ชายลุ่มเชิงเลนราย	เรียดออย
มลักแลกลีปลาย	ปลีเปล่ง	หลงแลกลีปลาย	ปลีเปล่ง
กลหนึ่งปลีแปลนปล้อง	เปลี่ยนให้ชมตาง	ติแตกเกรือคลอย	เกลือบเกล้นเรียมแดง

นิราศเรื่องนี้แต่งเป็นโคลงยาว 163 บท เล่าการเดินทางออกจากกรุงเทพฯ ไปยังค่ายหลวงซึ่งตั้งเรียงรายอยู่อย่างแน่นหนา ซึ่งควรจะเป็นแม่น้ำโขง แต่ไม่มีโคลงบอกไว้ โคลงบทสุดท้ายจบลงเพียงว่า :

ค่ายหลวงหลายลูกตั้ง	ตามเจดีย์น	น้ำแม่
รายชะเหลี่ยมราวแก้ว	กางแก่ง	
ปิ่นกามรอใจเจียน	ใจขาด	
ทนจะรอดฤาแก้ว	ฟ้อเออรพลาญ	1

ไม่มีบทลงท้าย ทำให้สันนิษฐานได้ว่า โคลงนิราศเรื่องนี้น่าจะแต่งยังไม่จบหรือขาดหายไป เพราะขอความจบลงอย่างห้วนๆ ด้วยโคลงบทที่ยกมาข้างต้น

นิราศจะเข็งเทรา

เป็นนิราศคำโคลงเล่าเรื่องการไปทัพ เดินทางทางเรือจากกรุงเทพฯ ไปยังจะเข็งเทรา เป็นโคลงยาว 117 บท

การพรรณนาเลียนแบบโคลงนิราศไปแม่น้ำน้อยของ "ศิษย์ศรีปราณี" ในบางครั้ง คือ การพรรณนาถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยความเปรียบเทียบเดียวกันเป็น 2 - 3 โคลง เช่น พรรณนาภาพของหิ่งห้อยที่เกาะอยู่ตามต้นลำพูในเวลากลางคืนว่าเหมือนเครื่องประดับของผู้หญิง พรรณนาไวกวายโคลง 4 บท ดังนี้

ลำพูพุ่มชุกเชื้อ	ชายแหลม	หลาหนา
ไต้ประดับคืบเดือนแรม	แรงพรอย	
หิ่งเห็นหิ่งห้อยแวม	หวาดหวาบ	อกเอย
คิดฟางพวงเพชรหอย	หวงหวงกรรมนาง	

1 "นิราศเวียงจันทน์," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 222.

ลำภูหึ่งหอยพราง	พร่าวพราย
ถวิลวาแหวนวชิรินทรราย	รอบกอย
จรงจากพคหนึ่งหมาย	หมายมุ่ง มาแม่
เพนแต่หึ่งหอยยอย	ยายไมเหมือนแหวน
วาววาวหึ่งหอยโบก	บินบน
พร่าวพรางลำภูยล	ยิงแก้ว
แสงส่องสว่างสล	อุณคิต คินึงแม่
อุกวาพวง เพ็ชรแพรว	เพชรพรอยพรายกรรม
วาววาบสว่างฟ้า	เพื่อนดาว
แสงหึ่งหอยแวมวาว	วาบไม
ลำภูพมพฤชพราว	พรายเนตร เรียมเอย
พิศพราง เพ็ชรไฟ	หวงหอยกรรมนาง 1

นิราศพระประธม

เป็นนิราศที่เล่าการเดินทางไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ที่จังหวัดนครปฐม กรมหลวงวงศาธิราชสนิททรงนิพนธ์ขึ้นเมื่อพ.ศ. 2377 มีโคลงตอนท้ายเรื่องบอกไว้ชัดเจนว่าใครเป็นผู้แต่ง แต่งขึ้นเมื่อใด มีจุดประสงค์อย่างไร แม่ผู้แต่งจะบอกว่าไม่ได้คิดเทียบกับโคลงนิราศแต่โบราณ ดังที่บอกไว้ว่า :

ซึ่งนิพนธ์นิราศร้าง	แรมสถาน
ไปปลุกเทียบกำบุราณ	อันอ้าง
สรีริกษรวบรวบสาร	รจเรย เรืองเอย
ประสงค์แต่จรงจิตรราง	รักไหยนนิฐ์ฟ้ง 2

1 "นิราศฉะเชิงเทรา," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 228-9.

2 "นิราศพระประธม," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 296.

แต่การแต่งและการพรรณานี้ถือเอาแบบการแต่งนิราศแต่เดิม แม้จะไม่
 ไต่ลอกเลียนการพรรณนาเปรียบเทียบจากนิราศเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องอย่าง
 เช่นโคลงนิราศเรื่องอื่นๆ แต่ผู้แต่งก็อาศัยรูปแบบของนิราศที่นิยมกันโดยทั่วไป

กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ผู้ชำระนิราศเรื่องนี้ทรงพบว่า เมื่อกรมหลวงวงศา-
 ธิราชสนิท ทรงนิพนธ์นิราศเรื่องนี้ขึ้นแล้ว ได้ถวายให้พระอาจารย์คือ กรมสมเด็จพระ
 พระปรมาภิไธยชิโนรส ทอดพระเนตรและตรวจแก้ไข และปรากฏว่าในฉบับสมุดไทย
 ตัวคินส์อขาว (อยู่ในหอสมุดวชิรญาณ) เขียนเป็นคำบรรจงฝีมืองาม แต่มีรอยขีด
 มาบรรจงทิ้งแล้วเขียนเป็นคำหวัด แก้เปลี่ยนไปหลายแห่ง ที่แก้ดีกว่าเดิมทุกแห่ง
 ผู้แก้ไขจะเป็นกรมสมเด็จพระ ๙ หรือกรมหลวงวงศาธิราชสนิททรงแก้เองก็ทราบไม่ได้
 แต่เมื่อกรมสมเด็จพระ ๙ ทรงอ่านตลอดแล้ว ทรงเติมโคลงลงข้างท้ายว่า

กรมหลวงวงศาสนิพนธ์	ปรีชา เขี้ยวแซ
เรียบเรียงกลา	เพราะพรอง
เมืองเนกคณเมธา	ทุกทว อานเอย
ควรจกยอยศรอง	แซ่สนสรเสริญ ¹

นิราศพะเนียด

เป็นโคลงนิราศพรรณนาการเดินทางไปคูการคลองข้างที่พะเนียด ในเขต
 จังหวัดอยุธยา การเดินทางเป็นการเดินทางด้วยเรือกลไฟ ความยาวของโคลง
 นิราศเรื่องนี้มี 91 บท ข้อความจบลงเมื่อถึงพะเนียดว่า

ถึงพะเนียดพอไค้	โมงเย็น
เห็นตาเห็นทีเห็น	ทุ่งกว้าง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 251.

เคยพักทุกราวเป็น   สู้บสร้าง   ใจนา
คิดเมื่อรวมโฆลงข้าง   แอ๊กดลองพลาชเพรียว ¹

เจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์ เป็นโอรสองค์ที่ 65 ในรัชกาลที่ 2 ทรง
รับราชการมาจนสิ้นพระชนม์ในสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2429 ในสมัยรัชกาลที่ 4 ทรง
รับราชการ เป็นกรมวัง กรมพระคชบาล และกรมสังฆการีธรรมการ ² พ. ณ
ประมาธุมารค ผู้ชำระและรวบรวมหนังสือประชุมนิราศคำโคลง ได้สันนิษฐานว่า
กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ทรงแต่งนิราศเรื่องขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่ผู้เขียนนิพนธ์
นิพนธ์เล่มนี้มีความเห็นว่าน่าจะเป็นระยะเวลาหลังจากนั้น เนื่องจากโคลงนิราศของท่าน
มีความยาวเพียง 91 บท และไม่ได้จบบริบูรณ์ ทั้งผู้เขียนไม่ได้บอกไว้ในโคลงบทไหน
เลยว่าทรงนิพนธ์ขึ้นเมื่อไร มีข้อน่าสังเกต 2 อย่าง ประการแรก มีการใช้ศัพท์
ภาษาอังกฤษแล้ว เช่นในโคลง 2 บทความว่า

เรือกลเพลิง เรงตม	ชัลด
เดอคพราน <u>สตีม</u>	มากลน
ทรวงรอนเลหอคัน	เลอคเคอค เจียวแม
รอนรักแรงยังพน	หมอน้ำเรือไฟ ³
บางปอินเอกเอี่ยมอ้าง	ไอศวรรย
ทิพยอาคณปราชรังสรร	ไหมแท
ผิคเพียนเปลี่ยนแบบบรรพ	หลากเล็ก แลแฮ
ทรงเริ่มคำร้แก	แมนแมน <u>ยุร เบียน</u>

¹ "นิราศพะเนียด," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 316.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 188.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 302. (สตีม = *steam*)

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 311. (ยุรเบียน = *European*)

จากโคลงทั้งสองบทที่ยกมานี้ ทำให้เราโคตรทราบว่าสมัยนั้น เรือกลไฟเป็นพาหนะ
 เดินทางไปตามแม่น้ำลำคลองแล้ว และอีกประการหนึ่ง กล่าวถึงบางปะอินว่ามีพระ-
 ราชวัง ที่สร้างขึ้นตามแบบยุโรป มีต้นไม้ร่มรื่น มีพระตำหนักสำหรับรับเจ้านาย
 ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในเรียงรายอยู่โดยรอบ และมีที่อยู่ของทหารที่เฝ้ารักษาการอยู่ประจำ
 พระมหากษัตริย์จะเสด็จมาประทับและประพาสทางชลมารค เป็นที่สำราญพระราชหฤทัย
 ทุกเมื่อ แต่มีหลักฐานว่าพระราชวังบางปะอินนั้นสร้างขึ้นเป็นที่ประทับในสมัยรัชกาล
 ที่ 5 ซึ่งทรงดัดแปลงให้เป็นสถาปัตยกรรมแบบยุโรป จากเหตุผลทั้งสองข้อที่ยกมานี้ทำ
 ให้คิดว่า นิราศคำโคลงเรื่องนี้จะแต่งในสมัยรัชกาลที่ 5 มากกว่า เพราะเจ้าฟ้า
 กรมพระยาบำราบปรปักษ์ผู้ประพันธ์มีพระชนม์ชีพมาจนสมัยรัชกาลนี้

นอกจากนี้ ยังมีโคลงบทหนึ่งกล่าวถึงโรงต้มเหล้า มีความเปรียบเหมือน
 กลอนของสุนทรภู่บทหนึ่ง ในนิราศภูเขาทอง ซึ่งแต่งในรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2371 ว่า

ไม่เมาเหล้าแต่แล้วเรายัง เมารัก
 ถึงเมาเหล้าเข้าสายก็หายไป

สุดจะหักห้ามจิตคิดใจ
 แต่เมาใจนี้ประจำทุกคำคืน ¹

ในโคลงนิราศพะเนียด เขียนไว้ว่า

โรงเหล้าเตากลั่นต้ม
 กลั่นเหล้าเรากลั่นรัก
 หมอรอนนอกרוןนิก
 เมาเหล้าเมารักแต่

เดือดคลัก คลักเอย
 เตาเต
 เดือดพวง นาพอง
 กลิ้งเกลิมสลิลอย ²

¹ "นิราศพระบาท," ชีวิตและงานของสุนทรภู่, หน้า 146.

² "นิราศพะเนียด," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 303.

นิราศไปชุมพรไชยาของพระพิพิธสาส์

เป็นนิราศที่แต่งไว้ในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นที่ยกย่องกันมากกว่าแต่งดี ในโคลง
นิราศพระประธม พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท
กล่าวถึงนิราศพระพิพิธสาส์ ยกย่องเสมอมนิราศขึ้นครู เสมอควย ทวาทศมาส
กำสรवलโคลงคั้น นิราศพระยาตรัง และนิราศนรินทร์ ดังโคลงที่ว่า

กำสรवलศรีปราษฎ์ทุ่ง	ทวาทศ มาสฤ
อีกพิพิธสาส์พจน	พรำพรอง
ตรังนิราศนรินทร์จร	เรขเรอง ครอบงู
สารโศกเรียมแรมนอง	ยิ่งถอยทงมวญ ¹

นอกจากนี้ ในโคลงนิราศวัดรวก ของหลวงจักรบาดี ซึ่งแต่งในสมัยรัชกาล
ที่ 4 ยังได้กล่าวไว้ว่า

ศรีปราษฎ์สามปราษฎ์ทุ่ง	ตรังนรินทร์ กิต
จากมิตรคติกลอนฉวิล	กลมเกี้ยว
โคลงพิพิธสังยนิ	ขมอยู่ ฤาพอ
ฤาเทากระฝักซีกเสี้ยว	โศกราง เรียมกระสัน ²

เส้นทางการเดินทาง เป็นทางเรือออกทะเลที่ปากน้ำ ไปตามทางเดียวกับ
พยานนรินทร์ เบตรพรรณนาไว้ในนิราศนรินทร์ แต่พระพิพิธสาส์พรรณนาให้เห็นภาพ
เกาะแก่งต่างๆในทะเลได้ละเอียดกว่า

¹ "นิราศพระพิพิธสาส์," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 296.

² "นิราศวัดรวก," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 367.

นิราศตลาดเกรียบ

กล่าวกันว่าเป็นงานนิพนธ์ของพระเทพโมฬี (กลิ่น) ผู้แต่งเป็นพระสงฆ์และเป็นกวีมีชื่อในสมัยรัชกาลที่ 1 - 3 นิราศเรื่องนี้เป็นเรื่องราวการเดินทางไปคล้องช้างที่พะเนียดคลองช้าง จังหวัดอยุธยา ดังโคลงบทสุดท้ายว่า

ต้องหักหวง เทวศไท่	โหยหา
เพื่อพระจอมนัครา	กล่าวอ้าง
จะทอดพิศนา	ชมคณ ลักษณเอย
หวังจะกนกลองช้าง	เสวตรไว้เป็นเฉลิม ¹

เรื่องนี้จึงไม่น่าจะใช้ผลงานของพระเทพโมฬี เพราะเนื้อเรื่องไม่ใช่กิจธุระของสงฆ์ และทั้งเรื่องก็ไม่มีชื่อตลาดเกรียบเลย เส้นทางการเดินทางไปทางเดียวกับที่บรรยายในนิราศพะเนียด ของเจ้าฟ้ากรมพระยาบวรราชนิธิราชฯ แต่ไปสิ้นสุดที่อยุธยา โคลงนิราศนี้ยาว 93 บท ไม่มีรายชื่อผู้แต่ง ต้นฉบับที่ พ. ๗. ประมวลนิราศฯ ได้มาชำระรวบรวมนี้ อาจจะไม่สมบูรณ์หรือไม่ถูกต้องในเรื่องชื่อเรื่อง

นิราศสุพรรณค้ำโคลง ²

เป็นโคลงนิราศเรื่องเดียว ในจำนวนนิราศทั้ง 8 เรื่องของสุนทรภู่ ซึ่งอีก 7 เรื่องเป็นนิราศคำกลอน เป็นโคลงยาว 463 บท นับเป็นนิราศคำโคลงที่ยาวที่สุดเท่าที่เคยมีมา

¹ "นิราศตลาดเกรียบ," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 184.

² อ่านเพิ่มเติม "นิราศสุพรรณค้ำโคลง," บทที่ 2 หน้า 106 - 16

นิราศหลวงนา

พ. ๓ ประมวลมารค ผู้รวบรวมโคลงนิราศปลีกย่อยหลังนิราศนรินทร์ ได้สันนิษฐานว่าเป็นนิราศที่แต่งในสมัยรัชกาลที่ 3 นิราศเรื่องนี้เคยลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณรายเดือน มีคำนิยมของท่านบรรณาธิการสมัยนั้นเขียนไว้ท้ายเรื่องว่า

โคลงนิราศเรื่องนี้ กล่าวหาหลวงนาแต่ง จะเป็นหลวงนาคนไหน เมืองไหน ไม่ไต่ความ และกล่าวกันว่าแต่งค้างไม่จบ แต่จึ่งกระวีสมกันว่าโวหารดี พบฉบับจึงนำมาลงพิมพ์จะแต่งค้างเพียงเท่านี้ หรือมีต่อไปอีกไม่ทราบ ถ้าผู้ใดพบต้นฉบับต่อไปอีก ก็ส่งหอสุมควชิรญาณได้ก็จะเป็นการดี
หน้าหน้า 1

โคลงนิราศหลวงนาเท่าที่ต้นฉบับ มีอยู่ 41 บท มีโคลงที่ระบุว่าหลวงนาเป็นผู้แต่งอยู่คนเรื่องในโคลงบทที่ 1 ว่า

สารโศกสรรเลขนี้	หลวงนา
ร่ำรำพันพินิตา	ดอกสร้อย
กำสรรวลจรจำวนจา	บัลย์รำ รักเอย
ทุกขระเหารอย	ทรางแรมนวล 2

ผู้แต่งได้รับอิทธิพลจากกำสรวลโคลงคนมาก ตัดแปลงโคลงจากกำสรวลฯ บางโคลงมาเป็นของตน เนื่องจากมีโคลงเพียง 41 บท จึงไม่ทราบจุดประสงค์ของผู้แต่งว่าต้องการเดินทางไปที่ใด เพื่ออะไร ความจบลงเมื่อเดินทางถึงโคกย้ายพลู

1 นิราศนรินทร์คำโคลงและนิราศปลีกย่อย , หน้า 234.

2 เรื่องเดียวกัน, "นิราศหลวงนา," หน้า 236.

พอลถึงรัชกาลที่ 4 มีการแต่งนิราศคำโคลงน้อยลง มีนิราศคำโคลงปรากฏ
ในรัชกาลนี้เพียง 3 เรื่อง คือ นิราศกรุงเก่า (พ.ศ. 2404) นิราศสรรวมคราว
(พ.ศ. 2411) และ นิราศวัดรวก (พ.ศ. 2428)

นิราศกรุงเก่า

มีโคลงบอกชื่อผู้แต่งและเวลาที่แต่งไว้ชัดเจนว่า

นิราศกรุงเก่านี้	ฤาณา
เรานินาามนายมหา	เร็กพรอง
เจียมเขาวปัญญา	ยังอ่อน ดอกพอ
ใส่ฝักฝักปากรอง	อวครุคูชวย 1
วันศุกร์เดือนสี่ไซ้	ศุกลปักษ์ นาพอ
สามคำลูลลศัก	ราชไค
พันซ์ไมยสตสมพักษ์	ยี่สิบ สองแฮ
ปีวอกโทศกไซ้	สฤชคี่สิ้นเสร้างสาร 2
เสาวภาพสองรอยสี	สิบหศ บทแฮ
เต็มอีกสองบทหง	กะท
ลิลิตหนึ่งสมมต	สามบท แลวพอ
เป็นสี่สิบสี่สี่	สริทงบทรวม 3

-
- 1 "นิราศกรุงเก่า," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 370.
  - 2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 372.
  - 3 เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

นับเป็นโคลงนิราศที่ยาวมากเรื่องหนึ่ง มหาฤกษ์เป็นกวีที่มีชื่อเสียงในสมัยรัชกาลที่ 4 และได้รับแต่งตั้งเป็นหลวงจักรปาณี ในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากนิราศคำโคลงเรื่องนี้แล้ว หลวงจักรปาณียังได้แต่งนิราศคำกลอนไว้อีก 3 เรื่องด้วยกัน คือ นิราศพระปฐม นิราศทราวรดิ นิราศพระปลิว นอกจากนิราศ ยังเป็นผู้แต่งเสภาเรื่องอาบู่หะชั้น โคลงรามเกียรติ์ตอนเบญจกายแปลง ตอนหนุมานหักคานท้าวจักรวรรดิ เมืองมลิวัน และโคลงประจำภาพนิลนันท เบญจกาย และศีลเสื่อสมุทรอีกด้วย ¹

นิราศกรุงเก่า เป็นเรื่องราวการเดินทางตามเสด็จพระยุหยาตราไปยังกรุงศรีอยุธยาเพื่อแปรพระราชฐานไปประทับที่พระราชวังจันทร์เกษม

ผู้แต่งที่ผู้แต่งรำพึงถึง มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับผู้แต่งมาก เพราะผู้แต่งกล่าวถึงนางวาแสดงอารมณ์อย่างไร เมื่อรู้ว่าเขาลอบมีภรรยาบ่อย ดังโคลงที่ว่า

ปาง เรียมลอบเล่นชู้	ชายา น้อยฤา
เชิงข้างหึงขุประหารฝา	ลอบล่อ
ทูปโลประเทียดสา	ใจพี่ ฤาแม่
ปลอบเทาปลอบยังพ้อ	พี่สู้อค่อม ²

ผู้แต่งได้รับอิทธิพลจากนิราศนรินทร์ เช่นเดียวกับนิราศทั่วไปที่ได้รับแบบอย่างการแต่งจากนิราศรุ่นก่อน แม้นิราศนรินทร์เองก็ได้รับอิทธิพลจากกำสรวล ๆ อีกทอดหนึ่ง มีโคลงบทหนึ่งใช้ความเปรียบเทียบทำนองเดียวกับนิราศนรินทร์ และนิราศพระยาตรัง คือ เปรียบผู้หญิงกับดวงตาดวงใจของเขา ดังโคลงที่ว่า

¹ กรมศิลปากร, "คำอธิบายเรื่องนิราศกรุงเก่า," ประชุมนิราศคำโคลง หน้า 322.

² "นิราศกรุงเก่า," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 347.

พระคูลีมาลอบลวง	ดวงใจ ฟ้า
ดาควักมณีเนตรไป	ชুবับ
เป็นโฉมบุษประไพ	มอบฟ้า มาดา
โฉมจึงขาดตากัน	กลัดน้ำใจตาย 1

ผู้แต่งรำพันถึงความรักของเขาว่ายิ่งใหญ่จนอยากจะมีชีวิตอยู่สักพันกัลป์ มีปากสักพันปาก มีลิ้นสักพันลิ้น จะใคร่รำพันได้หมด และอยากให้อากาศเป็นสมุทรธารน้ำทั่วโลกละลายดินเป็นหมึก เขาพระสุเมรุแทนปากกา เพื่อที่เขาจะได้จารึกเรื่องราวนี้ไว้เป็นประจักษ์แก่ตาโลก

แม่พิมพ์เพียง	พันกัลป์ กิด
พันมวธฯ ละพัน	โอษฐ์ควย
โอษฐ์ละโอษฐ์พันอัน	ชีวหะ กิด
จะรำรักตราบมวย	ไปสิ้นเสร็จสาร
อากาศเป็นสมุทรแม่	เป็นลาน เล่าดา
ดินดงหมึกละลายธาร	ทวทาง
เมรุจดจานปาน	ปากโก กิด
จาตุกรักเรียงร่าง	รำแล้วดาหลอ 2

และความรักของเขาที่มือนางจะสิ้นสูญไปก็ต่อเมื่อสิ้นโลก สิ้นฟ้า สิ้นแผ่นดิน แม่เมื่อพระอาทิตย์พระจันทร์สูญสิ้นไปแล้ว ความรักของเขาก็ยังคงอยู่ ความเปรียบตอนนี้ได้มาจากนิราศนรินทร์ หลวงจักรปาณีได้เขียนไว้ว่า

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 366.

2 " หน้า 368.

ดินละลายหายฟ้าโกน	ขุนไศล	แหลกดา
ล้างแต่โลกอาลัย	บลาจ	
ดูรายจันทร์โกษย	สุญกัลป์	กัต
รางไฟทไปราง	เสนหนองนิจสิน	1

แต่ถึงแมผู้แต่งจะพรรณนาถึงความรักของท่านว่ายิ่งใหญ่ปานใดก็ตาม ในตอนท้าย ผู้แต่งกลับกล่าวว่า ที่พิริพีไรำพันมาทั้งหมด เป็นเพียงการกล่าวตามวิสัยของนักกลอน เพื่อให้รักไฟเราระขึ้น ไม่ใช่เรื่องจริงจัง เป็นท่านองว่าแต่งนิราศแล้วต้องมีครวญ ถ้าไม่มีครวญก็ไม่ใช่ในราศที่สมบูรณ์แบบ ดังที่กล่าวไว้ว่า

ซึ่งพิไรำราง	รักสมร	นินดา
เป็นนีสัยนักกลอน	กล่าวแกลง	
พิบกล่าวเกลาดอน	เท็จโทษ	เสียดา
ดูจกระยาหารแลง	กับกล่าวกลืนใจ	2

นับเป็นนิราศคำโคลงเรื่องแรกที่กล่าวว่า นางในนิราศไม่ใคร่จริง นิราศ
คำโคลงส่วนใหญ่มักจะพรรณนาถึงผู้หญิงอย่างจริงจัง และมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งถึง
การกล่าวว่าไม่ใช่ผู้หญิงจริง คงจะเลียนแบบจากนิราศธารโศกที่แต่งด้วยกาพย์ห่อโคลง
บทพระราชนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศ

นิราศสรวมครวญ ³

แต่งเมื่อ พ.ศ. 2411 ผู้แต่งมี 4 ท่าน คือ นายเวรจำลอง หลวงลิขิต
ปรีชา ขุนสารวับจง และขุนจ่านางสุนทร เป็นนิราศที่แปลกกว่านิราศ

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 369.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 371.

3 อ่านเพิ่มเติม, "นิราศเลียนแบบ," บทที่ 2 หน้า 121 - 4.

เรื่องอื่นๆ ใช้ชื่อว่านิราศสรวม ครวญ เพราะผู้แต่งนำเอาโคลงที่ไพเราะจาก
นิราศเรื่องต่างๆ จากโคลงโบราณ และโคลงในวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ตัดต่อเข้าเป็น
เรื่องเดียวกัน เป็นนิราศสมมุติขึ้นเพราะไม่มีการเดินทาง แต่ผู้แต่งสมมุติเรื่องว่า
จากนาง และนำเอาโคลงจากวรรณคดีเรื่องอื่นๆ มารวมกันเป็นเรื่องราว บางครั้ง
ก็ดัดแปลงบ้างเล็กน้อย บางโคลงก็ยกเอามาโดยไม่ไดดัดแปลงเลย มีโคลงที่ไม่ได้
ดัดแปลงมาจากที่ใด แต่ผู้แต่งช่วยกันแต่งขึ้นเองแทรกอยู่บ้าง

นิราศวัชรวก

ผู้แต่งคือหลวงธรรมมาภิรมย์ (ดีก) กวีสมัยรัชกาลที่ 4 - 5 นิราศเรื่องนี้
แต่งในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อพ.ศ. 2428 เป็นนิราศที่ตั้งชื่อแปลกกว่าการตั้งชื่อ
นิราศโดยทั่วไปที่ว่า หากใช้ชื่อสถานที่เป็นชื่อนิราศก็จะเป็นสถานที่ปลายทาง แต่ชื่อ
นิราศวัชรวกเป็นชื่อสถานที่ต้นทางที่ผู้แต่งเดินทางจากไป ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะไม่ได้
เดินทางออกจากกรุงเทพฯ ฯ หรืออยู่ชานอัย่างนิราศเรื่องอื่นๆ แต่มีโคลงบอกไว้ว่า
"รำปางจากฉาวัด รวคชานาน นามนา" เป็นนิราศที่เล่าการเดินทางไปทางบก
ไปทางเกวียนและเดินเท้า ออกจากวัชรวกไปนมัสการพระพุทธบาท นิราศนี้จึงเป็น
การพรรณนาสภาพทางบก ชุ่มป่าเขาและสัตว์ป่า ใ้บรรยากาศผิดไปกว่านิราศอื่นๆ
ซึ่งมักจะเป็นการเดินทางทางเรือ การพรรณนาธรรมชาติให้ความรู้สึกสมจริง คือ
พรรณาสลับกับการกล่าวถึงตำบลต่างๆ ไม่ใช่่นำบทพรรณนาธรรมชาติโดยเฉพาะ
รำพึงถึงต้นไม้ ดอกไม้ สัตว์บก สัตว์น้ำ มาแทรกไว้ในคราวเดียวกัน ตามอย่าง
ที่ทำกันในนิราศบางเล่ม ธรรมชาติที่พรรณาก็เป็นธรรมชาติป่า ดังเช่น

กล้วยไม้อิงกาบอ้อย	อีกไพร
บุณฑลลำควนไสว	หวางพิน
ส่งกลิ่นตลบใน	แนวป่า
กลรตประทีนขึ้น	ชูปผาหมสมร ¹

¹ "นิราศวัชรวก," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 400.

ทองกวาวบานกลีบตอง	แสงเดือน
สีสดสอาดเหมือน	แสงฟ้า
สบจกขุเสกเดือน	ตักพเนก นองแฮ
ลานตลิ่งรดกหน้า	นุ้ยแล้วขวัญหาย

ผู้แต่งเดินทางผ่านป่า คางแรม มาจนถึงพระพุทธบาท ซึ่งผู้แต่งได้ไป
สักการะบูชา ปัดทองอธิษฐานขอพร ผู้แต่งพรรณนาถึงพระมณฑปโดยรอบพระพุทธบาท
เป็นนิราศที่แสดงเรื่องราวโดยสมบูรณ์ ตั้งแต่ออกเดินทาง จุดประสงค์ของการเดิน-
ทาง และสิ่งทีกระทำเมื่อถึงจุดหมายปลายทาง

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีนิราศคำโคลงเพียง 2 เรื่อง ซึ่งเป็นโคลงพระราช
นิพนธ์ เรื่องแรกคือ นิราศรัตนะ เป็นนิราศสั้นๆที่แต่งขณะเสด็จพระราชดำเนินทาง
ชลมารคไปประพาสทวีปยุโรปเมื่อ พ.ศ. 2450 มีปรากฏอยู่ในพระราชหัตถเลขา
เรื่องไกลบ้าน แทรกอยู่เป็นตอนๆของความจึงไม่จบเพราะทรงแต่งค้างไว้ มูลเหตุที่
ทรงแต่งก็เพื่อลอกกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมผู้ตามเสด็จไปด้วย กรมหลวงประจักษ์ ฯ
ผู้บังคับจะแต่งนิราศแข่งกับนิราศลอนดอนของหมอมราโชทัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงเริ่มให้โดยแต่งเป็นทำนองวากกรมหลวงประจักษ์ ฯ เป็นผู้แต่ง
ขณะที่เดินทางตามเสด็จ ฯ ในคราวเดียวกันนี้ ยังมีนิราศกลอนอีกเรื่องหนึ่ง ชื่อว่า
นิราศกลอนกรมหลวงประจักษ์ ฯ เป็นนิราศคำกลอนที่กรมหลวงประจักษ์ ฯ แต่งตอน
ออกจากเขตเมืองลังกา แล้วถวายให้รัชกาลที่ 5 ทรงตรวจแก้ไข พระองค์ทรงตรวจ
และทรงพระราชนิพนธ์ต่อเป็นตอนออกจากเมืองลังกา แต่ทรงทำที่เห็นว่ากรมหลวง
ประจักษ์แต่งขึ้นเอง เช่นเดียวกัน ทรงแต่งค้างเอาไว้ไม่จบ เนื่องจากถึงแก่แหลม
เอเคน

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 401.

นิราศพระราชินีพนธอกเรื่องหนึ่ง คือ โคลงนิราศท้าวสุภักการภักดี พระราชินีพนธ เป็นท่านองว่า ท้าวสุภักการภักดี ซึ่งเป็นนางใน เป็นผู้แต่งคราวตายเสด็จเสด็จ ๗ ประพาสเมืองกาญจนบุรี มีโคลงตอนทวายกล่าววานิราศมักเป็นบทประพันธ์ผู้ชายแต่ง พระองค์จึงทรงพระราชินีพนธเป็นอย่างผู้หญิงแต่ง นิราศเรื่องนี้จะ เป็นแบบ "เล่นเพื่อน" เพราะผู้หญิงแต่งครวถึงผู้หญิง หวังน่าจะเนื่องจากการ "เล่นเพื่อน" แพรหลายในหมู่บางหาญนางในสมัยนั้น เนื่องจากผู้หญิงเหล่านั้นเป็นของหลวงไม่มีโอกาสพบปะบุรุษเลย โคลงพระราชินีพนธเรื่องนี้จะกล่าวถึงการที่ผู้แต่งเป็นผู้หญิงว่า

รำเรื่องนิราศไท	หาศรี
ท้าวสุภักการภักดี	กล่าวอ้าง
เสด็จเสด็จกระสุนตรี	ตรองตรี ทำแฮ
ไร้เพื่อนภริมยราช	รักเรนแรมไกล

โคโคนิราศเบื้อง	เบาราถ
ลวนแต่ช่าวช่ายช่าญ	แต่งแตม
แดงเสดลักษ์ณโวหาร	หญิงรำ รักแฮ
ปวงปราถญไปควรแหม	เยาะเยยยิมหยัน ¹

นิราศเรื่องนี้เล่าการเดินทางด้วยเรือกลไฟมาขึ้นบกเดินป่า และลงเรือต่อไปตามแก่งต่างๆในแควใหญ่จนถึงเมืองกาญจน

รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชินีพนธโคลงนิราศไว้เรื่องหนึ่งเช่นเดียวกัน คือ โคลงนิราศประลองยุทธ เป็นโคลงสั้นๆพรรณนาการเดินทางไปตั้งค่ายพักแรมเพื่อล้อมรบเสือป่า ในรัชกาลนี้มีนิราศคำโคลงอีกเรื่องหนึ่ง คือ โคลงนิราศล้อมรบเสือป่า ของ ขุนคำวณวิจิตร (เป็ย บุนนาค) เป็นรองหุ้มแพรมหาดเล็กครั้งรัชกาลที่ 6

¹ "นิราศท้าวสุภักการภักดี," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 454.

เป็นนักเขียนที่ใช้นามปากกาว่า "แมลัคตา" นิราศเรื่องนี้แต่งเป็นโคลงสี่สุภาพยาว
39 บท เล่าเรื่องการเดินทางไปขอมรบ ดังโคลงบทสุดท้ายความว่า

จบนิยายนิราศร้าง	แรมสมร
คามเสด็จภูธร	เลื่อนกว้าง
สองเดือนพจากอร	คืนสู
ออมอกนุชาแนบข้าง	คูเคลาลิ่งสงวน
คำถวณวิจิตรผู้	ประพันธ์
ถูกพิศอยาเขอหยัน	เขาะเขย
มุงเพียงส่งเสริมวรรถ	กรรมแดง ไวพอ
ใช่อดทนว่าเคย	แข่งท้าวปราชญ์กวี ¹

ในสมัยรัชกาลที่ 7 มีนิราศคำโคลงอีก 2 เรื่อง คือ นิราศชะอำ ของ
กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงเล่าการเดินทางทางรถไฟไปชะอำ ระหว่างทาง
ทรงเล่าถึงประวัติของสถานที่ต่างๆที่รถเคลื่อนผ่านไป เช่นประวัติพระที่นั่ง พระราช
วัง ทรงเล่าถึงพระสุกรมัยกิจของพระมหากษัตริย์ในยุคก่อน เช่น กล่าวถึง พระพุทธ-
เจ้าเสือ ชุนหลวงทวยสระ พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 - 5 - 6 และยังทรงเล่า
เรื่องกำเนิดของเมืองชะอำที่ทรงสร้างขึ้นว่า เดิมท่านมีบ้านพักอยู่ที่หัวหินและได้ถวาย
ให้แก่พระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงจะสร้างเป็นพระราชวังไกลกังวลในภายหลัง ในเวลาต่อมา
กรมพระนราธิปฯ ทรงเลือกชะอำ ตั้งแต่ตำบลบ่อฝ้ายเลียบบไปตามชายหาด และ
ได้จัดสรรจัดทำเป็นเมืองขึ้น ภายในเวลาหนึ่งปีทรงเนรมิตให้ชะอำกลายเป็นเมืองทอง
เที่ยวตากอากาศ มีบ้านพักกว่า 50 หลังคา มีถนนตามแนวหาด มีสวนสาธารณะไว้
เที่ยวเล่น มีบ้านพักของพระญาติซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะตามเลขบ้านทุกบ้าน บ้านที่ท่าน

¹ ชุนคำถวณวิจิตร (เปย บุณนาค), "โคลงนิราศขอมรบเสื่อป่า;" คำถวณ
วิจิตรอนุสรณ์ (พระนคร: โรงพิมพ์มิตรไทย, 2514), หน้า 7.

ทรงพักอยู่ที่บ้านผิงมสุท ในตอนท้ายของนิราศเรื่องนี้มีอาสาพระจะนาท เป็นโคลง
อีกตอนหนึ่ง เนื้อความชักชวนให้ผู้อ่านช่วยกันผดุงรักษาตำบลดชะอำเป็นชายทะเลที่น่า
เที่ยวสืบไป

นิราศอีกเรื่องหนึ่งในรัชกาลนี้คือ นิราศล่องแก่งแม่ปิง ของจางวางเอก
พระยาบุรุษรัตนราชวัลลภ (นพ ไกรฤกษ์) ซึ่งแต่งเมื่อคราวตามเสด็จพระวิมาดา
เธอ (พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ) เสด็จประพาสภาคเหนือ คังโคลง
นำหน้าเรื่องมีใจความว่า

พระยาบุรุษรัตนสร้อย	ราชพัล ลภเอษ
สมเด็จพระปิยะราชสร	แตงตง
ริเริ่มแต่งโคลงบรร	ยายเสด็จ
พระวิมาดาเธอทรง	สู่แคว้นแดนเหนือ ¹

นิราศเรื่องนี้แต่งขึ้นเมื่อ "อังคารยี่สิบเก้า พฤศจิกายน / สองสี่เจ็ดศูนย์ตก
ฤกษ์" แต่งเป็นโคลงสี่สุภาพ ร่าย และกลอนสี่ก้า เช่นในบทแทรกคำถวาย
พระพรชัยมงคล เนื่องในวันประสูติของพระพันางเธอเจ้าฟ้านภานพดล เล่าความ
ตั้งแต่เดินทางด้วยรถไฟไปยังเมือง เชียงใหม่ เที่ยวชมสถานที่ต่างๆในเมือง แล้ว
เสด็จประพาสทางชลมารค ล่องเรือไปตามแก่งต่างๆในแม่น้ำแม่ปิง

ในรัชกาลปัจจุบัน พ. ๓ ประมวญมารคได้รื้อฟื้นการแต่งนิราศคำโคลงขึ้นมา
ใหม่ โดยแต่งนิราศสรวมร้อย 2 เรื่อง คือ นิราศกลอนพาไป และ นิราศนาย
โต๊ะ ๓ ท่าช้าง แต่งตามอย่างนิราศสรวมครวญในสมัยรัชกาลที่ 5 คือ นำเอา
โคลงดี ไพเราะ จากนิราศคำโคลง หรือวรรณคดีคำโคลงเรื่องอื่นๆมาดัดแปลง

¹ จางวางเอก พระยาบุรุษรัตนราชวัลลภ, นิราศล่องแก่งแม่ปิง (พระนคร:
มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2505), หน้า 1.

แต่การดัดแปลงนี้ไม่เป็นไปตามของเลียนแบบอย่างเดียวกับในนิราศสรรวมคราวนี้ แต่แปลงเป็นแบบ "ล้อเลียน" ควบ คือเปลี่ยนใหม่อารมณ์ชนแทนอารมณ์ซาบซึ้งอย่างของเดิม นิราศเรื่องนี้เป็นนิราศคำโคลงเรื่องสุดท้ายที่ปรากฏอยู่ เพราะในระยะหลัง ความนิยมในการแต่งนิราศคำโคลงลดน้อยลงไปมาก มีแต่นิราศคำกลอนแทนทั้งสิ้น จนแทบจะกล่าวได้ว่านิราศคำโคลงมาถึงจุดสุดท้ายของความนิยมในการแต่ง เพราะนิราศสรรวมคราวนี้ เป็นนิราศคำโคลงเรื่องสุดท้าย ที่แม้จะรักษาคุณลักษณะเฉพาะของบทประพันธ์ประเภทนิราศเอาไว้ คือมีการพรรณนาการเดินทางและการคร่ำครวญถึงผู้หนึ่ง แต่ก็ได้สร้างสรรค์ให้เกิดวรรณคดีประเภทนิราศคำโคลงที่ไพเราะอีกลบับหนึ่งให้จรโลงอยู่ในวาระวรรณคดีแต่อย่างใด

3.2 บทเปรียบเทียบนิราศคำโคลงสมัยอยุธยาและนิราศคำโคลงสมัยรัตนโกสินทร์

3.2.1 เปรียบเทียบนิราศคำโคลงสมัยอยุธยากับสมัยรัตนโกสินทร์

นิราศคำโคลงสมัยอยุธยาที่มีอิทธิพลต่อนิราศคำโคลงสมัยรัตนโกสินทร์ที่สำคัญมีอยู่ 2 เรื่องคือ ทวาพศมาส และกำสรวลโคลงคืน ซึ่งถือว่าเป็นนิราศชั้นครู การเลียนแบบครูในการแต่งพรรณนาหรือเปรียบเทียบเป็นความนิยมอย่างหนึ่งในวรรณคดีไทย ซึ่งถือกันว่าเป็นการยกของอย่างสูง ดังที่ "เสฐียรโกเศศ" เขียนไว้ว่า

แท้จริงหนังสือรุ่นเก่าที่นิยมกันว่าเป็นวรรณคดีชั้นสูง เหลือสืบมาได้ถึงทุกวันนี้ ก็เพราะนับถือกันว่าเป็นหนังสือแบบครู เป็นแบบแผนของการแต่งกลอนหรือการคนควาหาความรู้ เรื่องเก่าที่มเ็นอยู่ในหนังสือเหล่านี้มากกว่าจะอ่านเล่นเป็นอย่างทั่วไป.....หนังสือเหล่านี้ก็เป็นเหมือนเครื่องบันเทิงใจให้วัยรุ่นหลังคือเป็นแบบอย่างและเป็นแนวความคิด ซึ่งกลั่นกรองกันมาสมบูรณ์แล้ว เพื่อแต่งบท

กลอนของตน หรือกล่าวกันตรงๆคือ ท่านที่นิยมชอบหนังสือเหล่านี้ ไม่ยอมทิ้งแบบแผนของเก่า ..... ใครแต่งก็แต่งตามความคิดท่านองนั้นหงนั้น..... จนกลายเป็นเอาอย่างความคิดของคนอื่นมากกว่าเป็นความคิดรู้สึกอารมณ์สะท้อนใจของตนเอง นี่เป็นเรื่องคือ "ปรัมปราคติแห่งวรรณคดี" (*Literary Tradition*)...¹

นิราศคำโคลงในสมัยรัตนโกสินทร์แทบทุกเรื่องได้รับอิทธิพลจากทิวาทัศนมาส์ และกำสรวลโคลงคน นิราศสมัยอยุธยาทั้งสองเรื่องนี้ ซึ่งอาจจะเป็นการลอกเลียนโคลงบางบทมาโดยตรง คัดแปลงแก้ไขเพียงเล็กน้อย เช่นเปลี่ยนจากโคลงคนเป็นโคลงสุภาพ หรือเปลี่ยนแปลงคำที่ใช้ในโคลงบาง หรือได้รับอิทธิพลทางอ้อมคือ ไม่นำโคลงบางบทมาคัดแปลงแก้ไข แต่การพรรณนาคร่ำครวญ ตลอดจนการวางรูปแบบและลำดับความในการพรรณนาและแต่งนิราศ ก็ได้แบบอย่างจากหนังสือนิราศในสมัยอยุธยา

ผู้เขียนจะแสดงให้เห็นว่า นิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ได้รับอิทธิพลจากนิราศคำโคลงในสมัยอยุธยาทั้งสองเรื่องนี้อย่างไรบ้าง โดยจะเปรียบเทียบให้เห็นชัดเจนบทต่อบทดังต่อไปนี้

3.2.1.1 อิทธิพลของกำสรวลโคลงคนที่มีต่อนิราศนรินทร์

	<u>กำสรวลโคลงคน</u>	<u>นิราศนรินทร์</u>	
✓ อยุธยาขยคั้งฟ้า	ลงคิน แล ฤา	✓ อยุธยาขยค้มแลแล้ว	ลอยสวรรค์ ลงฤา
อำนาจบุญเพรงพระ	ก่อเกื้อ	สิงหาสนปรางค์รัตนบรร	เจ็ดหล้า
เจดีย์ล่ออินทร	ปราสาท	บุญเพรงพระหากสรรค์	คำสนรุง เรื่องแฮ
ในทาบทองแล้วเนื้อ	นอกโสม ฯ	บังอบายเบิกฟ้า	ฝึกพื้นใจเมือง

¹ "เสฐียรโกเศศ" (พระยาอนุมานราชธน), การศึกษาวรรณคดีไทยในแ่งวรรณศิลป์ (พระนคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2507), หน้า 54.

กำสรวลโคลงคณ

นิราศนรินทร์

พรายพรายพระธาดูเจ้า	จยรจันทร แจมแฮ	เรื่อง เรื่องไตรรัตนพัน	พันแสง
ไตรโลกยเลงกือโคม	คำเข้า	รินรสพระธรรมแสดง	คำเข้า
พิหารระบะงบรรพ	รจเรข เรื่องแฮ	เจดีย์ระตะแขง	เสียดยอก
ทุกแห่งห้องพระเจ้า	นงเงื้อง ๑	ขลยั้งแสงแก้วเกา	แกนหลาหลากสวรรค์
ศาลาเอนกสร้าง	แสนเสา โสคแฮ	โบสถ์ระเบียงมรทพพัน	พิหาร
ธรรมาสสูงใจเมือง	คูฟ้า	ธรรมาสนศาลาลาน	พระแพ้ว
พิหารยอมฉลักเจลา	ฉลุแผน ไชรนา	หอไตรระฆังชาน	ภายคำ
พระมาศเหลื่อมเหลื่อมหลา	หลอแสง ๑	ไชประทับโคมแก้ว	คำฟ้าเพือนจันทร
โอมแมจกักฝากฟ้า	เกรงอินทร์ หยอกนา	โอมแมจกักฝากฟ้า	ดูาคิน ดีดูา
อินทรทานเทอกเอา	สู่ฟ้า	เกรงเทพไทรณินทร์	ลอบกล้า
โอมแมจะฝากดิน	ดิษทาน แลวแฮ	ฝากลมเลื่อนโอมบิน	บนเลา
ดินทานขตกเจ้าหลา	สู่สี่สองสี่	ลมจะชายยักช้า	ชอกเนื้อเรีพิมพ์สงวน
โอมแมฝากน่านน้ำ	อรรคพ แลดูา	ฝากอูมาสมรแมแล	ลักขมี เลานา
ขยวนาคเซยช็อก	ฟ้าใหม่	ทราบสยมภูวจักร	เกลือกไกล
โอมแมรำพึงจบ	ไตรโลก	เรียมติคจบจนตรี	โลกดวง แลวแม
โอมแมใครสงวนใด	เท่าเจ้าสงวนเอง	โอมฝากใจแม่ใด	ยิ่งควยใครครอง
สรเพนะนิราชนอง	ลงเรือ	ลงเรือเรือเคลื่อนควาง	ขวัญลิว แลแม
สาวส่งงเลงงเต็ม	ส่งงเฝ้า	ทรคนงถอนใจปลิว	อกวา
สระเพนะพิหลยวเหลือ	อกส่งง	เหลียวหลงพิหวาดหวิว	ใจวาบ
สารส่งงขาส่งงเจ้า	ส่งงคน	แลส่งงสมพนาหนา	แมพนาเ็นดู

กำสรวดโคลงคน

นิราศนรินทร์

จากมาไทสงงโกฏ รยมร่ำทวเกาะขอม จากมามีตดาวยณ วองวองโหยโหย่าง	เกาะเรียน ช่วยอ้าง วองวอง ช่าง้อ ฯ	มิตรใจ เรียมจอตเจ้า จากแม่เจ็บเส่มอจิต ฤาถีมมลายปิลิต จำพี่โหยโหย่าง	จักคิด ถึงดู พี่บาง แปลนสวาท คำเข้าช่างาย
จากมามาแกล่ไกล ชดานราบคือชดานคือ มาเกาะกำแยหลาย ถนัดกำแยเข้าใส่	บางชดาน ดอกไม้ ลุงสวาท พี่คาย ฯ	เรือมามาแกล่ไกล ถนัดหนึ่งบอนเสียดซอน จากมาพี่คายสมร แรมรสกามาใหม่	บางบอน เข้าใส่ เส่มอพี่ เรียมเอย ต่างตองทรวงคาย
จากมาอกน่านน้ำ กามกระเวนแรมรส จากมาราชครามคราม อกกำเพราะชูให้	นอญกวม รวงใส่ อกกำ คืนดี ฯ	ราตรีตรวจคายนอง เกราะกระพือเพลงขาม กระเวนกระวนกาม วันระคมแดเข้า	ชานขาม ใจเอย รุ่งเรา กวนอก พี่นา คูสองกระแตดี
เขียมานิราชร้อน ลูบมี เถอยแล ศรีมาสำโรงงาม ถนัดสำโรงเจ้าถ่า	ไฟกาม รยภฟ้า อายแก่ พี่แม่ ออกโรง ฯ	มหาชัยชัยฤกษ์นอง รับรวมพุทธมนตสงฆ์ เสียดเคียรแม่ทตมง ชเยศชุมญาติหอม	นาถูลง โรงดู เส็กช้อม คลดู เรียมเอย มอบให้สองสม
คนไม้ชรูคลุสั่น ถามอำวนवलนางดู ระลึกกระลาตรี สารสงงทุกตนไม้	บมี แม่ช่า พูดไต่ เส่าวภาค ภูเออย ลนลูง ฯ	ถึงตระนาวตระหน้าเข้า จรศึกโสภมานาน เดินคองทงทางละทาน สารสงงทุกหย่อมหญ้า	สงสาร อรเอย เนินช่า หิมเวศ ยานน้ำลานาง

กำสรวลโคลงคน

นัร่าคนรินทร์

เนื้อเบือละไลล่า	ส่งงชยา	เนื้อเบือนาเนกล่า	หลายพรรณ
ควายประชลเพราะพรชว	คินเตน	ลามหลงลิมเกลียงวัน	แหวะแวน
กวางทรายประนงหา	หวงเดือน	ไพรพดุกษเงียบเขียบศัลย	ไต่กแม่
บางลตบบางเหลนบาง	งาเงย ๑	เส้นสัควชบเขาเรน	ชัวยรอนเรียมตรอม
ตั้งใจรักษเจ้าอาจ	อรปมา ถึงดา	ช่าชาเขาวชอดชู้	โถมสวรรค์ พี่เอย
ชีไฝยามบูนบี	ไปแล้ว	รอยว่าอินทรพรหมสรร	เสกแสรง
ตรงคววมกจตรา	ไครโลกย ภูเออย	เลือกลักษณะอันปั้น	เป็นรูป นุชดา
คินและฟ้าโตแก้ว	กอโถม เกลาโถม	มอมมิ่งสมรมาแกลง	พิกลันใจตาย
กำครดร์รอยฟ้าคด	ควรรักษ์ ฤาแม่	คูโตไปเทาควย	ดวงพักตร์ แม่เลย
รอช้อยูแรมรศรงค์	พี่เตา	โถมแม่ขึ้นใจจก	หลอหลม
ศรีมาขอมคักคัก	ใจจอก คินนา	มาเคียวพักคัก	ใจจอก แม่แม่
ครนนกลาวครนนให้เกล้า	เกลอกเรือ ๑	เรือแลนผายผันกม	พักตร์ให้หาศรี
ศรีมาใจชอดชอน	ทางวนน	หลัดหลัดพลัดพรากแก้ว	กานดา พี่เอย
แลสนนลงเหลื่ออก	น่านอง	ลิ่วแต่คว เรียมมา	คกไร
ศรีมาขอมรบขวนน	แขวนปาก ไซ้แม่	ขวัญแขวนอยขวัญดา	ทุกเมื่อ
คาลตนคือกรอง	รำหารนหา	เรียมรำไชฟ้าไช	แผนพรองรำพัน
ดารยมิใหญ่พราก	กนนเพรง กอนดา	รอยบุญเรารวมพอง	ภพกััน
กรรมแบงเอาอกมา	คองนี้	บาปแบงสองท่าพิลพิ	เทาสร้าง
เวรานูเวรเอง	พระบอก มารา	เพรงพรากสัควจ่าผัน	พลัดคู เขาดา
ผิดชอบใช้หนหน้า	สู่สี่สองสี่	บุญรวมบาปจ่าร้าง	นุชร้างแรมไกล

กำสรวดโคลงคน

นิราคนรินทร์

มุ่ง เพนศรคธาสร้อย	เส้นส่วน	หวลหอมการะเกดเกลี้ยง	เกล้าผม เจ้าฤา
เม่นมวงย่นไรรอย	รูนสร้อย	อินทิลคือแข่งคม	เนตรแถม
กึ่งทองรำควรโคตร	รศ่อน พนม	นมนางอับอายนม	นุยนากู พี่เอย
ปรางประเพณแถมช้อย	ซาบพ่นน ๑	ปราง เปล่ง เปรียบกิ่งแถม	ออนฉำคราวข่ม
รฤกรศ้อยซาบ	พระพนต	จำใจจากแม่เปลื้อง	ปลิดอกู ธรเอย
อวาชปากไปมารศ	รวจเรา	เยี้ยววาแคเดี้ยวยก	แยกไค
มีลุ แลงตนเป็น	สองซีก	สองซีกแลงทรวงตก	แตกภาค ออกแม่
ซีกหนึ่งไว้องเห็น	พินงมา ๑	ภาคหนึ่งไปไฟไ้	แนบเนื่อवलจนอม
แถมกลองขจรรูปฟ้า	ช่วยฉ ฉะธา	เปรมปรางปรุงรูปฟ้า	อรอวล ใจเอย
ถนคอยู่ในสนนเลอย	ไปแล้ว	จูบดูจางหอมหวาน	ละหอย
รฤกคนนหลับนิ้วล	นาภิศ นางแม่	โถมพิพสุกษณศวร	จากพี่ เจี้ยวแม่
ถนคมีเมอกลายแลว	แกตา ๑	ถนอมนิเบามีอนอย	จิตเจ้าจากไฉน
เมื่อมาแก้วพิปลิด	ปลายนแค พนม	รอยกรรมมาแมงแก้ว	กูปสุกษณ ภูเอย
ขวัญอยู่อยู่ชยาดน	ต่างหมาย	ขวัญอยู่อยู่ชยาดน	ต่างราง
รฤกกระลาแวง	จยรจาก เจ็บแม่	โศดวงพิพสุกษณ	ตามาศ แม่เอย
รยมร่ำหวายฟ้าหวาย	แผนดิน ๑	บุญที่สมปองสร้าง	จักสิ้นฤายัง
เยี้ยวมากระดาขึง	ชาวเขี้ยว อยู่นา	ถึงชะระอำปรอุมทอง	เวหา หนเอย
วูดยงล่อง	ลนนไส	คิดอรแมกเมผา	กลัดไ้
เยี้ยวมาเขี้ยวแลหลยว	ชระอำ	ฤาเขาชระอุมอา-	ครุทเวษ
ชระอำอกฟ้าไช	ชาวตรอม ๑	เป็นชระอุมฟ้าไช	ชวานองนางตรอม

กำสรวดโคลงต้น

พิราตพรินทร์

คนเดียวมาจากเจ้า เจ็บอก อ่อนเอย
 เรือเกลือกกลางวงใจ ขาดขวำ
 จากมายิ่งคนตก เปรูมาค
 รลอกลำฟ้าชำ ชำดิน ฯ

ไกรพรงตวออาจเห็น เห่งเพน
 (สาว) เชือกชักเรือเรา พ็รอง
 นางนุชแหมวยเพญ พิโยค กูเออย
 ยามหนึ่งไกลนงคำ ขวบปี ฯ

บไตกล้ำขาวแด วนนมา
 กลิ่นแตงยาถูกรม ครึ่งปอน
 รฤกกระลาตัน พระมาค กูเออย
 ดานกระหายเรารอน รากคิน ฯ

โออัครวญเฑราดา เรือมูน มากแซ
 ลูกรุ่งรางรางศรี ไครกเสรา
 รฤกแหมณาฐร หูเรศ กูเออย
 เอาสไบชูช้อย หาดาง ฯ

อำนองผาโนชเพือ นางกระษัตร์ พ็เออย
 ศรีกระไคตรงครวญ คำเช่า
 อำอวศัษรสยคหัด มาลยมาค กูเออย
 ศรีกระไคกลววเกล้า กลิ่นฉั ฯ

ออกจากปากน้ำนาน นองพราย
 อรรอมพิศาลสาย ควำคว้าง
 จากนางยิ่งคนตาย ที่หนึ่ง นะแม่
 เพียรจักทอดตัวว่าง ชีฟไว้วกลางวน

แถลงปางบำราศทอง โทยครวญ
 เสนาะเสนหกำสรวญ ส้งแก้ว
 โอบองค์พโอินอวน ออกโอินฐู อรเอย
 ยามหนึ่งดูแคล้วแคล้ว คลาตกลายขวบปี

เรียมจากดูจับขาว เต็มคำ หนึ่งเลย
 รินสปลจ่านำ เนืองแคน
 หยิบกับกระชากำ คัดแฒ คอยแม่
 เพียรดูพายหอบแหน ออกถางคายคิน

ลิววิวอกควากคว้าง ลมลอย แลแหม *
 ถอยแต่ใจจากถอย หัพยา
 พศพิศทอดตาถอย ชวัญเนตร พ็เอย
 เอาสไบชูชอยต่างหน้า แหมเนื้อแพนนาง

อำผิวการเกิดเกลี้ยง เกลानวล แหงเอย
 เรียมกะไคเชยช้วน ชิดเกล้า
 อำอรกลิ่นเกศหวน หอมพัน กูเออย
 ลิดภิมยร์สเกล้า กลิ่นกลวไกลฉม

<u>กำสรวลโกลงคน</u>		<u>นึร่าคนรึนทร</u>	
สำรนุชแนบไว	โนหมอน	ร่ารกร่าเรองร้าง	แรมवल นาฎฎา
อชาเมอชากวรเอา	อาณเทลน	เสนาะสนนคินทรวญ	ครนฟ้า
ยามนอนนาฎกเอาอน	เป็นเพื่อน	สำรส่งพกำสรवल	แสนเสนท นุชเอย
คินคำอชาไคเวณ	วางโค ๙	ควรแม่ไวตางพนา	พุนภายหลัง

3.2.1.2 อิทธิพลของพวาทคมาส์ในนึร่าคนรึนทร

<u>พวาทคมาส์</u>		<u>นึร่าคนรึนทร</u>	
ธรรธิธรรคิคลัง	เลอหาว แหงแล	ระคูระคาวรอน	แตนโคตร
ไบบคตพฤชคาร	หยวหง	ลามพาวพฤชพรากใบ	หลนแลง
ลดากระหวัคราว	รูกษมาศ	ทรวงพิพาวเพาไลน	นะนาฏ เรียมเอย
วรรเวียไม้ไหลแลง	ช่วยครอม ๙	ย้งย้งทินกรแจง	จวบสิ้นคูนยักปล
แตรรมนึร่าคแก้ว	ไกลนาน	ระคูเคือนเมฆยอย	หยาคเปล็ยง
ทำเพ็องครรชิตหมอง	ทมนเตรา	โซมสำคธรรคิเพียง	เพ็ยบนำ
ร่าเพยร่าภาร	ไหลหลัง	ชระมัวทวทิดเอียง	อากาศ
สำรรคอนันครอนเรา	ช่วยครอม ๙	อกแผนคินฟ้ากล้า	คูลลุมทรวงศัลย
เพรงเราเคยพรวกเนื้อ	นกไกล คูน่า	รอยบุญเราวมพอง	ภพกัน
ริบราชเอาชองชงง	คองไว	บาบแบงสองทำทัฬท	เทาสร้าง
มาทนนปลิดสายใจ	จยรจาก รยมนา	เพรงพรากสตั้วจำผัน	พลักคูนู เขาฎา
มานึร่ารสไ	ทางไกล ๙	บุญรวมบาบจำร้าง	นุชร้างแรมไกล

ทวาทศมาส

นिरาคนรินทร์

เจ็ดสิบสี่สงครเรศรอน	รณบก		
แสนที่ธารทธร	หาคแหง		
อาตุรกระออก	รยมราศ		
สมรจากจยรรอยแลง	ไปปาน ๆ		
บุตพิพิโยคหิน	ทรวงธ	นทีสสมุทรมว	หมคสาย
ณธราธารคาล	บันนควย	คิมังคคมังกรนาคผาย	ผาคส่อน
เจ็บจยรจ่าจากจร	สมรมัง กูเออย	หยาคเทมพิรุณหาย	เหือดโลก แลงแม่
ไออกดินฟ้ามวย	ไปวาช ๆ	แรมราคแสนรอยรอน	ดูเถาเรียมทน
ทินกรจรแจมแจง	หาวทน		
ธารนทีเปลหาย	หาคแหง		
อกรยมนิราจล	เจ็บจาก กนหนา		
รอนยั้งทินกรแจง	จวบกลับ ๆ		
✓ควงเคือนคูกควนแตม	ตราคิต คายนา	✓ชมแะคิตไชนา	นวลนาง
หนานนายแลขอเวล	เวียไว	เคือนค้ำหนิงกลาง	ตายแตม
ภักตราแมงามสนิท	หายแหง ไคนา	พิมพกครแม่ เพื้อปราง	จักเปลี่ยน ไคเลย
เคือนหากเห็นใจใจ	แม่ เรนเมื่อใด	ซักว่าแฮไซแฮม	ยังยิมอัปสร
ตราบสิ้นสุริ เขตฟ้า	ดินหาย กิติ	ตราบชุน คิริชน	ชาคสลาย แลแม่
ยงงพระยศยงงสสถาน	อฮาแคลว	รักบหายตราบหาย	หกฟ้า
ตราบสุเมรุคิริหลาย	ทบเทา ลงนา	สุริยจันทรชจาย	จากโลก ไปดา
คกงอบบุรุษาวแพว	แตนฟากฟไตร	ไฟแลนลางสีหลา	หอนกลางอาลัย

3.2.1.3 อิทธิพลของกำสรวลโคลงคั่นในนิราศเรื่องอื่นๆ

เนื่องจากบทเปรียบเทียบและบทพรรณนาในกำสรวลโคลงคั่นมีอิทธิพลต่อ
นิราศคำโคลงในระยะหลังอีกมาก จึงจะเปรียบเทียบโคลงในกำสรวล ฯ และใน
นิราศคำโคลงต่างๆ โดยแบ่งออกเป็นหัวข้อดังนี้

โคลงสุคติ

อยู่ชยายตยั้งฟ้า   ลงดิน แล ฤา
อำนาจบุญเพรงพระ   ก่อเกิด
เจดีย์ล่ออินทร์   ปราสาท
ไม้ทาบทองแล้วเนื้อ   นอกโสม ฯ

พรายพรายพระธาตุเจ้า   จจรจันทร แจมแธ
ไตรโลกยเลงคือโคม   กำเข้า
พิหารระบองบรรพ   รจเรช เรืองแธ
ทุกแห่งห้องพระเจ้า   นงงเนื่อง

— — กำสรวลโคลงคั่น

อยู่ชยธาโสภิตโพน   มาแปลง เป็นฤา
ดูวาบุญเพรงแสดง   พระสร้าง
สิ่งทาสันพิมานแสดยง   สยบโลกย
แสดสูวรรณพรางพราง   พระพริ้มพรายตา

พรายพรายพระพุทแถว   มรกฏ
ศรีสูวรรณแจมจรค   รุงเรา
พิหารเลื่อนมุขลค   รุจิเรช เรืองแธ
ไตรโลกยเลงกำเข้า   นอบนอมกรถวาย

— — นิราศพระชาติรัง

คลาสถานพินานมาศแมน
เพียงพิภพองคอินทร
สัททศนคฺจหงขบับ
แสงส่องจาร์สหลา

วชรินทร์
อาศนฟ้า
โพยมมาศ
พลอเพลอมแสงสุริย

พรายพรายจตุรมุขรุ่ง
บรชเชบงบราลี
กรงนาคมกรศรี
ทวยทาบทาทองตรา

รุจ
ช่อฟ้า
จรเรย
เรยบรวิรายงาม
- - นिराक्षिणी

อญุชยายคียงไท
องคอกิศรสวม
บุษิศสาสนราม
บุญพระดวงฟ้าดา

ช
ทงสาม ภพดา
ศุขหลา
เรื่องทะเล วิปเขย
กาสวรรณ ๑

เจตยสลับส้างพระ
ไบสลับสระศาลานนต
ธรรมมาศนอาศนสงฆแสง
แผนสุธาทาวสร้าง

พรายแสง ทองแฉ
เนองดาว
เสนาะสัตว์ ทุกขทว
สังคีต ๑

- - निराक्षिणी ๑

วิถณบรเมศไท
พรหมเมศรังสฤษคิตกาล
แมนสรวงสุรพินาน
ไตรเทพยหากชลอฟ้า

ธราธาร ทานดา
เพลงหลา
เมรุมาศ
เลอนไหลงดิน

- - निराक्षिणी

อยู่ยาคู่แฝง
เรื่องรัตนสุธรรมแจ่ง
สุทัศน์เทพฉายแดง
หวทวิปเวียงฟ้าโต

พันแสง
แจกหลา
ผลัดโลก ลงดา
กวิบร้อยดาเทียม
-- นิราศชะเชิงเพรา

โกสินทร์บุรินทร์รัตนอ้าง
ยศยิ่งอยู่ยาคู่อัน
ไตรรัตนจรสเจียรจันทร
โอภาสพระสาสนแพรว

ไอสวรรค์ สวรรคดา
ลวงแล้ว
จรูญโลกย แลแฮ
ไพโรศหลากว่าไพรง
-- นิราศพระประธม

อยู่ยาคู่โออ้าง
ดาพระอิศวรสรร
ดาฤทธิบุญบรรพ
สรรพสนุกนิสมบตีทาว

อวดสวรรค์ เล่นดา
เสกดาว
บรมราช รังดา
เทพไทโตเสมอ
-- นิราศกรุงเก่า

กล่าวโทษเวรกรรมที่ตองจากศุขหลัง

คารยมใหญ่พราก
กรรมแบ่งเอาอกมา
เวรานุเวรเอง
ผิดชอบใช้พินหน้า

กบนเพรง กอนดา
ดงงน
พระบอก มารา
สูสี สองสี
-- กำสรवलโคลงคน

จากมาเรือล่องน้ำ
เวรวินัฏกรรมโค
แรงขาบัจจุงไกล
แรงที่เดียวสุดกลาง

เนตรไหล
ฟ้าสร้าง
สมรมิ่ง ภูเอย
จากรอยแรงกรรม

-- นิราศพระยาตรัง

บุญโคเริ่มมยุสร่าง
ขาบสิ่งโคหนอจำ
ผายที่ไปเคื่องกำ
อกพร้อมผาวเฝ้า

มานำ สมดา
จากเจ้า
โคแม่ หนึ่งเลย
กริ่งนงคือเริ่ม

-- นิราศพระยาตรัง

เวรโคสุกผิดแก้ว
สองจิงอาตุรฝัน
พระเอชช่วยผันผล
งดจะใช่หนพนา

กับคน ภูเอย
ย่านนี้
ผิดตอน
ณ เวร ฯ

-- นิราศตามเสด็จ ฯ

จำบาราตแม่แม่
เขียอยู่โยเป็นกาย
ดวงเดียวสุดเสียดาย
บุญกอกกรรมไคกลาง

ตัวตาย
ก่อสร้าง
ดวงสวาสดี ฟ้าเอย
จากเจ้าจำไกล

-- นิราศพระพิพิธสาตี

ดาเคยจากนุชร้าง	แรมวัน
เวรใดทำทัณฑ์	เทาสร้าง
บาปเพรงแต่ปางบรรพ	มาแบ่ง บุญญา
จำพี่เจียรลากร้าง	นิมเนื้อ เรียมสงวน
รอยเรียมปางก่อนสร้าง	สมก้าม
ดูจหนึ่งเขาเคยทำ	คิงน
เวรหลังจำตามจำ	นองโทษ
จำพทนทุกชก	เมื่อแลจกวาย
รอยเราพรากนกเนื้อ	เขายัง
เขาพลัดวงรังทั้ง	คูเคลา
ทนเทวดเมื่อบาปหลัง	หลายดาบ
มานิราศรักขเจ้า	พี่ใดอาดูร
	-- <u>นิราศไปแฉ่น้ำน้อย</u>
บางพลัดบาปพรากโอ	อาลัย
เพรงพรากเนือนกไกล	คูเคลา
ทัณฑ์ทำโทษสนองไป	บ้านพราก เขานา
บางพลัดเหมือนพลัดเจ้า	พรากเจ้าจอมสมร
	-- <u>นิราศตลาดเกรียบ</u>
บางพลัดพลัดแม่โอ	อนิจจัง
เพรงพพรากเขายัง	ขุนแดน
บาปทั้งมนจากบัง	อรอก เรียมเอษ
จำพลัดเจ้าพรากแมน	หนิงบ้านคำบอล
	-- <u>นิราศเวียงจันทร์</u>

บุญไฉนนำสบุญ
 บาบสิ่งใดคลเห
 เพรงพรากนกเขาเร
 จำที่จำจากน่อง

โอมพะเช พ็อย
 ทางทอง
 รั้งรอน ไปดา
 เพื่อเนื้อเวรไฉน
 -- นिरात्तरंग

บทฝักนาง

โอมแมจกฝักฟ้า
 อินทรทานเทอกเอา
 โฉมนางจะฝักดิน
 ดินทานขดคเจ้าหลา

เกรงอินทร์ พยอกนา
 สูฟ้า
 ดินทาน แลวเส
 สูสี่ สองสี่

โอมแมฝักน่านน้ำ
 ยชวภาคเขยชอก
 โฉมแมรำหิงจบ
 โฉมแมใครสงวนได

อรรตพ
 พิโหม
 ไตรโลก
 เทาเจ้าสงวนเอง
 -- กำสรวลโคลงคิน

โอมเจ้าจะแหวกฟ้า
 เกรงจะชมสถานเมิล
 จะฝักอิพิศกรม
 ไฟราครอนทลาไท
 เลียบเล็งโลกธาตูลีน
 เจ็บฝักเจ็บแฝงฝืน
 ถัดทวิทศานาง
 โฉมแมฝักเจ้าไว

ฝักพรหม เมศดา
 แมไว
 ไกรลาศ
 ทวแทนง ๆ
 สรรพางค
 ใฝ่ใฝ่
 แหนงพิ วายเลย
 จงคอง ๆ
 -- นिरात्तरंग

จักฝากโฉมเจ้าไว้
เกรงกริ่งกรุงภาลี
จักฝากนทีตรี
กลัวเกลือกพระสมุทเจ้า

ธรรณี
ลอบเล่า
สาครเรศ ทานนา
ทาเพียรทารุณ

จักวิงวอนว่าฟ้า
กลัวพระพายชายชวน
จักฝากวลาหกครวญ
กลัวแต่โฉมงามเกื้อ

ฝากสงวน
ชอกเนื้อ
ครีหมครำ ราเม
ชุ่มชื่นเสียดศรี

จักฝากยุพเรศรอย
ดูปลองปลงใจมิด
ใดอาจปกป้องปิด
โฉมแซมฝากใจเจ้า

เรียมคิด
กึ่งเผา
ชัชชาก
ยิ่งด้วยไกรครอง

— — นิราศไปแม่น้ำน้อย

เชิญโฉมแซมฝากทอง
เกรงเทพไทชิงกัน
ดูกเกิดศึกสวรรค์สรรพ
หมั่นโลกพลอยตายแลง

หกสวรรค์ ไว้ดู
แก่งแย่ง
สุ่มอด หมดดา
บาปใดเรียมเคี้ยว

จะฝากสืบทท้าว
พรหมพระฤทธิเรื่องฐาน
ดูโฉมสำเรจฐาน
เรียมจะกลัดเกลศมว

พรหมาน เลานา
อยู่ด้วย
เฉยที เสียม
มายชูมิใคร

จะฝากประเทศดาว
ทุกเทศทุกไทแสน
มอบองค์อมาแมน
มอบพระลักษมีทอง

ลอบนุชลอยน่านน้ำ
ฉวยภุขังคดกฝัง
จะเจาะสู่เมรุฝัง
เกรงพระไพโรปจิตีเจ้า

จะแยกบงกชแก้ว
เกรงแต่แตกลมชาย
นุชเอนาเกลือกอันตราช
อยู่กษำไปกษำ

แสนยากฝากทวแล้ว
ปรับทุกข์อุทัยสมร
ครั้นเริ่มพิไรวอน
สับอุทัยทวนอง

เค็ชวงามสามแสนอาน
โถมบถวรฝากฝัง
ฝากใจแม่เริ่มหวัง
ดีกว่าฝากดินฟ้า

คินแดน ไคณา
เส้นหนอง
ตีวมุง ช่มแม่
พิชญุเจ้าจะกวน

วนรัง ไว้ดู
ผาดเคล้า
แผ่งแม่ ไว้แม่
เจาะคู่อิงชม

เกาะกลาย ไปดู
ชอกคลำ
คำริ โฉนนา
สู่ครูเริ่มสงวน

รลงดอน ใจเอย
แมทอง
ฝากจิตต์ เจ้านา
รับน้ำคำเริ่ม

อาจระวัง ไคดู
โลกหล้า
ใจอน ใจเอย
ฝากเจ้าใจดี

-- นิราศกรุงเก่า

โอมแม่จักฝากไว้
ฝากกับใครๆใคร
ฟ้าดินพิตรวโจไตร
โอมแม่ชอบแต่เรน

แห่งใด ภูเขา
จักเวน
ดูหมต มาแม่
อยู่ห้องนุพาน

— — นिराक्षरसुक्तिगणिका

โอมนางจะฝากฟ้า
ฝากทะเลลมฝน
เกรงเทพยดาคล
โอมพี่ฝากใจเจ้า

คินบน
พักเฝ้า
คอมสวาท แม่เอ๋ย
จากรูเริ่มสงวน

— — निराक्षरलवणा

โอมแม่จักแหวกฟ้า
น้อยเทพเลงไปลาน
ทวนคิดฝากชินญาณ
พรหมกิติโดยสิ้น

ฝากพิมาน แม่เอ๋ย
สวาทคิน
โสฬส เลานา
สิ่งเคล้ายังแคลง

จักฝากพันตำไต
กรองกริ่งไพโรปราจิต
ฝากน้ำเกลือขนาดอิจ—
จนอกโอฬัฒเฝ้า

เมรุมิค รอดฤา
แยบเฮา
ฉาลอบ โลมแม่
ฝากน้ำตานาง

— — निराक्षरवियञ्जित

อรเคียวคินฟ้าขึ้น
แมวาชุนเขาจอม
เจาะเมรุแม่กนุชถนอม
เขาไปยอยอดไ้

โอมหอม แม่เอ๋ย
จรดไกล
ในศิษ— รินทรนา
แห่งนองเนาหน

เจาะจอมเมรุแม่กนง
กริ่งกรีกไตรเนตรชาญ
เอาตรีเพชรบาตาล
เกรงพิษภูษิตินทุ

นงพาด เลานา
เขียวรุ
คตซอน ไวแม่
พนพองพานโอม

โอมนุชเนาะสะตวกไต
โสฬสภมลาตพน
จักรพาพนศจณ
จตุรพักตรพิทยดา

แดนคล ไคนา
หกฟ้า
จบทวีป ไวแม่
เทพกล้ากลายโอม

นิกหนึ่งรัตนเนตรนง
อยู่อนอยู่ทอนเหมือน
ผิวไชเฉาพงศ์เขื่อน
บุญธราธรรมปอง

เนาเรือข แลนา
อยู่ทอง
ญาติเขี่ยม แลนา
ปกคัมภีพาล

-- นिरासजे चिंग तेरा

ดาทวยเทเวศไท
เดรียภักตรเจิมสมรมา
ตรีภักตรพระรักษา
จิงอนงกนุชหนา

ธาดา ทานนา
สู่หลา
สามโลกย์ ฤาพอ
พนงหนาเอนดู

เออองกอมเรศทาว
โอมแมย้งเขาวนิก
เขียวองคราษไตรจักร
ฝากแม่ใส่หีบฟ้า

จตุรพักตร พอฮา
ใหญ่หนา
จักเส้นท นางพอ
ซอนไวทวีปพรหม

-- निरासप्रेयादरिंग

คิดถึงยามวงทนางฝานฝากมาให้

มุ่ง เหน่น้ำพานาวิ้ง
 ถนคคฆวงมือนางฝาน
 เทพรวงพเรมา
 หมากพุดรูลบเลา

วณคค แลแม
 ฝากเจา
 บางพุด พแม
 พุดพราง ๑

-- กำสรวลโคลงคน

มวงชุม เจกมวงขึ้น
 เจียรประจงจงจางน
 รือยมือแมฝาน
 อรอยรคังอมงอม

มือนาลย
 สอดสอด
 ฝังฝาก มาดา
 ทราบรูรคใจ

-- นิราศไปแมนอย

บางมวงคิตมวงนอง
 จคประจงใส่จางน
 รฤกรศสวายหวาน
 เห็นแต่บางมวงแคลว

นางฝาน
 จอกแกว
 วายโอะษฐ พเอย
 พคลอยเรือคลา

-- นิราศพระประธม

เกาะส่มกคดมวงนอง
 จคประจงวางจางน
 พิศผลพแลลาญ
 คิตชิงรคมีอดิน

นางฝาน
 เรียบขึ้น
 ลุงสวาติ
 คุจไคชิมผล

-- นิราศพระยาตรัง

จากนางเหมือนตกเขา

ตนเคียวมาจากเจ้า	เจบอก ลอนเอย
เรือเกลือกกลางวงใจ	ขาดขว้า
จากนางยังตนตก	เมรุมาศ
รลอกข้าฟ้าข้า	ชานดิน ฯ

— — กำสรวลโคลงคน

โอโอละพทมาย	มัวเมา มีคแต่
จิตรพเจ้าเหลือเจ้า	โศกแล้ว
จากนางคังตกเขา	เมรุพาด ลงเอย
สุดจะสอดตาแพว	แผนฟ้าดินหา

— — นิราศพระยาตรีง

จากไปใจวิดขว้า	ขวณิน
เขี้ยวทีโยคยุพิน	พพ
เพียงคังตกศิธริน	เมรุมาศ
เจ็บกำเดาเคียวคน	เคจตั้ง เรียมจร

— — นิราศหลวงนา

จรวลลับมมาย	มาไกล
นับแต่เดือนดวงใส	วางวาง
ตากตนแตกตับไต	ฤาต่อ คิคแม
อกพุดจกฟ้า	อยู่ควางขวัญหาย

— — นิราศพระพิพิธสาลี

บำรุงบำรากล่าว
 จกคบำรุงใครใคร
 บรรจบบรรจบเอา
 โอบเริ่มนองไท

กุมา
 ช่วยได้
 บ้าง ดูเลอย
 ไฟเหนสองเหน

— — กำสรวลโคลงคน

มาถึงบำทรูปร่าง
 บำราชนุชมานอน
 บำรุงรด เรียมวอน
 เจียรจากบำเรอร่าง

แรมสมร
 เปลาซาง
 วายสวาสกิ แล้วแม่
 อยู่ร่างแรมใจ

— — นิราศไปแม่น้ำน้อย

จากมาไฟส่องโกฏ
 รมร่ำทว เกาะหอม
 จากมามีคดาวขน
 วองวองโหยโหยซาง

เกาะรยณ
 ช่วยอาง
 วองวอง
 ชำงอ ๆ

— — กำสรวลโคลงคน

จากมาตามือหน้า
 เรียมร่ำทุกตำบล
 น้ำตาตกเต็มชล
 ออกฝู่ศุดอกกำ

ม้วนนท
 ยานน้ำ
 เชลลม ลงนา
 เทวดไวภู่าง

— — นิราศพระพิพิธสารี

จากมาแกวคูคำ
 โพรงชรอทโครมแหวะศรี
 จากมาพหลุแบะ
 ปูนแผละทอยไท

ชรอทแหวะ
 โศกสร้อย
 ปูนแผล
 ชาวตรอม
 - - กำสรวลโคลงคน

เหนหมากส้างตน
 ชุ่ลายคกเตมดำแล
 เหนพหลุคลี่ไบแบ
 ถนคหนงพหลุนางแยบ

โคตแด
 สะแหลม
 แยะเปลา
 ยอดไทเรียมชม
 - - นิราศไปแม่น้ำน้อย

เมื่อมาแกวฟปลิด
 ขวณูอยู่อยุธยาคน
 รฤกกระลาแดง
 รยมร่ำหวายฟ้าหวาย

ปลยนแด พืแม่
 ต่างหมาย
 จจรจาก เจบแม่
 แผลนดิน ฯ
 - - กำสรวลโคลงคน

กรรมไคมาเค็ดแก้ว
 เรียมคกกลางหาหน
 ศรีเมืองอยู่เมืองทน
 ต่างบเห็นหนาหนา

กับทน กูเอย
 บนบา
 หุกยเทวน วายธา
 ทอดทังตนตาย
 - - นิราศกรุงเก่า

คนไม้สรดูกลี่	บม แม่ธา
ตามขาวนวลนางดู	หูกไต
ระลึกระลาตรี	เสาวภาค ภูเออย
สารส่งทุกคนไม้	สนดุง ฯ
	-- <u>กำสรวัดตรีปราชัย</u>

วาเรียนทุรเกล้า	มรรคา
สารส่งฉวิลา	หอนเวน
กำสรคสนนอา	รอร่า ฉายดา
รฤกทุกหยอมพญาเสน	ส่งสรอยสารสมร
	-- <u>นิราศวัดรวก</u>

3.2.1.4 อิทธิพลของนิราศหรือกวีและทิวทัศน์ในนิราศ เล่มอื่นๆ

อ้างถึงวรรณคดี เรื่องอื่นๆที่มกน เรื่องคือการพลัดพรากจากผู้เป็นที่รัก

นิราศหรือกวีอื่นๆ

(บรม)มายแมงมาง	ภาวดี
ขง เขตต์ไพโรสิมพล	แมงมาง
เบญจางคเกศโมลี	สุกแวช ว่างเอย
อนพบเรนราง	กลั่นแกลววนิดา

ขุนเขานิราศแก้ว	กฤษการ
ไตรชีวิตเจียนยุวมาล	แม่ไว
ยังลุลุมบาดาล	พลีราช วันนา
สามิอุแก้วไกล	ชาตินี้ลุนยัง

กักรีนิราศวาง	รถเสน
(วานหวน) ในคินเคน	คานน้ำ
นางยักษผูกพันเวร	มอนโมล วันนา
อนพพลคนองชำ	เรงรอนระเพน

ปภาพิโยศสรอย	สุธนู กิติ
สมุทรโฆธรางพินธุ	แมงมาง
ขุนบจากเจียนอุ	สาราษ
อกพิเนนรอนราง	กว่าเบื่องบูรเพ

กุสัศราษนิราศราง	ถาวดี กิติ
ยังลากลุนงศรี	รวมทอง
ลาอินทบปราณี	ยังยาก ครานา
จักแมงรามรสนอง	นาฏไวทุเรราม

รามาศิราศราง	สีดา เดียวแม
พระกเอนงคพงา	แมศาย
ยังลุลำบุษุตรา	ครูเจต เดียวเอย
เส็กสวนยังไคสาย	เพือผู้นุฆาน

ทวาทศมาส

ปางบุตรนัคเรศไท
จากคีตาเดีวดี
ยังคืนสู่เสาวกต
ดาอนุชนองแคว

หศรล
ลาศแลว
ยุพราช
คลาสไกล ๑

ศรีอนิรุทธราศราง
ศรีอุสาจรไกล
เทวาราจร
ยงพรำนาวนองแคว

แรมสมร
คลาสแลว
จำจาก
คอบกิน ๑

สมุทโฆเรศราง
ชุมคีคาลสิน
ปางเจ็บขำจือถวิล
ยงพรำนาวนองเทนา

แรมพิน
ไฟเตา
ถึงโลก
รวมรยง ๑

พระศรีเสาวเรศสรอย
จากมโนราหคยง
ยงเสด็จไพรสณท
ตั้งเวชนงคณชคดอง

สุธนู
คิคนอง
สังวาส
เกลือกองค ๑

ปราจิตรจยนเทนาหนอ
พระพิราโลยปลง
คืนสมสู่คาจิน
กรรมแฉงกรรมแฉวแฉว

อรพินท
ฮัพแลว
รสรวม กัณนา
ช่วยกรรม ๑

ปางสินบริเมศท้าว	คู่กรรม
จากสมเด็จจุชจันทร์	แจ่มเพ็ญ
จรรยาประภาศรู	เตราสวาท
ยงพรำนาวนองเขา	กอบสมร ฯ

กำสรวัดโคลงคน

รามาริรายไ้	พานร
โลกนสมุทรอายาน	ยานฟ้า
จองถนนเปล่งศรีศิลป์	ศลาธูราพล
ไทรอาจมาขวางหนา	กายกอง ฯ

เพลงปลัคนรารถสร้อย	ลีดา
ยังกอบคินส์สอง	เศกไท
คู่กรรมประพาฟอง	พุดจาก จयरแฮ
ยงกอบคินทวายไ้	สู่สี่ สองสี่

ผองมามณีภาคเกอ	ฤทธิ์ กิติ
สองสู่สองเสวอขรมย	แทนไท
เพลงพินรุมติพลคค	พระโฆษ
ขอนขาดสองท้าวไ้	จากจयर

พรำพบมาโนชเนอ	นางเมือง
สองสู่สมนทयर	แทนแก้ว
เทบาเขลาเปลือองอก	ในออน อวลแม่
สองพรากพลคคแคลวชู้	ช่างใจ ฯ

นิราศพระชาติจริง

ปางโฌมราเมศท้าว	ศรทรง
เพลงราพวยชี่พยลง	เพลงทูล
เสร็จศึกสี่คาง	คินบาท พระนา
ศึกทรวง เรียมคู่	รบแห่ดาถอย
พียงองครทเริ่มร่าง	แรมสมร
โฌมนาฏ เมริจร	จากทอง
ยัง เบครฝังสาคร	คงภักตร์ นางแม่
ควรอนงคนุยนอง	นึ่งไฟครวญหา
สักรรอนธุทสน	รมรินทร์
เสร็จเสด็จบรรทมสินธุ์	สมุทพน
ลักษณะอรรคคุณ	โดยเสด็จ พระนา
รอยวานิชแกลงกลน	กลับให้ชายเชือก
ปางหลายกฤษณเจ้า	จากองค
ศรีอุษาเขาวองค	แฉงนอย
พลันคืนสู่สมทรง	ยุพราช แม่แม่
เริ่มจะพลันสมสรอย	เสพยเจ้าปานใด
ศรีปราชนิราศร้าง	จุฬาลักษณ์
รำเรื่องรำรักทุก	น่านกว้าง
ทวาทศมาธศกค	สามปราศ รังแเส
ยังไปปาน เรียมร่าง	รำไทรหาสมร

นิราศละเปียงเทรา

โอมจันทร์เจียรจากข้าง	กาวี กิติ
กุตราชนางประภาวคินี	พญาเคลลา
รามราชบาราคลี	คานาญ กิติ
สามโคกพิวควบเขา	คอนเสียวโคกเรียน

นิราศตามเสด็จ ฯ

อาทิเขาวราชราง	แรมสมร
สามพอปริษาเจน	จกลำ
พุทธบาททมาสจร	เจ็บเสนพ. ราเม
ยังไปปายชู่ซ่า	ชอกใจ
กำสรวลสาถเรศสรอย	สารศรี ปราชแฮ
เจียนนุจรนุชไกล	กลินชู่
จूरบารมิ่งส่วศักดิ์	เคียวแนว ออนเอย
ตรังกระถักยชู่เตรา	สุดตรอม

นิราศกรุงเก่า

ศรีปราชชู่สามปราชชู่หง	ตรังนรินทร์ กิติ
จากมิตรคิดกลอนดวิด	กลอมเกษว
โคลงพิพิธสิ่งยिन	ยมอญ ฎาพอ
ฎาเทากระตักชีกเสียว	โคกราวเรียมกระสัน

นิราศพระประธม

กำสรวลตรีปราชญ์หญิง	ทวาทศ มาสดา
อีกพิพิธสำลีพจน	พรำพรอง
ครึ่งนิราศนรินทร์จร	เรอเรือง ครวญทอ
สารโคกเรียมแรมนอง	ยังออยทงผวย

นิราศนรินทร์

กำสรวลตรีปราชญ์พรอง	เพรงกาล
จากจุฬาลงกรณ์ลาญ	สวาทแลว
ทวาทศมาสสาร	สามเพวย ดวิลแฮ
ยภทคกลางเคศแลว	กิงรอนพรวงเรียม

บทลงท้าย

คราวครานแจ้งถายทอง	ทริภุช
ริรำสองอาตุร	(นิ)ราชราง
บุษชะสคปานแปงทูล	ทิพอาช- ฮาเอะ
ลวาชแค้นช่นองอาจ	ฮานเหลนหาวะจน

-- นิราศทริภุชชัย

สารนินชัมบไว	ในพลอน
อฮาแมอฮาควรเอา	ฮานเหลน
ชามนอนนาฏกเอานอน	เป็นเพื่อน
คินคำอฮาไคเวน	วางใจ ๆ

-- กำสรวลโคลงคน

สารนี้สายสวาสติเจ้า
แพนพแพนตอมองค
ไปควรเมอฆ่าควร
เขาคำเพือทองนง

จงสงวน ไว้แม่
แอบพรอง
คำพิ เพรงเลข
ถ ศรี

— — นिरातตามเสด็จ ๆ

รำพรรธรำอาจอ้าง
เขาระคนทรวงลง
สารสมคสมรตง
ยามเมื่อนอนงักไค

ออกองค อร์เอษ
รำไว้
คำพิ เพนแม่
กลอมฆ่าแพนนาง

— — นिराตพระยาตรัง

พู่เอษพำรอง
ฟ้าและคินยินทรวง
เป็นสุดสำนวนควร
ควรแม่ไว้เพือนนง

รักนวล ฟ้า
ครนกอง
คคี่โลก แลวแม่
ทางหนา เรียมนา

— — นिराตกรุงเก่า

3.2.2 เปรียบเทียบนิราศคำโคลงในสมัยรัตนโกสินทร์

3.2.2.1 อิทธิพลของนิราศไปแม่น้ำน้อยในนิราศนรินทร์

นิราศนรินทร์เป็นนิราศคำโคลงที่แต่งขึ้นทีหลังนิราศไปแม่น้ำน้อยของ "ศิษย์-
ศรีปราณู" เป็นเวลา 18 ปี แต่มีโคลงที่มีความคล้ายคลึงกันหลายตอน ซึ่ง
แสดงว่านอกจากนายนรินทร์ธิเบศร์จะได้รับอิทธิพลในการแต่งจากเรื่องกำสรวล ๆ

อย่างมาแล้ว ยังได้เปลี่ยนแบบไปจากนิราศไปแม่น้ำน้อยอย่างใกล้ชิดอีกด้วย ทั้ง
 เส้นทาง การเดินทางที่พรรณานาในนิราศนรินทร์ก็เป็นเส้นทางเดียวกับในนิราศไปแม่น้ำ
 น้อย แต่ "ศิษย์ศรีปราชญ์" เดินทางทางเรือตลอดทางจนถึงวังตะเคียน ส่วน
 นายนรินทร์ใบศรี เดินทางเรือไปขึ้นบกที่เพชรบุรี ลาดตระเวณย้อนขึ้นไปลง
 เรือที่อยู่สะแก ตักเขาคานสังขร ลองตามลำน้ำน้อย ผ่านแก่งต่างๆมาจนถึงเมือง
 เพชรบุรี และตะนาวศรีเป็นที่แล้ว ผู้เขียนจะเปรียบเทียบโคลงในนิราศทั้งสอง
 เรื่องให้เห็นชัดเจนดังนี้

นิราศไปแม่น้ำน้อย

นิราศนรินทร์

วัดหงษ์หงษ์เทพไท	ธาคา แลดู	วัดหงส์เหมราชร้าง	รังถวาย นามนา
โฉนบเหมหงษ์มา	หนึ่งน้อย	เริ่มนิราเรื่อนสาย	ส่วาทสร้อย
อุทยานกมลาคันพา	ผยองยาดริ ฟ้านา	หงส์ทรงสี่พักตร์ผาย	พรหมโลก แลดู
จักส่งสารนุชกลอย	คลาศแล้วดูทัน	จะส่งสารนุชกลอย	คลาศท้าวไปทัน
สังขจายกำจักแก้ว	กามภู มาดู	สังขระจายที่จากเจ้า	จอมอนงค์
สังขใส่สฤทธสินธุ์	โศกสร้อย	สังขพระสี่กรทรง	จักรแก้ว
อวยอาศิรวาทู	ใจขึ้น หนึ่งรา	สรวมพิพศุธาสรง	สายส่วาท พี่เอย
สระสว่างสมร เรียมน้อย	หนึ่งให้หายหมอง	สังขสระสมรจงแล้ว	ผองถา เรียมถึง
คลปากบางชื่อบ้าน	บางบอน	เรือมามาแกล่ไกล	บางบอน
กามระลุงทรวงพอน	พามแล้ว	ถนัดหนึ่งบอนเสียดซอน	ชานใส่
เรียมแสนทุกขอาหาร	ทนเทวด	จากมาพิคายสมร	เสมอชีพ เรียมเอย
ถนัดหนึ่งกาบบอนแก้ว	แซบใส่เรียมคาย	แรมรสกามาใหม่	ต่างตองทรวงคาย

นิราศไปแม่น้ำน้อยนิราศนรินทร์

หัวกระบือกระบิลราชเรือง	รถรงค์	หัวกระบือกระบิลราชรา	รถรงค์ แลดู
ตัดกระบานโยนลง	ลากน้ำ	ตัดกบาลกระบือคอง	เด็ดหวี
ศิริกาษากรยง	ยังอยู่ ราแม่	สืบเสียรทรพิง	คำเล่า แลแม่
เสมอพจนทุกขปล้ำ	ประคักควยอาตุร	เสมอพ เด็ดส้มรดัน	ชากควยคมเวร

3.2.2.2 เปรียบเทียบโคลงในนิราศนรินทร์และนิราศกรุงเก่านิราศนรินทร์นิราศกรุงเก่า

รอยโฉมบุษเปียนปั้น	เป็นพรวง ฟ้า	พระศลิมาลอบล่าง	ดวงใจ ฟ้า
ดูแม่ เป็นมณีดวง	เนตรควย	ดูควมณีเนตรไป	ชูปั้น
จับจิตพิ้งดวง	เต็มเทวะ รักแม่	เป็นโฉมบุษประไพ	มอพิ ฆาตา
คันชีพเกิดใหม่มวย	แผนหลาดาลิม	โถมจึงบาดตากลับ	กลัดน้ำใจตาย
ตราบนูนเขาศิริน	ชากสลาย แลแม่	ดินละลายหายฟ้าโค่น	ขุนไศล แผลกดู
รักบหายตราบหาย	หกฟ้า	ล่างแต่โลกอาลัย	บลัง
สุริยจันทร์ฉาย	จากโลก ไปดา	สุริยจันทร์ไภษย	สุญกลับ กิด
ไฟแลนกลางสีหลา	หอนกลางอาลัย	รางไฟไฟไปราง	เสนหนองนิจสิน
สงเรือเรือเคลื่อนกว้าง	ขวัญลิว แลแม่	ลาลงนาเวศน้ำ	ตาไหล
ทรุดนั่งถอนใจปลิว	อกว่า	เรือเคลื่อนออกคลอนไหว	วุ่นว
เหลียวหลังพิหวาดหวี	ใจวาบ	เหลียวหลังส่งลาใจ	จักยาด
แลส่งสมหน้าหน้า	แม่หน้าเอ็นดู	แลทอดอาลัยหน้า	แม่หน้าอาลัย

3.2.2.3 เปรียบเทียบโคลงในนิราศพระพิพิธดาลัยและนิราศกรุงเก่า

นิราศพระพิพิธดาลัย

นิราศกรุงเก่า

ดาลงนิเวศหวอง	เวียนตา	ดาลงนิเวศน้ำ	คาไหล
หวิวหวาวิงวิธูญา	คาวคั้น	เรือเคลื่อนนอกคลองไหว	วนว่า
เปลี่ยวหลังส่งนุชอา	กูร เทวศ	เปลี่ยวหลังส่งลาใจ	จักขาด
ใจจักขาดพันขึ้น	เค็ดควยอาลัย	แลทอคอาลัยหน้า	แม่หน้าอาลัย
เรียมรักสุดที่อ้าง	อุประมา แม่ฮา	แม่พมิพิทเพียง	พันกัลป์ กัด
พันโษษฐอาจพรธนา	หอนเจ้า	พันมวชๆละพัน	โษษฐควย
พันเนตรเลียบเลงหา	หาซาก อรเอย	โษษฐละโษษฐพันอัน	ชีวะทะ กัด
เส้นไต่กเจียนจากแกว	เทาควยใครพัน	จะรำรักตราบมวย	ไปสิ้นเสร้างสาร

3.2.2.4 เปรียบเทียบโคลงในนิราศไปแม่น้ำน้อยและนิราศเวียงจันทน์

นิราศไปแม่น้ำน้อย

นิราศเวียงจันทน์

ราตรีลีลาศควย	แสงจันทร์	ราตรีลีลาศควย	เดือนฉาย
จันทร์แจ่มทศกษาพรรณ	ชื่อไม	พรางพรางสินธุพรายพราย	พรางแพรว
คณิงโลมแดงนวลวรร-	โศกาช กูเอย	ชมอันหมื่นไปหมาย	ชมชอบ ใจพิ
เดือนภักตรดามาได้	เลอมฟ้าแลลาญ	เดือนวาควงพักตร์แผ้ว	ส่องฟ้าไฟเห็น
แสงจันทร์จรัสฟ้า	เรียมครวญ	แสงจันทร์แจ่มฟ้าแรง	เรียมครวญ
โลงวานวลจันทร์นวล	แจ่มหนา	คณิงวานวลจันทร์นวล	แจ่มหนา
กำจรรศจันทร์อรอน	อบกลิ่น	รวรวยรศจันทร์อรอน	อบติด มาแม่
กลิ่นกระแจะกลอยกลา	กลอมเนื่อนวลจันทร์	รินรินรสกลผา	หม เนื่อนวลจันทร์

นิราศไปแหม่น้ำน้อยนิราศเวียงจันทน์

เห็นจากเจบจากเจ้า	จำไกล ออกนา	บางจากเจบช้อย	ยังบาง
จากอยู่จากฉนั้นใด	บเศรา	จากวาจากใจจาง	จิตหนา
เจบออกแต่เริ่มใจ	จักษาก	ถามหน้อยทงอथाพราง	เคยจาก
ถามเพื่อนจากจากเจ้า	เมื่อแลจกคืน	จากแม่เร็วธาข่า	จักได้คืนครอง
เห็นระกำรกำอออกโอ	อชจรรย	เห็นรกำแกมจากโอ	อชจรรย
รกำรกะกอกัน	เนื่องน้ำ	เหมือนจะบอกสำคัญ	ข่าข่า
แสนสวาคีเจบจาบลด	บวมบ่ง หนองนา	จากแจง เจบจาบลด	บ้ำราศ
ดูรกำหนามข่า	เสียบรอยรุมทรวง	รกำว่าหนามเพ็บข่า	ยอกรอยรุมทรวง
นาลีเกแกมหมู่ไม้	นางราย	นาฬิเกตกจนแล	หลายหลาย
ตกจนหลากหลายคู่ลาย	ถิลอง	ชายลุ่มเชิงเลนราย	เรียดอวย
มลักมลักหลี่ปลาย	ปลี่เปล่ง	หลงแลกหลี่ปลาย	ปลี่เปล่ง
กลทหนึ่งปลี่เปลนน้อง	เปลี่ยนใหญ่มตาจ	ติแต่ตกเตลือคลอย	เคลือบเคลนเรียมแดง

3.3 วิวัฒนาการของนิราศ

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า นิราศเป็นคำประพันธ์ของไทยที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น นิราศที่ได้รับความนิยมในรุ่นแรกคือ นิราศคำโคลง นิราศคำกลอน เพิ่งจะเริ่มมีขึ้นในตอนปลายสมัยอยุธยา นิราศทั้งสองชนิดได้รับความนิยมต่อมาจนถึงปัจจุบัน นิราศคำโคลงได้รับความนิยมมากในสมัยแรกและค่อยเสื่อมลง แม้จะปรากฏนิราศคำโคลงอย่างสม่ำเสมอเรื่องหรือสองเรื่องในทุกรัชสมัย แต่นิราศคำโคลงที่แต่งกันในสมัยหลังก็ไม่ได้แสดงถึงความนิยมที่แพร่หลายนัก นิราศคำโคลงเท่าที่รวบรวม

มากกว่าในวิทยานิพนธ์เล่มนี้เพียง 28 เรื่อง ในขณะที่นิราศคำกลอนซึ่งเพิ่งจะเริ่ม
แต่งกันในสมัยหลังมีต้นฉบับเป็นจำนวนกว่าร้อยเรื่อง จนไม้อาจจะนำมากล่าวได้หมด
อย่างไรก็ตามนิราศทั้งสองชนิดก็มีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ จากจุดเริ่มต้นจน
มาถึงปัจจุบัน

นิราศในยุคแรกๆ มักจะแต่งระหว่างการเดินทางจริงๆ โดยกวีเป็นผู้เขียนเอง
หรือมีเสมียนหรืออาลักษณ์คอยจดให้ ดังเช่นที่ปรากฏความอยู่ในนิราศหลายเรื่อง
พระยาตรังเขียนไว้ในนิราศตามเสด็จที่ลำน่าน้อยว่า

พลพายไลดเฝ้า	โยนถอน	แรงแฉ
ชลยานเจ็ดเสมียนดิ่ง	คักทาง	
อาตุรชิงอนุสร	สร่งโรธ	ยังเลย
เสมียนจดเรื่องราว่อง	เพ็ญใจ	ฯ 1

ในนิราศไปเฝ้าบ้านน้อย ของ "ศิษย์ศรีปราชญ์" ซึ่งแต่งในคราวเดียวกัน ก็มี
โคลงที่แสดงความคล้ายกันบอกว่า

มาถึงแถวทาบาน	เจ็ดเสมียน
แสนทุกข์ทนทาเจียร	จากน่อง
เสมียนเอยช่วยมาเขียน	สารสั่ง พึงรา
บอกแทนชนางค้อง	ถลวนทุกอัน
ถึงเจ็ดเสมียนเรียกให้	เสมียนหมาย
รายทุกข์จากจำวาย	เรื่องรอน
ชลเนตรวิงเวียนสาย	ตากวาง
พลางฝากสารนุชอ่อน	ส่งไว้อาวาย

1 "นิราศตามเสด็จ ฯ" ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 52.

2 "นิราศไปเฝ้าบ้านน้อย," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 108 - 9.

เนื้อความก็เป็นการพรรณนาการเดินทางควบคู่ไปกับการพรรณนาคร่ำครวญถึงคนรัก นีราศบางเรื่องอาจจะมีแก่นเรื่องคือการคร่ำครวญ การพรรณนาการเดินทางจึงเป็นเรื่องรองลงไป บรรยายพอให้รู้ว่าเดินทางไปทางไหน แต่บางเรื่อง กวีตั้งใจพรรณนาการเดินทางใหญ่อานมอง เห็นภาพเส้นทางการเดินทางโดยละเอียดแจ่มชัด ในขณะที่อาน แต่ก็ไม่ทิ้งการคร่ำครวญถึงกวีถือว่า เป็นหัวใจของเรื่อง ถ้าไม่มีบทครวญจะทำให้หนังสือนิราศไม่น่าอ่านเลยทีเดียว เพราะในบางครั้งผู้อ่านก็ไม่ค่อยสนใจว่ากวีบรรยายการเดินทางได้ชัดเจนเพียงใด หรือผู้ฟังที่คร่ำครวญรำพันจะมีจริงหรือไม่จริง แต่ต้องการจับสำนวนโวหารการพรรณนาเปรียบเทียบในขณะที่อานว่ากวีใดจะคร่ำครวญได้ไพเราะให้อารมณ์มากกว่ากัน นีราศส่วนใหญ่จึงต้องคำนึงถึงความทั้งสองอย่างไปพร้อมกัน มีนิราศไม่กี่เรื่องที่พรรณนาการเดินทาง หรือคร่ำครวญ อย่างใดอย่างหนึ่ง เพียงขอเดียว

การเรียกหนังสือประเภทนี้ว่า นิราศ เพิ่งปรากฏในสมัยรัตนโกสินทร์ราวสมัยรัชกาลที่ 1 และน่าจะปรากฏเป็นครั้งแรกในนิราศคำโคลงของพระยาจักรี คือ ในนิราศตามเสด็จที่ลำน้ำน้อย และในนิราศไปแพน้ำน้อย ของ "ศิษย์ศรีปราชล" และปรากฏในนิราศคำกลอนเป็นครั้งแรกในนิราศของสุนทรภู่ ส่วนการแบ่งแยกประเภทของคำประพันธ์เริ่มปรากฏในรัชกาลที่ 5 ดังนั้นหนังสือกำสรวลโคลงกลอน ทวาทศมาส หรืออุโฆษย โคลงลาว ฯลฯ ถูกนำมารวบรวมไว้เป็นหนังสือนิราศในระยะหลังทั้งสิ้น รวมทั้งนิราศคำกลอนที่แต่งในระยะแรกๆราวสมัยอยุธยา และต้นรัตนโกสินทร์ ในตอนแรกจัดอยู่ในหนังสือพวกเพลงยาว แม้ว่าจะมีลักษณะผิดไปจากเพลงยาวเรื่องอื่นๆ คือมีการพรรณนาการเดินทางด้วย ไม่ใช่เป็นเพียงสารที่เขียนฝากภักษุหญิงเท่านั้น

สมเด็จพระเจ้าคำรัง ฯ ทรงประทานคำอธิบายเรื่องนิราศคำกลอนในรุ่นแรกที่รวมอยู่ในเพลงยาวสังวาสว่า

นิราศครั้งกรุงศรีอยุธยาที่แต่งเป็นกลอนสุภาพ มีปรากฏอยู่เรื่องเดียวแต่นิราศเมืองเพชรบุรี ของหม่อมพิมเสน แต่กรวมไว้ใน

บทเพลงยาวสังวาล์ หาได้แยกออกเป็นเรื่องต่างหากเหมือน
 อย่างนิราศที่แต่งกันในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ไม่ ถึงนิราศที่แต่ง
 เป็นกลอนสุภาพในกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นแรก ก็รวมอยู่ในเพลง
 ยาวสังวาล์ มิได้แยกออกเป็นประเภทต่างหาก มีตัวอย่าง
 สำคัญคือ นิราศทาดินแดง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาลงคราช พระราชชนิพนธ์ เมื่อเสด็จยกกองทัพหลวงไปปราบ
 พม่าชาติศึก เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. 2329 ก็รวมอยู่ในเพลงยาว
 เพิ่งจะแยกออกเป็นนิราศเรื่องหนึ่งเมื่อในรัชกาลที่ 5... 1

เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะ นิราศคำกลอนมีลักษณะคล้ายเพลงยาว
 หลายประการ เช่น

1. ลักษณะคำประพันธ์

นิราศคำกลอนเป็นหนังสือที่แต่งด้วยกลอนเพลงยาว ซึ่งมีลักษณะอันพิเศษ
 ผิดไปจากกลอนสุภาพโดยทั่วไป คือต้องขึ้นต้นด้วยวรรครับ ซึ่งอาจจะขึ้นต้นว่า
 "นิราศ..." เช่น "นิราศรางทางทะเลสนหา" (นิราศอิเหนา) หรือไม่ใช่คำว่า
 "นิราศ" ก็ได้ แต่งยาวเท่าใดก็ได้แต่เมื่อจะจบจะต้องจบลงด้วยคำว่า "เอ๋ย" ในวรรค
 ส่ง เช่นเดียวกับโหม่ทลอกสร้อยสังกรวาล นายเปลื้อง ณ นคร ได้ให้คำอธิบายเรื่อง
 เพลงยาวว่า

เพลงยาวเป็นคำประพันธ์ชนิดหนึ่ง แต่งเป็นกลอนสุภาพ เมื่อ
 ขึ้นต้นตัดกลอนสี่ตัวออก เมื่อจบต้องจบด้วยคำว่า เอ๋ย ลักษณะ
 การแต่ง เช่นนี้เหมือนกลอนนิราศ 2

1 สมเด็จพระบรมราชาธิราชฯ "คำนำ," ชีวิตและงานของสุนทรภู่, หน้า 74.

2 นายเปลื้อง ณ นคร, ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนิสิตนักศึกษา (พระนคร:
 โรงพิมพ์นิยมวิทยา, 2498), หน้า 489.

ดังนั้นกลอนสุภาพ หรือกลอนแปดที่แต่งกันนั้น มีชื่อเรียกได้หลายอย่าง ขึ้นอยู่กับประเพณีนามเนื้อความอย่างไร เช่น เรียกว่า กลอนนิราศ กลอนเพลงยาว กลอนศักราว เป็นต้น

2. เนื้อความ

นายเปลื้อง ณ นคร ได้กล่าวอธิบายไว้ว่า

เนื้อหาของเพลงยาวคือ การพรรณนาถึงความรัก ฝากอาลัยหรือศัพทอ ซึ่งหญิงชายเขียนโต้ตอบกัน แต่มาภายหลังอาจเขียนสมมุติได้ อย่างไม่รู้ตัว ผู้เขียนเพลงยาวยอมเพ่งเล็งตัวบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งที่ตนปรารถนาจะเขียนถึง เช่นเดียวกับนิราศเหมือนกัน¹

เรารู้จักเพลงยาวกันในลักษณะจดหมายโต้ตอบระหว่างหญิงชายแสดงการศัพทอต่อว่าเรื่องความรัก หรือเป็นสื่อขอความรักสำหรับหนุ่มสาวในสมัยก่อน ดังเช่นเพลงยาวหม่อมพิม เสนบพนท์ เขียนไว้ว่า

เจ้าก็อ่านสามสอศึกส่าสอ
 เชื้อปราชญ์ลาด เลลชีวครัน
 ออย่าเจียมใจ เลยจงเจิมน้ำใจพี่
 แหมนมีตอบทำตั้งชิงกระบว
 สารตรีอ่านแล้วอย่าสารสาร
 ถ้าสายใจแจ่งคำที่รำพึง
 เพลงสมรร้อนเพลิงร้อนหนัก
 จงข้อนสารข้อนสมานน้ำใจกัน

หงกาพยกลอนละกอน โดลงแลภาคฉันท
 เบิงประัน เบิงชีกระบวนครว
 ผู้ทวิความลวิลให้สิ้นทวน
 จะมีแต่มวนพนามอยดอใจหนึ่ง
 ถึงจะรานก็อย่าให้ใครรู้ถึง
 หน่าจะตั้งพนาจะ เดียดเดียดใจกัน
 อยารานรักทักทวนให้ทวนหัน
 ขอ เชิญอวยมาสู่ขวัญพี่เด็กเอย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

สมเด็จพระราชดำรัส ฯ ทรงประทานคำอธิบายไว้ว่า

หนังสือที่เรียกว่า "เพลงยาว" คนทั้งหลายมักเข้าใจกันว่า เป็นหนังสือแต่งทางสังวาส แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ หนังสือกลอนแปดที่ไม่แต่งเป็นกำหนดเรื่องคงเรื่องนิทาน กำหนดบทคง เช่น บทละคร บทดอกสร้อยสักกรวาลแล้วเข้า ในหมวดเพลงยาวทงนั้น เพลงยาวทว่าด้วยการพยากรณ์ ก็มี ว่าด้วยการสักก็มี เป็นแต่มีผู้ชอบแต่งกันในทางสังวาส มาก จึงพากันเข้าใจไปว่า กลอนเพลงยาวเป็นลักษณะบท กลอนของการสังวาส ¹

เพลงยาวทำนองนี้ได้แก่ เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ รัชกาลต่างๆ เพลงยาวรบพม่าทาหินแดง พระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 1 เป็นต้น การพรรณานี้เนื้อความในหนังสือนิราศและเพลงยาวจึงเป็นอย่างเดียวกัน มีลักษณะ เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่ง คือการคร่ำครวญถึงผู้หญิง มีการตัดพ้อและการฝากรัก ใน เพลงยาวหม่อมกิมแสน ซึ่งมีอยู่ในหนังสือประชุมเพลงยาว ได้รวบรวมเพลงยาวของ หม่อมกิมแสนไว้หลายบท มีบทหนึ่งนอกจากจะเป็นเพลงยาวเขียนตัดพ้อต่อว่าเรื่องความรักแล้ว เนื้อความยังแสดงการเดินทางไปยังจังหวัดเพชรบุรี เพลงยาวเรื่องนี้ จึง ได้รับชื่อภายหลังว่า เพลงขานนิราศเพชรบุรี ในนิราศเรื่องนี้ผู้แต่งกล่าวถึงการจาก ผู้หญิงที่อายุแก่กว่า เพราะผู้เขียนเรียกตัวเองว่า "อนุชา" และเรียกผู้หญิงว่า "เชษฐภคินี" ดังที่กล่าวไว้

เหลือที่จะทนทรมาณ

อนุชามาทางทูลศรีสถาน

ขออนอมสารสุจริตประสิทธิ์มา

¹ สมเด็จพระราชดำรัส ฯ, "คำอธิบายในกลอนเพลงยาวสรรเสริญ พระเกียรติรัชกาลที่ 3 ของนายมี มหาตเล็ก", ประชุมเพลงยาว ฉบับหอสมุด แห่งชาติ (พระนคร: คลังวิทยา, 2509), หน้า 365.

ยังดูขานีราโรคทาไลน
ซึ่งพิชิตคือนุชา

คอยห่างไกลไกลเขตหฤาเชษฐา
ยังผาศุขเกษมสารหาประการใด

และโคตรำครวญด้วยความเส่นหาอาลัย ดังทว่า

เพนวาริโหลคินขึ้นข้างกรุง ก็มั่งสังสัยนำมาหนักหนา
ให้บอกพิเถิดความองน้ออาทวา ทวนหาสายสวาทเพียงขาดใจ
ให้เชษฐามานอชญาเพนภักตร์ วาริรักบอกบางหฤาไลน
เพนชะลาเหมือนจะภาเอาขาวไป ถอนใจใจเอ๋ยเพียงแจจจริง

หนังสือนิราศมีลักษณะเหมือนเพลงยาวอีกอย่างหนึ่ง คือผู้แต่งแต่งเป็นทำนอง
จดหมาย หรือสารฝากมาให้คนรัก เช่นโคลงบทสุดท้ายของกำสรวลโคลงคันทา
"สารนิลุชแนบไว้ ในพจน" หรือสุนทรภู่เขียนไว้ในนิราศเจ้าฟ้าว่า

จงทราบความตามใจอาลัยวอน เตะชะกลอนกลาวปลอบให้ตอบคำ
จะคอยฟังคังคอยสอยสวาท แขนเหมือนมาคหมายจะชิมให้อิมหม่า
ถ้าตรงนิมใดเขียนยังเอนนอ้า จะต้องคร่ำคร่าเปล่าแล้วเราเอ๋ย

นิราศนิลุชแนบไว้แตกต่างไปจากเพลงยาว คือ นิราศเป็นบทประพันธ์ที่พรรณนา
การเดินทางไปควย

คังนั้น นิราศคำกลอนอาจจะมีวิวัฒนาการมาจากเพลงยาวผสมนิราศคำโคลง
ก็ได้ เพราะมีลักษณะคล้ายคลึงกันคังกลาวมาแล้ว

นิราศคำกลอนมาเริ่มเฟื่องฟูในสมัยรัชกาลที่ 3 ก็เป็นเวลาเดียวกับที่นิราศ
คำโคลงได้รับความนิยมสูงสุด หลังจากนั้นความนิยมในการแต่งนิราศคำโคลงจะลด
น้อยลง และคงที่อยู่จนถึงสมัยรัชกาลที่ 7 ส่วนในรัชกาลปัจจุบัน นอกจากนิราศ
สรวมรอย ของ พ. ณ ประมวลมารคแล้ว ก็ไม่ปรากฏนิราศคำโคลงเรื่องใดๆอีก
เลย แต่ตรงกันข้าม นิราศคำกลอนได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ และเข้าแทนที่

จึงมีนิราศคำกลอนปรากฏขึ้นมากมายจนไม่อาจนำมากล่าวได้หมด

กลอนเป็นคำประพันธ์นิยมแต่งกันมากในสมัยหลัง เพราะมีลักษณะบังคับทางฉันทลักษณ์ยากน้อยกว่าคำประพันธ์ชนิดอื่นๆ และจะพรรณนาความไพเราะยาวแต่ไหนก็ได้ ผิดกับโคลงที่บังคับว่า บทหนึ่งต้องมี 32 คำ และมีต้องแต่งความให้จบลงในบทหนึ่งๆ จึงมีนิราศคำกลอนเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในขณะที่นิราศคำโคลงเริ่มจะเสื่อมความนิยมลงไป อีกประการหนึ่งนอกเหนือไปจากฉันทลักษณ์ อาจจะเป็นเพราะว่านิราศคำโคลงที่แต่งขึ้นมาอีกก็เรื่องก็คำเน้นแบบอย่างการพรรณานานิราศของเก่าจนผู้แต่งไม่ทราบว่าจะพรรณนาอย่างไรให้แตกต่างออกไปแต่ไพเราะทัดเทียมของเดิม

* ลักษณะการพรรณนาในนิราศคำโคลง เป็นแบบที่เห็นได้ชัดเจนกว่าในนิราศคำกลอน คือสามารถแบ่งออกเป็นส่วนต่างๆ ได้ ดังนี้ รายสวด โคลงชมบ้านเมือง บทนิราศซึ่งประกอบควย บทส่งสาเนา บทเดินทางและคร่ำครวญ บทชมธรรมชาติ และบทลงท้าย ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 1 นิราศคำโคลงทุกเรื่องจะแต่งตามแนวทางที่วางไว้อย่างนี้ ส่วนเนื้อความพรรณนาก็ต่างไปตามสถานที่ต่างๆ โดยพรรณนาสถานที่ตามระยะทางที่ผ่านไป โดยวิธีการเล่นคำใหม่สัมพันธ์กับความรู้สึกในใจ และการคร่ำครวญถึงผู้หญิงอย่าง เลิศลอย

ในค่านเนื้อเรื่อง นิราศคำโคลงเรื่องแรกๆ มักจะเป็นเรื่องที่แสดงความรู้สึกอย่างรุนแรง ทั้งในทางการพรรณนาถึงความงามของผู้หญิง ความรักของกวี ความอาลัย ความโหม้นสใจ โดยใช้ความเปรียบที่ลึกซึ้งกว้างขวาง และเป็นการพรรณนาถึงความรู้สึกในใจของผู้แต่งมากกว่าจะแสดงความรู้สึกต่อสิ่งที่พบเห็นภายนอก ส่วนนิราศคำโคลงในระยะหลังยังเป็นการแสดงความรู้สึกภายในใจอยู่ แต่แสดงความรู้สึกเรื่องรักใคร่น้อยลง สิ่งที่พรรณนากลับนอกเหนือไปจากความรัก ก็คือ ธรรมชาติ ทัศนภาพของชีวิตคน สัตว์ ต้นไม้ และปรากฏการณ์ต่างๆ ตามธรรมชาติ ทั้งนี้เป็นเพราะเป็นการแต่งระหว่างการเดินทาง เปลี่ยนสถานที่ไปเรื่อยๆ ธรรมชาติก็เปลี่ยนไป เป็นบทประพันธ์ที่แสดงให้เห็นการเคลื่อนไหว นอกจากนี้ยังแสดงความ

รู้สึกอื่นๆ เช่นความรู้สึกรักชาติ การเทอดทูนสถาบันกษัตริย์ ส่วนบทรวมนั้นเป็นบท
พรรณนาที่แทรกอยู่ในนิราศทุกเรื่อง อย่างที่ พ. ฅ ประมวลวิจารณ์ กล่าวไว้ว่า
"นิราศต้องมีครวญ มิฉะนั้นไม่เป็นนิราศ"¹

ส่วนนิราศคำโคลง หลังจากวิวัฒนาการจากเพลงยาวซึ่งเป็นสำรับแสดง
ความรักการศรัทธาที่ชายหนุ่มส่งให้สาวอย่างเดียวแล้ว ก็กลายมาเป็นบทประพันธ์ที่
พรรณนาการเดินทางและการคร่ำครวญพร้อมกันไปอย่างในนิราศคำโคลง การเดิน
ทางในตอนแรกๆมักเป็นการเดินทัพ / แต่ต่อมาที่พรรณนาการเดินทางท่องเที่ยวไปตาม
ที่ต่างๆ / การพรรณนาในนิราศคำโคลงเป็นการแสดงความรู้สึกต่อสิ่งที่พบเห็นภายนอก
มากกว่าจะแสดงความรู้สึกภายในอย่างในนิราศคำโคลง จะเห็นได้ชัดเจนในนิราศ
ของสุนทรภู่ / มักจะแสดงทัศนคติส่วนตัวเกี่ยวกับสิ่งต่างๆไว้ในนิราศทุกเรื่อง ทั้งนี้
ไม่ใช่ว่าในนิราศคำโคลงจะไม่มีกร่ำครวญถึงผู้หนึ่ง บทรวมนั้นมีแทรกอยู่โดย
ทั่วไป และผู้หนึ่งที่ถูกพูดถึงในนิราศคำโคลงเป็นภาพจริงยิ่งกว่าในนิราศคำโคลง
นิราศคำโคลงรุ่นหลังมาได้รับอิทธิพลการพรรณนาเช่นนี้เหมือนกัน เช่น นิราศชะอำ
พระนิพนธ์ของกรมพระนราธิป ฯ เป็นบทพรรณนาที่ให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของ
สถานที่ต่างๆและประวัติของหมู่บ้านชะอำที่พระองค์ทรงทำนุบำรุงให้เจริญ นิราศเรื่องนี้
จึงไม่ค่อยมีบทคร่ำครวญ จุดประสงค์สำคัญคือการพรรณนาสถานที่เท่านั้น

นิราศคำโคลงเรื่องสุดท้ายที่ปรากฏ มีลักษณะที่ผิดไปจากนิราศคำโคลงอื่นๆที่
กล่าวมาแล้ว เพราะเป็นนิราศที่ผู้แต่งมีจุดประสงค์เพื่อล้อเลียนของเก่า แต่มิได้เลียน
แบบความไพเราะ ส่วนวนโวหารเปรียบเทียบ อย่างที่กวีชอบทำกัน แต่แต่งล้อโดย
อาศัยรูปแบบของนิราศ แต่เปลี่ยนเนื้อความที่พรรณนาให้เข้ากับยุคสมัย สิ่งที่พรรณนา
ในนิราศสรวมรอย ของ พ. ฅ ประมวลวิจารณ์ จึงไม่ได้เกิดจากจินตนาการของกวี
แต่เป็นภาพสะท้อนของสังคมในปัจจุบัน อันเป็นลักษณะใหม่ของนิราศ ในปัจจุบันความ

¹ "นิราศสรวมรอย," นิราศนรินทร์คำโคลงและนิราศปลีกย่อย, หน้า 308.

นิยมในการแต่งโคลงเล่นพอเพลินลดน้อยลงไปแล้ว เพราะชีวิตในสังคมปัจจุบันไม่
 อำนวยเวลาให้แก่กวีนิพนธ์มากนัก ในระยะหลังจึงพบนิราศคำโคลงเกิดขึ้นเพียง
 รัชกาลละเรื่องสองเรื่อง เป็นทำนองที่แต่งขึ้นเพื่อรักษาความนิยมของเดิมไม่ให้
 สูญหายไปเร็วนักเท่านั้นเอง นิราศสรวยรอย แต่งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2511 เป็นข้อ
 พิสูจน์อย่างดีถึงชีวิตที่สับสนในปัจจุบัน ซึ่งไม่เหมาะจะนำมาพรรณานานิราศหรือ
 แม้แต่ในกวีนิพนธ์ชนิดอื่นๆ การพรรณานคร่ำครวญถึงคนรักก็เป็นเรื่องล้าสมัยสำหรับ
 ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปัจจุบัน การเดินทางไปไหนมาไหน
 รวดเร็วจนไม่มีเวลาแต่งกวีนิพนธ์เช่นในสมัยก่อน สิ่งที่พรรณานานิราศดูเหมือน
 เป็นเรื่องเหลวๆ ไม่ไต่ความ เช่นพรรณนาการไปตลาดแทนการเดินทางไปไกลๆ
 แต่สิ่งต่างๆที่พรรณนาออกมา เช่นร้านอาหาร หมอนวด คดีจูดคราชมชื่น ก็เป็น
 ภาพสะท้อนของสังคม

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า นิราศเป็นบทพรรณนาการเดินทางควบคู่ไปกับการคร่ำ
 ครวญถึงผู้หญิง การเดินทางได้วิวัฒนาการตั้งแต่ใช้พาหนะเรือแจว ไปจนถึงเรือ
 กลไฟ และเรือเดินสมุทรเดินทางไปตามแดน และการเดินทางด้วยรถไฟ ไปจน
 ถึงเครื่องบิน พรรณนาสถานที่จากหมู่บ้านต่างๆตามลำคลองที่เรือผ่านไป จนถึงต่าง
 ประเทศทั้งใกล้เคียงและอีกซีกโลกภาคหนึ่ง จนถึงเดินทางรอบโลก สิ่งที่กวีพรรณ
 นาจึงเปลี่ยนแปลงไปตามสถานที่และสภาพสังคม แทนการพรรณนาถึงต้นไม้ ดอกไม้
 ชีวิตสัตว์ป่าก็เป็นการพรรณนาถึงสังคมเมือง สถานที่แปลกๆใหม่ๆในดินแดนทางไกล
 อีกซีกโลกหนึ่ง นิราศที่เล่าเรื่องการเดินทางไปต่างประเทศครั้งแรก คือนิราศ
กวางตุ้ง เป็นการเล่าการเดินทางไปเมืองจีนในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี นิราศไป
 ต่างประเทศที่มีชื่อเสียงที่สุด คือนิราศลอนดอน ของหม่อมราโชทัย เป็นเรื่อง
 การเดินทางไปพร้อมกับคณะทูตที่ไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศอังกฤษในสมัยรัชกาล
 ที่ 4 หลังจากนั้นนิราศเล่าเรื่องการเดินทางไปต่างประเทศอีกมากมาย โดยเฉพาะ
 ในรัชกาลปัจจุบัน เช่นนิราศรอบโลกของ "แสงทอง" นิราศสี่ทวีป (ยุโรป เกาหลี
 ออสเตรเลีย และฮาวาย) ของ พันตรี จวบ หงสกุล ความนิยมในการแต่งนิราศ

เป็นอนุสรณ์ในการเดินทางไปที่ใดที่หนึ่งยัง เป็นความนิยมมาจนทุกวันนี้

นิราศนอกจากจะแต่ง เป็นร้อยกรอง ควयโคลงและกลอนแล้ว ยังแต่ง เป็นร้อยแก้วอีกด้วย แต่มีอยู่เพียงไม่กี่เรื่อง ได้แก่ นิราศนครวัด ของสมเด็จพระยาดำรง ฯ และ นิราศลอนดอน ของ "แมลงหวี่" (หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช) นิราศคิปป ของรงค์ วงศ์สวรรค์ เป็นต้น เนื่องจากแต่ง เป็นร้อยแก้ว จึงมีลักษณะต่างไปจากนิราศร้อยแก้วอื่นๆมาก เพราะมีลักษณะ เป็นจดหมาย เหตุหรือบันทึกการเดินทางมากกว่า โดยเฉพาะในนิราศนครวัด ผู้พนธ์ทรงบันทึกการเดินทางและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นประจำวันเลยทีเดียว ส่วนนิราศคิปป เป็นนิราศสมัยใหม่ เล่าเรื่องการเดินทางไปซานฟรานซิสโก และใช้ชีวิตอยู่ที่นั่น การบรรยายใช้สำนวนแบบของรงค์ วงศ์สวรรค์ นิราศร้อยแก้วนี้จึงมีลักษณะ เป็นทำนองสารคดีท่องเที่ยวมากกว่า และในปัจจุบัน การเขียนสารคดีท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆทั้งในประเทศและนอกประเทศ เป็นที่นิยมกันมาก จนอาจกล่าวได้ว่า เป็นงานเขียนที่มีส่วนสืบเนื่องมาจากการแต่งนิราศในสมัยก่อนก็เป็นได้

3.4 นิราศและคำประพันธ์ของชาติอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

ในข้อ 3.1 ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นแล้วว่า ความนิยมในการแต่งนิราศมีมาแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ในราวสมัยพระรามาธิบดีที่ 2 น่าจะมีนิราศเรื่องใดเรื่องหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว แต่นิราศจะเป็นคำประพันธ์ของไทยโดยแท้จริง หรือได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีของชาติอื่นๆ อย่างเช่น บทละคร ซึ่งได้รับอิทธิพลจากละครภารตะอยู่ไม่น้อย ก็เป็นเรื่องที่ไม่มีนักศึกษาวรรณคดีท่านใดให้คำยืนยันโดยแน่ชัด พระยาอนุมานราชธน (เสถียรโกเศศ) ได้อธิบายถึงหนังสือนิราศไว้ในหนังสือ พื้นความหลังว่า

เรื่องหนังสือเล่มละสลึงที่รู้ท่านผู้ซื้อที่พวกผู้ชายชอบอ่านคือนิราศต่างๆ นิยมอ่านกันเพื่อฟังสำนวนโวหารมากกว่าจะฟังเรื่อง เพราะเปรียบเทียบสิ่งที่ผ่านหรือเห็นตามระยะทางที่ผ่านไป

กับเรื่องศูริกที่ผู้แต่งท่องจากไป ทั้งที่มีตัวจริงและไม่มีตัวจริง
ว่าจะมีโวหารแก่กล้าและคมคายประการใดบ้าง เรื่องนิราศนี้
จะมีอยู่ในวรรณคดีสันสกฤตหรือว่าเป็นแบบอย่างของเราเอง
ข้าพเจ้าไม่ทราบ แต่ว่าในวรรณคดีอาหรับนั้น มีตามภาษา
อังกฤษกล่าวว่าเป็นแบบกวีนิพนธ์ของชาวอาหรับชนิดหนึ่ง เรียก
ชื่อว่า กะลีละ (*Qasida*) แต่งเป็นทำนองใช้ขับร้อง
อย่างทีภาษาอังกฤษเรียกว่า *Ode* ตามปกติกลอนกะลีละ
เริ่มด้วยกวีครวญถึงหญิงศูริก ซึ่งกวีผู้แต่งจำต้องพรางจากไป
แล้วพรรณนาถึงสถานที่ที่ตนรักไม่ตามระยะทางที่ผ่าน เพื่อ
ผอนคลายความทุกข์ระทมที่ต้องละทิ้งศูริกมา (*E.R.E. on
Love*) เมื่อเทียบแบบแตงนิราศกับกะลีละของอาหรับ คุณ
ก็ใกล้เคียงกับแบบนิราศทีเดียว ¹

นอกจากนี้ ยังกล่าวไว้อีกตอนหนึ่ง โดยเปรียบเทียบนิราศสุพรรณคำกลอนของ
เสมียน์มี กับ กะลีละว่า

ที่ข้าพเจ้า (ข้าพเจ้า คือ พระยาอนุমানราชธนะ) จำกลอน
ในนิราศสุพรรณของเสมียน์มีไต่มา ก็เพราะเสมียน์มีแต่งนิราศ
ในแนวใหม่ โดยไม่ครวญถึงเมียหรือศูริก เป็นแต่ใช้โวหาร
เปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งแบบเนียนน่าฟังมาก ความจริง
บทประพันธ์ของอาหรับที่เรียกว่า กะลีละ ก็มีหลักการแต่งอย่าง
เดียวกับนิราศของเรา คือครวญถึงเมียหรือศูริก เพื่อระบายอารมณ์
ว่าวนที่ท่องจากไป ในนิราศสุพรรณของเสมียน์มีแหวกแนวไปใหม่
แต่ไม่ทิ้งแนวเดิม เพียงเปลี่ยนหลักเดิมไปบางเท่านั้น ถ้าขึ้น

¹ พระยาอนุমানราชธนะ, "ภาคผนวก: เมื่อยาพเจ้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช", พันความ
หลัง ล. 1 (พระนคร: ศึกษิตสยาม, 2510), หน้า 387.

เปลี่ยนแนวเดิมทั้งหมด คนอ่านก็จะไม่เห็นว่า เป็นนิราศ ¹

ความจริง กะลีละฮ์ ไม่ใช่บทประพันธ์ที่เขียนเพื่อแสดงการพรรณนาถึงความรักและการพลัดพราก หรือพรรณนาธรรมชาติเท่านั้น กะลีละฮ์ เป็นบทประพันธ์ประเภท *Lyric poetry* ของเปอร์เซียที่เก่าแก่ที่สุดประเภทหนึ่ง เมื่อกล่าวถึง กะลีละฮ์ (*Qasida*) เราจะต้องพูดถึง ฆะซัล (*Ghazal*) ด้วย ในวิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาโท ของ นางกุสุมา รักษ์มณี เรื่อง รโบายาค ของสะกิม โอมาร์ คัยซาม พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ได้จำแนกคำประพันธ์ชนบททุกชนิดของ เปอร์เซียที่ได้แบบจากอาหรับไว้ 3 ชนิด คือ

1. กะลีละฮ์ (*Qasida*) คือบทโคลงยาวๆแบบ *Ode* ของอังกฤษ มีสัมผัสเสียงเดียวกันทุกวรรค (*monorhymes*) ส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับบทสรรเสริญ (*Eulogy*) บทไว้อาลัยคนตาย (*Elegy*) และบทล้อเลียน (*Satire*)

2. กิฏอะฮ์ (*Git'a*) เป็นตอนหนึ่งของ กะลีละฮ์ มักแต่งเพียง 2 บทหนึ่งไม่เกิน 12 บท

3. ฆะซัล (*Ghazal*) คือ บทโคลงที่แต่งแบบกะลีละฮ์ แต่ลดลงเหลือเพียง 4 - 12 บท ที่บันทึกสุดท้ายบอกรักผู้แต่งไว้ด้วย เนื้อหาเกี่ยวกับเหลาองุ่น ความรักทางโลก และความรักที่มอบพระเจ้า

นอกจากนี้ เปอร์เซียยังได้ดัดแปลงคำประพันธ์ทั้ง 3 แบบ เป็นแบบเฉพาะของตนเอง ได้แก่ มัสนาวิ (*Mathnāwi*) เป็นบทโคลงยาวๆบทละ 2 บท (*Couplet*) ใช้ในการเล่าเรื่อง และรฺบาอียาค (*Ruba' i yāt*) บทโคลงที่มีบทละ 4 บาท

ฆะซัล และ กะลีละฮ์ เป็นคำประพันธ์ที่มีความนิยมเคียงคู่กันไปในวรรณกรรมของเปอร์เซีย ในขณะที่ กะลีละฮ์ เป็นที่นิยมมากในราชสำนัก ฆะซัล เป็น

บทประพันธ์ที่นิยมกันในหมู่สามัญชนโดยทั่วไป ทำนองกลอนสุภาพและกลอนตลาดของ
เรา กะลีตะฮ์ จึงมีเรื่องราวเกี่ยวกับความรู้สึกต่างๆที่แสดงออกมาในคำบรรยาย
ภาพย กลอน คนตรี และอื่นๆ นักศึกษาวรรณคดีเปอร์เซียยังไม่อาจกำหนดลง
ไปให้ชัดเจนได้ว่า สะฮัล เป็นบทประพันธ์ที่มได้มาจาก กะลีตะฮ์ หรือตกทอดมา
จาก สะฮัล ของอาหรับโดยไม่มีใครบอทธิพลใดๆจากวรรณคดีเปอร์เซียเลย หรือว่า
เป็นวรรณคดีที่ดัดแปลงมาจากเพลงของพวกเขาเปอร์เซียยุคก่อนอิสลามิก (Pre-Islamic)
กันแน่

I.S. Bragensky ได้ให้ความเห็นว่า สะฮัล เป็นศิลปะบริสุทธิ์ ที่นิยม
กันมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 10 ¹

A.M. Mirzoyev แสดงความเห็นถึงพัฒนาการที่ละน้อยของ Lyrics
โดยไม่ได้พิจารณาว่า สะฮัล จะมีกำเนิดมาจาก กะลีตะฮ์ ²

กวีที่มีชื่อในการเขียน สะฮัล คือ Sa' di และ Hafiz ซึ่งมักเขียนเรื่อง
ความโหม่นส่ำในการปลัดพราก ผิดหวังเรื่องความรัก หรือความรักในภาพพจน์ของ
หนุ่มสาว ³ ส่วน กะลีตะฮ์ มักมีการพรรณนาถึงธรรมชาติ ดังเช่น Jan Rypka
เขียนไว้ว่า

¹ Jan Rypka, "History of the Persian literature up to the
beginning of the 20th century", History of Iran Literature (Holland :
P. Reidel Publishing Company, 1968), p. 122.

² Loc. cit.

³ C.T. Onions gen. ed., "The Mongol diminution Persia literature
: language and literature Series (London : Oxford University Press,
1955), p. 76.

*Coherent description of nature belongs especially
to the Qasida* ¹

ตัวอย่างของ กะลีละฮ์ เป็นเรื่อง *Gift of the Two Iraqs*
เป็น เรื่องของการเดินทางไปจาริกแสวงบุญที่เมกกะ และพรรณนาให้เห็นภาพของ
ประเทศอิรักทั้งสอง คือ อิรัก ของเปอร์เซีย และอิรัก ของอาหรับ ในขณะที่
ผู้เขียนเดินทางผ่านไป

คังนั กะลีละฮ์ และ สะฮัล ก็ยังไม่ใช้บทประพันธ์แต่งขึ้นเพื่อพรรณนา
การเดินทางและความรักโดยเฉพาะอย่างในนิราศ และวรรณคดีของ เปอร์เซียและ
อาหรับจะแพร่หลาย เข้ามาในประเทศไทยในสมัยใดหรือไม่ว่าอย่างไร ไม่มีหลักฐาน
ให้ทราบได้ แนวความคิดต่อกับประเทศเปอร์เซียจะเริ่มมีแล้วในรัชกาลของพระ-
รามาธิบดีที่ 2 ดังปรากฏในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า

การไมตรีกับประเทศอื่นในสมัยเมื่อสร้างกรุงศรีอยุธยา
นั้น ฝรั่งเศสยังไม่เข้ามาค้าขาย แต่การไปค้าขาย
กับเมืองจีน เมืองแขก เมืองจาม เมืองชะวา
มลายู ตลอดจนถึงอินเดีย เปอร์เซีย และลังกา ไป
มาถึงกันนานแล้ว พวกเหล่านี้ที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทย
แล้วก็คงจะมี ประเพณีชอบให้ต่างประเทศไปมาค้าขาย
ดูจะเป็นความนิยมที่ขึ้นมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย จนทราบเท่า
ทุกวันนี้ ²

1

Op. cit., p. 97.

2

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๑, "อธิบายเรื่องในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี
ที่ 1," พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (พระนคร: โรงพิมพ์ไท, 2457),
หน้า 414.

แต่การติดต่อกับต่างประเทศในระยะแรก ก็เป็นการติดต่อค้าขาย และมี
ไมตรีทางการทูตมากกว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

วรรณคดีของชาติตะวันออกที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับนิราศอีกชาติหนึ่ง คือ
วรรณคดีพม่า มีบทประพันธ์ประเภทหนึ่งเรียกว่า *Yadu* หรือ *Radu* ซึ่งมี
ลักษณะการพรรณนาเนื้อความเป็นทำนองเดียวกับนิราศ และมีกำเนิดขึ้นในพม่าราว
สมัยอยุธยาตอนต้นด้วย มนัส จิตเกษม ได้อ้างถึงในบทความของเขาซึ่งได้ตีพิมพ์
ลงในหนังสือสยามสมาคมในหัวข้อเรื่องว่า *The Emergence and Development of*
the Nirat genre in the Thai poetry มีใจความว่าดังนี้

*In Burma there is a poetical form called Yadu .
(Radu) which came into perminence in the later
half of the 16th century. One of its most
characteristic themes is " The mood of longing
and wistful sadness evoked by the comtemplation
of forest scenes or by being parted from home and
family "*¹

1
*Hla Pe, A.J. Allott and John Ohell " Three Immortal
Burmese Songs " BSOAS , XXVI Part 3, (1963) , 559 - 71.
cited in Manas Chitakasem " The Emergence and Development
of the Nirat genre in Thai poetry " Journal of Siam
Society, XL (July, 1972), 141.*

วรรณคดีของชาติตะวันออกที่ควรยกมากล่าวเป็นอย่างยิ่ง คือ วรรณคดีสันสกฤต ไทยและอินเดียมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะในทางศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ อินเดีย เป็นศูนย์กลางของศิลปะและวัฒนธรรมที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของตะวันออก ไทยได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่สร้างขึ้นมาเป็นเวลานานจากอินเดีย โดยเฉพาะได้รับอิทธิพลในทางวรรณคดีอย่างมาก ดังนั้น อาจจะเป็นไปได้ว่ากำเนิดของนิราศอาจจะมีอิทธิพลของวรรณคดีภารตะ เป็นส่วนประกอบอยู่บ้าง

วรรณคดีสันสกฤตที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับนิราศ ได้แก่ ผลงานของกาลิทาส 2 เรื่อง คือ เมฆุต และ ฤคสูทาร์ เมฆุต เป็นบทโคลงที่มีชื่อเสียงมากที่สุดเรื่องหนึ่ง เนื้อเรื่องเป็นการพรรณนาถึงธรรมชาติและตรำครวญถึงคนรักในเวลาเดียวกัน ภาพของธรรมชาติและอารมณ์ต่างๆ ของความรักที่แสดงในเรื่อง ต่างไปจากโคลงกลอนอื่นๆ ของสันสกฤต เพราะเป็นเรื่องของคนรักที่พรากจากกัน และได้ส่งสารที่แสดงความขอสัตย์และความส่งสารเห็นใจซึ่งกันและกัน และมีความหวังที่จะโคกกลับคืนมาหากันอีก ไปยังคนรักของเขาซึ่งรอคอยอยู่ที่บ้าน โดยอาศัยก้อนเมฆเป็นสื่อแห่งความรัก ซึ่งถือว่าเป็นความงามและความสามารถที่วิเศษสุดในจินตนาการของกวี

ก้อนเมฆได้เคลื่อนไปตามกระแสลม และด้วยแรงใจของผู้ระทมทุกข์ถึงคนรัก ผู้แต่งได้พรรณนาถึงระยะทางที่เมฆผ่านไป บรรยายถึงภูมิประเทศที่สวยงามของอินเดีย จวบจนเมฆได้พบกับหญิงคนรักของเขา และนำสารที่เขาฝากมาไปมอบให้แก่นาง กาลิทาสได้พรรณนาให้เห็นความขอสัตย์ในความรักของผู้หญิงคนนั้น ความระทมทุกข์ และการรอคอยด้วยความหวัง เป็นภาพที่พรรณนาไว้อย่างสวยงาม เพราะเมฆทั้งคู่ จะโหม่นในชะตากรรมตรงหน้ามากเท่าใด เขาก็ยังมีความหวังว่าจะได้พบกันอีกเมื่อเคราะห์กรรมนั้นผ่านไปแล้ว สิ่งนี้เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงหัวใจของเขาทั้งสองให้มีชีวิตอยู่ได้ บทร้อยกรองเหล่านี้จึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับนิราศโดยทั่วไปของเรา มาก มีการตรำครวญถึงคนรัก แม้จะอาศัยเมฆ เป็นผู้เดินทางแทนตน และพรรณนา

ถึงภูมิประเทศตามระยะทาง วรรณคดีสันสกฤตเรื่องนี้จึงมีเค้าเรื่องน่าสนใจที่จะ
เปรียบเทียบกับนิราศไคมากกว่าวรรณคดีของชาติอื่นๆคงที่โลกกล่าวมาแล้ว

ส่วน กตุสัหาร เป็นบทร้อยกรองที่พรรณนาถึงธรรมชาติตามฤดูกาลทั้ง 6
ซึ่งเป็นการแบ่งตามคตินิยมของอินเดีย และยังแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของ
ฤดูกาลต่างๆมีผลต่อธรรมชาติ และความรักของหนุ่มสาวอย่างไร แสดงให้เห็นถึง
อารมณ์และการแสดงออกของความรักที่เปลี่ยนไปตามฤดูกาล โดยพยายามแสดงให้เห็น
เห็นภาพของอินเดียในมุมต่างๆทั้งชีวิตและธรรมชาติได้เป็นอย่างดี กตุสัหาร จึง
เป็นบทร้อยกรองที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์และธรรมชาติในลักษณะต่างๆกัน
มีลักษณะคล้ายคลึงกับทิวาตมาสมาค เพราะมีแก่นเรื่องแห่งการพรรณนาในทำนอง
เดียวกัน ต่างกันแต่รายละเอียดปลีกย่อยและวิธีการพรรณนาเท่านั้น

หนังสือ History of Sanskrit Literature ของ Winternitz
Macdonell, Keith ฯลฯ เรียกกวีนิพนธ์ภาษาสันสกฤตทั้งสองเรื่องนี้ว่า
Lyric poetry เพราะเป็นบทร้อยกรองที่เขียนขึ้นเพื่อแสดงความรู้สึก อารมณ์
ความรู้สึกของมนุษย์ โดยเฉพาะความรู้สึกในแง่ของความรัก ผู้เขียนจึงจะอธิบาย
ความหมายของ Lyric poetry พอเข้าใจดังนี้

คำว่า Lyric มาจากภาษากรีกว่า Lyre ซึ่งเป็นชื่อของเครื่องดนตรี
ประเภทเครื่องสายอย่างหนึ่ง เดิมทีอาจจะหมายถึงบทเพลงหรือบทร้อยกรองที่แต่ง
ขึ้นเพื่อขับร้องโดยเฉพาะ แต่ในระยะหลังบทร้อยกรองอื่นๆเหล่านี้มีเนื้อความแตก
ต่างไปหลายอย่าง ซึ่งได้แสดงความคิดส่วนตัวและอารมณ์ของผู้เขียนเอง อริสโตเติล
ผู้เขียน Poetics ได้แบ่งกาพย์กลอน (Poetry) ออกเป็น 3 แบบคือ
Epic poetry, Drama (Tragedy & Comedy) และ Dithyrambic poetry
(Lyric) ซึ่งเป็นบทเพลงที่ใช้ขับร้องประกอบเครื่องดนตรีประเภทขลุ่ยและพิณ นัก
ศึกษาวรรณคดีโดยทั่วไปคุ้นเคยกับคำว่า Lyric, Lyrical & Lyricism
เป็นอย่างดี แนวความหมายที่แท้จริงของมันจะไม่ค่อยชัดเจนนักก็ตาม Palgrave

ผู้จัดทำ Golden Treasury ซึ่งเป็นหนังสือรวบรวมบทเพลง (songs) และ *Lyrics* ได้สารภาพไว้ในคำนำว่า เขาไม่อาจให้คำจำกัดความที่แน่นอนของ *Lyric poetry* ได้ ส่วนสำคัญที่แสดงออกมาใน *Lyric poetry* คือ ความกล้าหาญ บทเพลงที่มันปลุกเร้าอารมณ์ และเห็นสีสันอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ถึงที่ว่า

*Lyrical has been here held essentially to imply that each poem shall turn on some simple thought, feeling or situation. In accordance with this, narrative, descriptive and didactic poems unless accompanied by rapidity of movement, brevity and the colouring of human passion have been excluded*¹

เมื่อคำจำกัดความกว้างมากอย่างนี้ *Lyric* จึงเป็นแบบของคำประพันธ์ที่ไม่อาจจำกัดขอบเขตที่สามารถจะครอบคลุมสาระสำคัญที่แสดงออกได้หมด แต่สามารถแบ่งประเภทของ *lyric* ได้โดยอาศัยรูปแบบที่แสดงออกมาเสมอๆ เป็น 4 ชนิดคือ

1. *LYRIC* ที่แสดงถึงธรรมชาติ วาภาพความสวยงาม และปรากฏการณ์ตามธรรมชาติที่งดงามที่สุด (*sublime aspects*) ผลและความประทับใจที่มีต่อจิตใจของมนุษย์
2. *LYRIC* เรื่องความรู้สึกทางสังคม ได้แก่ความรักชาติ ความสงสารเห็นใจ ความรู้สึกเพี้ยศท้อหยาม หรือความไร้เกียรติภูมิ ทำให้เห็นถึงชีวิตในแง่มุม

1

Mr. Palgrave, ' Preface , Golden Treasury, (book 2, London : Macmillan & Co., Ltd. 1957), p. vii.

พินาสใจ

3. LYRIC ที่แสดงความรักในอารมณ์และรูปแบบต่างๆ
4. LYRIC เกี่ยวกับศาสนา และการแสดงออกต่อสิ่งที่ลึกลับ หรือไสยศาสตร์

ปัจจุบัน Lyric เป็นแบบของคำประพันธ์ที่นิยมกันมากที่สุด เพราะเหมือนเรื่องสั้นที่อาศัยศิลปะของการเล่าเรื่องหรือบทละครองค์เดียว กวีอังกฤษหลายคนเป็นผู้ฟื้นฟูยุคโรแมนติก (Romantic Revival) ที่นิยมแต่งโคลงแบบ Lyric เช่น Wordsworth, Coleridge, Shelly & Keats

ดังนั้นเราอาจจะเรียกได้ว่า นิราศ เป็น Lyric poetry อย่างหนึ่งในแง่ความคิดของกวีนิพนธ์ตะวันตก เป็นบทกวีนิพนธ์ที่ใช้เขียนเพื่อแสดงความรู้สึกส่วนตัว อารมณ์สะเทือนใจในเรื่องของความรักเป็นสำคัญ

นิราศนี้อาจจะนำไปเปรียบเทียบกับบทโคลงในวรรณคดีตะวันตกได้เช่นกัน มีผู้แสดงความเห็นว่า มิใช่แต่วรรณคดีไทยเท่านั้นที่มีบทประพันธ์แสดงการรำพึงรำพันถึงความรักและเล่าเรื่องการเดินทาง นายเทือก กุสุมา ๓ อยุธยา แสดงความเห็นไว้ว่า

นิราศของชาติอื่นๆ เช่น ของฝรั่งก็มี เพราะวรรณกรรมโดยสภาพเป็นผลของนามธรรม เมื่อเป็นนามธรรม ความคิดความอ่านของคนเรา ไม่ว่าจะบ้านไหนเมืองไหน ก็อาจจะลงเอยอย่างเดียวกันได้ หรือไปลอกเลียนเอามาบ้างก็ได้¹

¹ เทือก กุสุมา ๓ อยุธยา, "นิราศร้างทางทะเลเสนาหา," สื่อภาษา (พระนคร: ครูสภา), หน้า 47.

ในบทความเดียวกันนี้ นายเทือก กุสุมา ณ อยุธยา ยกตัวอย่างวรรณคดีฝรั่ง เรื่อง *The Travellers* ของกวีเอกชาวอังกฤษ ชื่อ *Oliver Goldsmith* ซึ่งแต่งเรื่องนี้ในราว พ.ศ. 2307 ประมาณปลายสมัยอยุธยา เรื่องนี้แต่งเป็นทำนอง บุคคลหนึ่งเดินทางท่องเที่ยวไปยังนานาประเทศในยุโรป เพื่อแสวงหาสิ่งที่เรียกว่าเป็นความสุขอันแท้จริง หาเท่าไรก็หาไม่พบ ในที่สุดพบว่าความจริงไม่ต้องไปหาที่ไหน ความสุขอันแท้จริงมันอยู่ในจิตสำนึกของบุคคลนั่นเอง สุดท้ายแล้วจะรุ่งกมันได้อย่างไร และกล่าวถึงวรรณคดีร้อยกรองเรื่องอื่นๆของตะวันตก ได้แก่ *Elegy Written in a Country Church Yard* by *Thomas Gray* ซึ่งพระยาอุปกิตศิลปสารมาแปลงเป็น รำพึงในป่าช้า ก็ให้คิดเช่นกัน ก็คือสอหาใครจะเก่งกาจมีฤทธิ์อำนาจอย่างไร ท้ายสุดก็ไปลง เออเอาที่หลุมฝังศพทุกคน

เมื่อนายเทือก อธิบายถึงตรงนี้ ทำให้นึกเปรียบเทียบตัววรรณคดีตะวันตกที่แต่งทำนองนี้กับ กะล๋ึตะยี่ และ ขะยี่ล ของอาหรับ ว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือเป็นบทโคลงที่ใช้เขียนเพื่อสรรเสริญผู้สละชีพ หรือเป็นคำจารึกบนหลุมศพด้วย

นอกจากนั้น ยังเปรียบเทียบว่า นิราศของตะวันตกเป็นเรื่องชมความงามของธรรมชาติ ป่าเขาลำเนาไพร หรือ สุนทรีย์ แต่สรุปลงเป็นคติธรรมหรือปรัชญา ส่วนของไทยหนักไปทางเชิงสังวาส นอกจากบทโคลงที่ได้กล่าวมาแล้ว นายเทือก กุสุมา ณ อยุธยา ยังได้กล่าวว่า นิราศของฝรั่งเป็นพวกที่เรียกว่าเป็น *Pastoral poem* เนื้อความอาจจะพรรณนาถึงการท่องเที่ยวไปในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งกวีสมัยโรแมนติก เช่น *Keats, Wordsworth, Shelley* นิยมแต่งมาก ตามประวัติกล่าวว่า *Pastoral poem* มีอุบัติขึ้นกว่า 2,000 ปีมาแล้ว เริ่มจากกรีก บทร้อยกรองแบบนี้เป็นบท *classic* ของกรีก ต่อมาโรมันรับช่วงอารยธรรมของกรีก กวีโรมันที่มีชื่อเสียงในการแต่งบทร้อยกรองประเภทนี้ได้แก่ *Virgil & Petrarch* จนมาถึงสมัยปอแลท (*Renaissance*)

ของยุโรป (สมัยฟื้นฟูศิลปและวัฒนธรรม) การแต่งแบบนี้ได้สืบเนื่องมาเป็นที่นิยมใน
อังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน เช่น Edmund Spenser แต่ง *The Fairie Queen*
Fletcher แต่ง *Faithful Shepherdess* เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า แม้นิราศจะมีลักษณะบางอย่างคล้ายคลึงกันกับ กะลิดะฮ์
และ พะฮัล ของอาหรับ ราว ของพม่า *Lyric poetry* ของสันสกฤต
หรือ *Pastoral poem* ของตะวันตกก็ตาม นิราศของไทยมีลักษณะเฉพาะ
ของตัวเองที่ต่างไปจากวรรณคดีต่างชาติเหล่านั้นมาก นั่นคือ ความกลมกลืนประ
สานกันอย่างดีในการพรรณนาภูมิประเทศและการพรรณนาคร่ำครวญเนื่องจากการ
พลัดพรากจากคู่รัก ซึ่งวรรณคดีของชาติอื่นที่มีการดำเนินเรื่องทำนองเดียวกัน มัก
จะมีการพรรณนาอย่างใดอย่างหนึ่ง การที่วรรณคดีชาติต่างๆมีลักษณะพ้องกันนี้ น่า
จะเป็นเรื่องของ "ธรรมชาติ" มากกว่าจะเป็นการถ่ายทอดจากกัน เพราะวรรณ
คดีของทุกชาติทุกภาษาในโลกถือกำเนิดมาจากจุดใดจุดหนึ่ง อาจจะเป็นเวลาเดียวกัน
หรือคนละยุคสมัย เรื่องที่พรรณนาลงในวรรณคดีก็เป็น เรื่องของธรรมชาติของมนุษย์
ทุกแห่งทุกมุม เพราะวรรณคดีคือภาพสะท้อนของความคิด การกระทำ และความเชื่อ
ของมนุษยชาติ ซึ่งหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะกล่าวถึงความรัก การพลัดพราก ความเชื่อ
ศาสนา ความรักชาติ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในจำนวนวรรณคดีของชาติต่างๆที่ยกมาอ้างนี้ วรรณคดี
สันสกฤตมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับนิราศมากที่สุด ซึ่งจะกล่าวถึงโดยละเอียดในบทต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย